

VINTERINSTALLATION I DÖBELNS PARK

- PÅ JAKT EFTER VINTEROPTIMISM I UMEÅ

Rut Näsman och Ingrid Zetterlund

Självständigt arbete | 30 hp

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp 2018

Sveriges Lantbruksuniversitet

Swedish University of Agricultural Science

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Titel | Vinterinstallation i Döbelns park - på jakt efter vinteroptimism i Umeå

Title english | A winter installation in Döbelns park - in search for winter optimism in Umeå

Författare | Rut Näsman och Ingrid Zetterlund

Handledare | Arne Nordius, SLU Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator | Carola Wingren, SLU Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr examinator | Marie Andersson, SLU Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Kurstitel | Master's Project in Landscape Architecture

Omfattning | 30 hp

Nivå och fördjupning | A2E

Kurskod | EX0814

Program | Landskapsarkitekturprogrammet

Utgivningsort | Alnarp

Utgivningsår | 2018

Omslagsbild | Ingrid Zetterlund

Bildmaterial | Bilder, illustrationer, figurer, kollage och foton utan angiven upphovsperson är skapade av Rut Näsman och Ingrid Zetterlund om inget annat anges.

Elektronisk publicering | <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord | landskapsarkitektur, gestaltungsförslag, Umeå, vinterinstallation, snö, is, mörker, kyla, värme, ljus, #hotspot

SLU Sveriges lantbruksuniversitet

Swedish University of Agricultural Sciences

LTV - Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

FÖRORD

Vi hade inte kunnat genomföra detta examensarbete själva. Tack till..

...vår handledare Arne Nordius för allt stöd, delade erfarenheter och engagemang under arbetets gång.

... vi vill tacka Christel Lindgren som stöttat oss och gett råd genom hela processen.

...Ann Bergsjö som gav oss möjlighet att låna utrustning från SLU Alnarp.

...Reidar Rova och Sari Lindvall Östling, samt parkförvaltare på Umeå kommun som har gjort vår vinterinstallation genomförbar via material, utrustning och arbetskraft.

...Werner Nystrand för fotolektionen.

...konstnärskollektivet Vilda Södern i Malmö, för kontorsplatsen och samtalen ni tillhandahöll.

...Emma, Axel och Jacob som stöttat och peppat oss, utan er hade vi inte varit lika tålmodiga och glada.

UNDERTECKNAT

ingrid zetterlund & rut näsman

SAMMANFATTNING

Vintern är för många svenskar en mörk och kall period där de längtar efter vårens ankomst. Detta examensarbete undersöker vad en landskapsarkitekt kan göra för att lindra vinterdepression och pessimistisk vintermentalitet. Vilka redskap kan användas i den fysiska miljön som lockar till aktivitet, upplevelse och interaktion under mörka och kalla årstider?

Den första, teoretiska delen av uppsatsen, behandlar vinterstadens problematik och förutsättningar. Faktorer som dagsljus, tillgänglighet, god orienterbarhet, stimuli och tillgång till sociala och valbara aktiviteter påverkar hur mycket människor rör sig ute under vintern. En illa anpassad utemiljö kan leda till isolering och vinterdepression, så kallad *Seasonal affective disorder*. För att minska denna isolering ställs stora krav på den fysiska utformningen av våra gemensamma livsmiljöer vintertid.

I uppsatsens andra del, redovisas vår fallstudie av en vinterinstallation genom gestaltungsprocess, praktiskt utförande och följande observationsstudier i januari 2018. Vinterinstallationen innehåller termisk komfort och upplevelsevärden för besökare och ligger i Döbelns park i Umeå.

Diskussionen i uppsatsens slutliga del ställer lärdomar från gestaltungsarbetet mot teorier från litteraturstudien. Resultatet av installationen och litteraturstudien indikerar att en mer positiv och optimistisk mentalitet kring vinter kan generera bättre livskvalitet med mindre påfrestning och isolering. För att skapa vinteroptimism krävs en förändring av sociala normer tillsammans med en förbättring av den fysiska miljön. Vi behöver dra nytta av vintern istället för att skydda oss från den. Den främsta slutsatsen för arbetet är att det är möjligt att skapa intressanta utemiljöer som fungerar under vinterhalvåret och som kan förlänga människors utevistelse samt förbättra hälsa och inställning till vintern.

ABSTRACT

For some, winter feels like endless darkness where they rather hibernate and wait for the spring. This thesis examines what a landscape architect could do to reduce the stress of Seasonal Affective Disorder and the pessimistic mentality of winter. What tools can be used in the physical environment to attract activity, experience and interaction during the prolonged dark and cold seasons?

The first, theoretical part, of the thesis deals with the problems and conditions of the winter city. Factors such as daylight, accessibility, good orientation, stimuli and access to social activities affect how often people spend time outdoors during winter. An inappropriately designed outdoor environment can create isolation and Seasonal Affective Disorder. To reduce this isolation, great demands are placed on the physical design of our outdoor public spaces, also in the winter.

The second part of this thesis is a pilot study of a winter installation, containing the design process, the practical execution followed by observations in January 2018. The site of the winter installation is Döbelns park in Umeå where we create thermal comfort and experiences for visitors.

The final part of the thesis involves a comparison of conclusions from the the execution of the winter installation from the literature study. The results indicate that an increased positive and optimistic attitude towards winter could generate a better quality of life with reduced stress and isolation. To create winter optimism, change in social norms is required together with an improvement of the physical environment. We need to take advantage of winter qualities instead of protecting ourselves from them. The main finding of this thesis is that it is possible to create interesting outdoor environments that functions during the winter and which will increase people's outdoor activities, health and winter mentality.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	9
Bakgrund	10
Syfte	11
Mål	11
Frågeställningar	12
Avgränsning	13
Material och metod	14
Disposition	17
Begreppsförklaringar	18

VINTERSTADEN	21
PROBLEMATIK & FÖRUTSÄTTNINGAR	23
Hälsa	24
Mentalitet	26
Klimatologiska problem	28
KLIMATANPASSAD DESIGN	33
Klimatanpassad arkitektur	34
Termisk komfort	35
Framkomlighet i vinterlandskapet	39
Orienterbarhet under vintern	41
Stimuli: aktivitet och upplevelsevärden	42
Sammanfattning	47

VINTERINSTALLATION	51
FÖRUTSÄTTNINGAR	53
Projektstart	54
Umeå som vinterstad	56
Analyser	57
DESIGNFÖRSLAG	73
Platsanalyser	74
Ramverk	81
Designverktyg	82
Installationsförslaget	98
REALISERANDE	103
Förberedelser	104
Installationsdagar	110
Observationer	116

DISKUSSION	127
RESULTATDISKUSSION	129
Vinterinstallationen	130
METODDISKUSSION	133
Val av metoder	134
ÄMNESDISKUSSION	139
Sammanfattning av diskussion	144
KÄLLFÖRTECKNING	146
BILAGOR	153
Bilaga 1	154
Bilaga 2	156
Bilaga 3	158
Bilaga 4	160

"Creating inviting and comfortable spaces in the wintertime not only encourages people to be more active in the winter, but also invites more social interaction." (City of Edmonton 2016:14).

Figur 1. Vinterlandskap utanför Umeå med upplogad skridskobana på en frusen sjö.

INLEDNING

BAKGRUND

Vi, Rut och Ingrid, pratade under våren 2017 om att det hade varit roligt att få en annan utmaning som landskapsarkitektstudent när det gäller klimatzon i Sverige. Under utbildningen har vi mestadels lärt oss om södra Sveriges positiva kvalitéer och utmaningar gällande landskapsarkitektur och vi båda kände att ett norrlandsfokus fattades oss. Projekten under utbildningen är alltid fiktiva och vi ville göra ett verkligt projekt som på ett eller annat vis realiserats. Här började resan i vårt masterarbete. I april 2017 mejlade vi kommuner i hela Norrland, från Sundsvall i söder till Kiruna i norr, från Umeå i öst till Arjeplog i väst. Vi fick svar från tre av dem, Piteå, Luleå och Umeå, varav Umeå hade både tid och engagemang för ett möjligt samarbete. Umeå kommun kom med förslaget att göra ett samlat program med gestaltningsidéer för utsmyckning i stadskärnan för något så osäkert som snö, då Umeå blir allt mörkare under vintern på grund av snöbrist och slask. Vi funderade över förslaget och omformulerade det tillsammans med vår kontaktperson Sari Lindvall Östling som är landskapsarkitekt på Umeå kommun.

Kylan under vinterhalvåret tvingar människor att röra på sig för att hålla värmen. De flesta utomhusaktiviteter under vintern är beroende av snötillgång, exempelvis längdskidåkning, pulka och snöbollskrig, men dessa aktiviteter täcker inte alla människors behov av aktivitet och rörelse i staden. Hur tillgodoser stadsplanerare, landskapsarkitekter och arkitekter människans basala behov av aktivitet, värme och gemenskap i en vinterstad under en snöösäker vinter?

Många som lever i ett nordiskt klimat försöker fly ifrån vintern. Hur ändras en sådan inställning? Vad kan vi använda oss av för olika verktyg under vinterhalvåret för att skapa ett spännande stadsrum för människans välbefinnande? Kan mörkret skapa förutsättningar för ljuset, och kylan för värmen? Spänningen som skapas av vinterns skarpa kontraster utgör utgångspunkten för detta arbete. Vår vilja som landskapsarkitekter är att skapa rum för möten och rörelse. I arbetet framhävs vinterns kvaliteter genom att undersöka det mörka, kalla rummets förutsättningar för ljus och värme i staden.

SYFTE

Syftet med examensarbetet är att undersöka människors attityder och vanor relaterade till utomhusaktivitet och klimat. Särskilt med avseende på vad som gör en plats tillgänglig och trygg vintertid samt vad som lockar människor till ett ökat användande av staden under vintern. Ett övergripande syfte är också att få mer erfarenhet av att arbeta som gestaltande landskapsarkitekt i en utforskande designprocess.

MÅL

Målet med arbetet är att undersöka, i litteratur och genom praktiserande, hur en landskapsarkitekt kan aktivera stadsrummet under det mörka vinterhalvåret i Umeå. Detta vill vi göra genom att designa och genomföra en installation som behandlar kyla/värme och mörker/ljus, som fungerar i flera väderlekar och därefter utvärdera vinterinstallationen.

FRÅGESTÄLLNINGAR

Vad kan locka ut människor i det offentliga rummet när det är mörkt och kallt?

För att kunna svara på vår huvudfrågeställning genom en gestaltning kommer vi dessutom svara på nedanstående frågeställningar.

Finns det ett värde av att vara ute under vinterhalvåret?

Vilka särskilda aspekter bör en landskapsarkitekt ta i beaktning i gestaltningen av vinterstäder?

Kan människans behov av aktivitet, värme och känsla av gemenskap tillgodoses genom en installation i Umeå när det är mörkt och kallt?

Vilka lärdomar kan vi få genom ett praktiskt utförande av en installation som komplement till lärdomarna i litteraturstudien?

AVGRÄNSNING

Vi har valt att fokusera på hur landskapsarkitektur kan skapa en bättre vinterstad. Genom att fokusera på dygnets mörka timmar har vi valt att arbeta med ljus och värme i en installation. Vi har därmed inte fokuserat på hur installationen ser ut dagtid, då det är de mörka och kalla aspekterna vi velat undersöka. Vi har inte heller valt att fokusera på aspekter som exempelvis ljud, vegetation, snöupplag och belysningsplanering.

Med vår fallstudie, en tillfällig installation, undersöker vi vilka upplevelsevärden vi som landskapsarkitekter kan arbeta med i gestaltningen av en plats. Vi väljer att inte undersöka det temporära platsskapandet.

I fallstudien arbetar vi endast med en plats, utifrån dess förutsättningar i Umeå och jämför besöksantal innan och under vår installation. I fallstudien undersökts utvalda gestaltningverktyg för vinterstäder ur litteraturstudien. Totalt har två veckor spenderats i Döbelns park i Umeå, en i november 2017 och en i januari 2018. Detta har gjort att både analyser och installationen anpassats efter tiden vi haft på plats och gör resultaten både tids- och platsbundna.

MATERIAL OCH METOD

LITTERATURSTUDIE

Litteraturstudien fokuserar på vinterstadens förutsättningar för en god byggd miljö samt litteratur gällande människor och dess omgivning. I litteraturstudien har vi sökt svar på frågeställningarna: *Vad kan locka ut människor i det offentliga rummet när det är mörkt och kallt? Finns det ett värde av att vara ute under vinterhalvåret? Vilka särskilda aspekter bör en landskapsarkitekt ta i beaktning i gestaltningen av vinterstäder?* Sökord på Libris, SLU bibliotek och Google har varit vinterstad, winter city, vinterklimat, climatic comfort, thermal comfort samt vinter i kombination med: design, light, planning, activity, arkitektur, rumslighet och kyla.

Tidigt i sökandet upptäckte vi forskaren Norman Pressman, professor i stadsplanering och urban design vid Waterloo Universitet i Kanada. Pressman var en framstående forskare inom design och planering för levande vinterstäder och är medgrundare av *Winter city association*, en internationell organisation som arbetar med att främja levande och hållbara vinterstäder. Under 80 till 90-talet skrev Pressman mycket om vinterstäder och gjorde även samlingsböcker med författare från olika nordliga länder med kallt klimat som övergripande tema. Andra forskare som skrivit mycket om vinter i förhållande till design är bland annat Patrick J. Coleman, Jorma Mänty och Anne Lüttgen.

De Sverigebaserade stadsplanerarna och arkitekterna Ulla Westerberg, Ralph Erskine, Boris Culjat och Peter Broberg har skrivit om designverktyg för vinterförhållanden och om människors beteende. Jan Gehl, arkitekt och professor i stadsplanering, beskriver människors rörelsemönster och hur det kan kopplas till vintersäsongen. Vi har även använt oss av kommunala dokument från The City of Fort St John, The City of Edmonton och Luleå kommun för att få en inblick i hur städer under 2000-talet arbetar med vinterkvaliteter i utemiljön.

GESTALTNINGSARBETE

I fallstudien har olika metoder använts för olika delar av processen där vissa metoder har varit av intuitiv karaktär och andra har inspirerats av mer utarbetade och systematiska tillvägagångssätt. De underliggande metoder som använts inom gestaltungsarbetet är indelade i tre delar: platsanalyser, designmetoder och observationsstudier.

Gestaltungsförslaget har arbetats fram likt Lenzholzers et al. (2013) definition av ett så kallat konstruktivistiskt tillvägagångssätt för utforskande genom design (fritt översatt från *Constructivist 'research through design'*). Det konstruktivistiska utforskandet genom design genererar inga generellt applicerbara slutsatser, då de är påverkade av en kontext i ständig förändring: en tidsmässig kontext, en platsspecifik kontext och en social kontext. Denna icke-generaliserade kunskap kan inte direkt överföras till andra sammanhang, men kan överföras i vissa mindre delar eller användas till framtida jämförande studier (ibid.).

Platsanalyser

Arbetet har varit öppet och undersökande under hela processens gång. För att få en övergripande bild av Umeå användes olika metoder för att både skapa en större förståelse för staden i stort och specifikt för att lära känna stadens rumslighet och mörka kvaliteter längs med älven. Lynch stadsanalysmetod i en vidareutvecklad form har använts och anpassats för att identifiera den rumsliga upplevelsen under mörka timmar. Dagtid utfördes en promenad med inspiration av Travelling transect. Metoder för dessa analyser beskrivs i kapitlet *Förutsättningar* under rubriken *Analyser*. Platsspecifika landskapsanalyser utfördes i Döbelns park. Dessa redovisas i kapitlet *Designförslaget* under rubriken *Landskapsanalyser*.

Designmetoder

För att bearbeta inhämtad kunskap och transformera den från litteraturstudien och platsanalysen till en vinterinstallation använde vi klassiska redskap för landskapsarkitekten: studiebesök, skissande på papper i 2D, skisser i skala 1:1 samt skiss genom modellbygge i olika skalor. Ett starkt fokus har varit att hela tiden grundligt undersöka idéer med praktiska försök i modell och skala 1:1.

Observationsstudier

För att analysera om och hur människors beteende och rörelsemönster förändras efter installationen genomfördes en observationsstudie av parken med inspiration från Jan Gehls metod ur boken *Life between buildings: using public space* (2010). Första studien utfördes när parken var i sin vanliga mörkerskrud, denna studie jämfördes sedan med studier som genomförts efter att installationen kommit på plats. Då betraktades hur människor betedde sig i relation till installationens delar. En annan studie som genomfördes var kvalitativa intervjuer med Umebor, skötselarbetare och andra anställda på Umeå kommun. Dessa studier beskrivs i kapitel *Realiserande* under rubriken *Observationer*.

DISPOSITION

Arbetet är uppdelat i tre huvuddelar:

Litteraturstudie av vinterstaden

Litteraturstudien genomförs för att komplettera fallstudiens resultat. Här söker vi svar på uppsatsens frågeställningar genom att behandla vinterstadens planering och gestaltning. Litteraturstudien delas upp i följande kapitel: *Vinterstadens problematik och förutsättningar* och *Klimatanpassad design*.

Gestaltungsförslag och genomförandet av en vinterinstallation i Umeå:

I uppsatsens fallstudie söker svar till frågeställningarna genom en undersökande gestaltning och praktiskt arbete i form av en vinterinstallation. Först förklaras bakgrunden till installationen tillsammans med analyser och inventeringar. Sedan beskrivs själva designprocessen till gestaltungsförslaget samt genomförandet av installationen med medföljande analyser och observationer.

Diskussion:

I diskussionen av arbetet jämförs kunskap från litteraturstudien med kunskap erhållen från gestaltungsarbetet. Här besvaras även frågeställningarna. Resultatdiskussionen går igenom det praktiska arbetet och metoddiskussionen ifrågasätter hur resultatet påverkats av valda metoder. I ämnesdiskussionen förs diskussioner och reflektioner om ämnet i stort och slutsatser från arbetet samt lärdomar inför framtida yrkesliv beskrivs.

BEGREPPSFÖRKLARINGAR

Vinterstad/winter city: En vinterstad är en stad som har en dyngsmedelstemperatur på max 0 °C under en period av minst två månader eller längre (Pressman 1987).

Uppsatsen behandlar vinterstäder med mörker och kyla, oavsett uppmätt temperatur. Exempelvis upplevs temperaturen kallare vid vind och hög luftfuktighet.

Klimatologiska aspekter: hur temperatur, vind och nederbörd påverkar en plats.

Termisk komfort: Enligt ASHRAE betyder frånvaron av obekväma känslor orsakade av temperatur och klimat (Cabanac 1981).

"In northern regions it is most essential to develop architectural forms and urban structures which are direct expressions of climatic realities. Consequently we shall have to think of urban problems in their seasonal context, emphasizing the period of darkness and cold. We must rediscover a 'sense of place' with climate being one of the primary sources of inspiration in the decision-making process" (Mänty & Pressman 1988:3).

Figur 2. Årstidernas park i Umeå i vinterskrud. Foto: Umeå kommun

Litteraturstudie av

VINTERSTADEN

PROBLEMATIK & FÖRUTSÄTTNINGAR

Kapitlet behandlar hur hälsa och mentalitet påverkas av klimatet och den byggda miljön i en vinterstad.

HÄLSA

För en stor andel invånare i nordliga städer är den kalla och mörka vintern en period av melankoli och minskad aktivitet (Eek 1988; Mänty & Pressman 1988). Att många mår sämre under vinterhalvåret är dessvärre inte något nytt (ibid.). Enligt Küller (2005:91f) minskas människors aktivitet vilket skapar ökad nedstämdhet och trötthet under vintern. Detta leder till en minskad social lust och försämrad fysik (Matus 1988; Eek 1988; Küller 2005:91f). Denna typ av försämrat mående kallas *Seasonal Affective Disorder* och ger huvudvärk, nedstämdhet, trötthet och i värsta fall depression. Åkomman härleds av att människor kraftigt styrs av dagsljuset som meddelar när vi bör sova och vara vakna. Dagsljuset påverkar samtidigt ämnesomsättningen, prestationsförmågan samt motoriken (Matus 1988; Pressman 1990/91; Pressman 1995; Küller 2005).

Pressman (1995) nämner fyra olika skäl till att vintern påverkar människan negativt. Det första är att stresspåslaget blir högre när det är extremt kallt, snöigt eller blåsigt. Det blir exempelvis svårare och farligare att transportera sig eftersom fordon lättare går sönder och kollektivtrafik fallerar. Det andra är att tillgången till rekreativa aktiviteter minskar för många människor under vintern. Det tredje är att vinterskrud reducerar färger, lukter och ljud vilket skapar ett enformigt sinnesintryck. Slutligen menar Pressman att ett extremt klimat tillsammans med ökad nedstämdhet leder till isolering, vilket generellt ökar användningen av alkohol och droger för att få tillfällig psykiskt lättnad (ibid.).

Arkitekterna Ralph Erskine och Boris Culjat väljer att kategorisera klimatets påverkan på människor i två delar. Den första delen är den direkta påverkan - alltså klimatets meteorologiska delar som uppmuntrar, eller hindrar, människor att vara utomhus (Erskine & Culjat 1988). Ett sådant hinder kan vara extrem kyla eller kraftigt snöfall vilket kan hindra social interaktion och aktivitet. Den andra delen är den indirekta påverkan av klimatet, vilket istället innebär påverkan via arkitektoniska strukturer som kan öka eller minska komforten i ett vinterklimat (ibid.) Exempelvis drar höga byggnader ned starka kraftiga vindbyar och skapar vindtunnlar vilket leder till ett ogästvänligt stadsrum (Eek 1988; The City of Fort St John 2000:5; Westerberg 2009). Arkitekterna Guy Gérin-Lajoie och Vladimir Matus påpekar att den fysiska påfrestningen är stor för de som bor i ett kallt klimat (1985; 1988). Det är därför viktigt att anpassa och skapa skydd mot klimatet i den byggda miljön (ibid.).

MENTALITET

Norman Pressman beskriver i *Images of the North: Cultural Interpretations of Winter* (1987) tendensen att invånare som bor i nordliga städer tar sig igenom vintrarna genom att i princip gå i ide tills våren kommer. De håller sig inomhus, hoppas att vintern snart är över och drömmer om våren (ibid.). Detta är något vi också tänkt på, då det offentliga rummet nästan töms på människor under vinterns mörka och kalla timmar. När de första varma vårdagarna kommer blir vi nästan förvånade över hur mycket människor som plötsligt syns.

“When spring arrives, the first crocus, the pale green colour of buds emerging on the lifeless limbs of trees and the lengthening daylight, symbolize a change in the human spirit as well as the natural rhythms.” (Pressman 1987:16)

Zeidler beskriver i kapitlet *Creating a Livable Winter City* att många har ambivalenta känslor gällande vinter (1985). Å ena sidan finns besväret med slask, saltade vägar, fastfrusna bilar, frysta rör och vindpinade gator. Å andra sidan är det vackert, exempelvis när snöflingor singlar ner, fina snötäckta parker och granar samt glädjen över att kunna åka skridskor på en frusen sjö eller promenera på tysta gator efter att det har snöat (ibid.). Några vackra aspekter av vintern beskriver Walter Kehm:

“The sparke of the city at night in a snowstorm, or after it, is quite remarkable. Beauty is in the eye of the beholder; it all depends on our state of mind.” (Khem 1985:52).

Walter H. Khem och John C. Royle beskriver i respektive kapitel i boken *Reshaping winter cities* att nordbor länge levt i ett samhälle med en mentalitet som säger att vintern och det kalla klimatet är besvärligt (1985). Många försöker förtränga vinterhalvåret och krasst lever de på så sätt “ett halvt liv”. Vi intalas att vänta ivrigt på vårens grönska och värme. På sätt och vis kan man säga att vi är programmerade sen barndomen att reagera negativt på vintern som årstid, därför flyr vi bort från det rådande klimatet genom att ta oss utomlands till sydligare breddgrader. Radio, tv och sociala medier påminner oss ständigt om det goda livet i sydliga länder och därmed det kalla klimatets nackdelar (ibid.). Detta fenomen kommer inte att upphöra men hur gör vi då för att ändra attityd till vintern? Walter Kehm uttrycker sin personliga vintermentalitet:

“I candidly admit to not be part of the mainstream for I am one of those outlandish people who enjoy winter.” (Khem 1985, s.52).

Khem och Royle menar att den negativa inställning en till vintern som dominerar i nordliga länder är både dumdristig och kostsam för klimat och ekonomi (Khem 1985; Royle 1985). Det som behövs är att dämpa och manipulera de negativa psykologiska aspekterna och de många pessimistiska känslorna om vinterhalvåret. Om människors inställning till vintern skulle skifta från pessimism till optimism skulle sättet de ser på världen omkring sig och det språkbruk de använder om olika vinteraspekter ändras. Vad vi istället behöver är en acceptans och tillmötesgående attityd mot vintern, även

när det gäller stadsplanering och arkitektur i dess olika former. En stor del av Sveriges befolkning åker flera gånger per år till sydligare breddgrader för att få mer sol och värme. Den starka viljan till ett liv i en klimatologiskt oförändrad miljö skapar en omöjlig press på arkitekter och stadsplanerare. Det måste dock finnas en acceptans för människors psykologiska och biologiska behov av ett bättre klimat och en ambition att försöka förändra människors attityd till vad vintern kan vara (ibid.). Den negativa attityden till vintern verkar även råda i arkitektkåren då flest visualiseringar som används är sommarvyer av soliga dagar för att ge en fin lyster till designen, vilket Broberg kallar för "sommar-syndrom" (1985).

"Northern towns must become free of the 'colonial' attitude and base their culture on their own way of life. Even more than other cities they need rationalization and standardization, as building costs are enormous; but in this landscape, where nature is dominant and the 'human' the exception, human choice, both rational and irrational, should be intensified and protected." (Erskine 1963:59).

I *The Significance of Climate for the use of Urban Outdoor Spaces: Some results from Case Studies in two nordic Cities* skriver Ulla Westerberg om en annan aspekt som påverkar mentaliteten. Hon menar att vår upplevelse av, och åsikt kring, klimatet även präglas av de kunskaper och erfarenheter vi har sedan tidigare (Westerberg 2009). Det vill säga att ju vanare vi blir vid kyla och mörker, desto mer erfarenhet samlar vi på oss vilket i sin tur ändrar vår åsikt om det. Exempelvis blir kylan

inte lika jobbig om vi klär oss rätt och blir vana att vistas där. Med andra ord kan attityden till vintern förändras om en anpassning sker. Pressman beskriver olika inställningar till vintern (1987):

"To some, winter is associated with heavy snowfall or intense, prolonged periods of cold, while to others it may be related to darkness at far northern latitudes" (Pressman 1987:3).

Vissa kan exempelvis ha en mentalitet där man tycker att vintern bara består av en mörk period, eller så fokuserar vissa mest på hur kall vintern är. Denna mentalitet kan förstärkas beroende på var du bor, exempelvis norra Sverige där vintern ofta är vit och kall jämfört med södra Sverige där snöbrist och mörker råder. Vi har själva märkt att de vi träffat i Umeå klagar mindre på kylan än flera skåningar som vi träffat, vilket kan bero på vilken typ av vintermentalitet man har.

KLIMATOLOGISKA PROBLEM

På följande sidor undersöker vi samspelet mellan klimatologisk komfort och byggd miljö samt hur sydländska influenser kan ha påverkat detta.

Nordbor lever i sämre och sämre designade och planerade miljöer som inte tillmötesgår våra rådande klimat till fullo (Kehm 1985; Royle 1985; Pressman & Lüttgen 2002).

Klimatologisk komfort har i hög grad förbisetts i den moderna stadsplaneringen, menar många som skriver om vinterstäders problematik (Erskine 1963; Mänty & Pressman 1988; Gehl 1993; Westerberg 2009). Exempelvis skapar som nämnt höga byggnader mycket vindtunnlar (Eek 1988; The City of Fort St John 2000:5; Westerberg 2009). Hans Eek skriver i *Architecture and Urban Design in Sweden: Climate and Energy Considerations* att energieffektivisering av byggnader blivit viktig efter energikriser med fokus på tekniska lösningar, men tycker också att klimatanpassade utomhusmiljöer har glömts bort (Eek 1988). Norman Pressman (1987) skriver att planeringen av nordiska städer har styrts av tekniska lösningar för att skapa beboeliga byggnader som inte har anpassats till platsens förutsättningar. Essentiellt för varje region är att utveckla sina egna lösningar utifrån platsens unika förhållanden och acceptera snarare än ignorera de naturliga förutsättningarna (Gehl 2010; The City of Fort St John 2000:1; Coleman 2001) vilket Gehl och Pressman poängterar:

“The solution lies in living with the climate, not in spite of it” (Gehl 2010:363).

“Providing meaningful developments which are not only functional but also emotionally satisfying is the task which confronts designers, administrators and planners working under conditions where “cold” is a prevailing force for a substantial part of the year.” (Pressman 1987:24)

Hur mycket dessa klimatologiska aspekter påverkar utevistelse undersöker Sofia Thorsson, Maria Lindqvist och Sven Lindqvist i artikeln *Thermal bioclimatic conditions and patterns of behaviour in an urban park in Göteborg, Sweden*. I den undersöks sambandet mellan parkanvändning, den termiska miljön och beteendemönster i Slottskogen i Göteborg (2003). Detta gjordes med hjälp av intervjuer, observationer av beteenden och mätningar av luftfuktighet, vindhastighet, temperatur och strålning (ibid.). De kunde se att den termiska miljön, tillgänglighet och design var viktiga parametrar när det gällde besöksfrekvensen (ibid.).

Sydliga influenser

Nordliga platser började exploateras efter att inlandsisen smälte (Eek 1988). Livet och kulturen formades av det karga klimatet (Matus 1988). Sommaren bestod av kultivering och lagring av förnödenheter till människor och djur (ibid.). Hans Eek påstår att vintern handlade om att vara inomhus och umgås (Eek 1988). I avsnittet *Hälsa* benämns detta som en social isolering vilket är något som Matus (1988) beskriver genom att diskutera de sociala konsekvenserna av att leva tätt under en längre period:

“The fact is that in certain northern regions, a single-family house turns into a single-family prison for prolonged periods of time.” (Matus 1998:29).

Arkitekturtyper av bostäder, byggnader och samhällen som är utvecklade i civilisationer i varmt klimat dominerar fortfarande nordliga kalla regioner (Eek 1988; Erskine & Culjat 1988; Matus 1988:28). Ett exempel på detta är att barns lekplatser tenderar att vara typiskt söderländska - med ett begränsat antal aktiviteter anpassade för vintern (Matus 1988:28). Ett annat exempel på en plats som inte anpassats för klimatet är stora öppna torg då öppna platser inte skyddar människor från väder och vind (Lüttgen & Pressman). Samma gäller för raka, breda gator. Även Ulla Westerbergh riktar kritik mot modern stadsplanering med dess höga och tätt placerade byggnader som skapar vindpinade och obekväma termiska standarder i dessa områden (2009). I mer tätbefolkade områden i Japan, där byggande på höjden är oundvikligt, pågår forskning för att utvärdera hur gestaltning av höghus

Figur 3. Insnöad och svåränvänd lekplats.

med klimatologiska aspekter i vinterstäder kan se ut. Forskningen görs i Sapporo, där forskarteamet studerar hur höghusens form påverkar omgivningen med fokus på vindtunnlar och snömängd. Detta hoppas de leder till en förbättring av klimatet på en publik plats samt en minskning av energin som går åt för att ta bort snö (Watanabe 2017).

I och med bilens inträde i staden blev snöröjning, med fokus på bilvägar, viktig vilket enligt Mänty har minskat de positiva aspekterna av vintern (1988). Mänty förklarar att snöröjningen som tillgängliggör gatorna för bilister samtidigt försvårar för alla andra trafikslag att ta sig fram på grund av snövallar och slask. En annan vinterkvalitet som försvinner i och med snöröjning är de vinteranpassade färdsmittorna från förr då människor kunde transportera sig med slädar (som kan likställas med dagens bussar) skidor och sparkar. Snön och isen möjliggjorde i många fall snabbare och enklare färdsmitt än vid barmarksförhållanden (ibid.). En aspekt som också försämrar vinterkvaliteter i och med bilismen är när det vita snötäcket byts ut mot avgasfärgad, grå snö.

Eek (1988) beskriver hur arkitekturen förr var bättre anpassad till platsens förutsättningar, även ur ett klimatologiskt perspektiv, där blåsiga, fuktiga platser undveks och soliga, torra platser skyddades från vindutsatta lägen söktes (ibid.). Ett exempel på en sådan plats för ett hus var vid gränsen till skogen, i zonen mellan skog och jordbruksland, skyddad från de kalla nordliga vindarna. På platser där det var omöjligt att söka skydd i den naturliga omgivningen, exempelvis vid kusten eller

på slätten, grupperades byggnaderna så att de skyddade varandra i kombination med att buskar och träd planterades för att erbjuda skydd mot vinden (ibid.).

Målet för stadsplaneringen i nordliga städer bör vara att förlänga utevistelsen under vinterhalvåret (Pressman & Lüttgen 2002). Enligt Pressman skulle utomhussäsongen bli sex veckor längre om mikroklimatologiskt anpassade platser planeras in (1990/91). En vindskyddad och solig plats kan förlänga utevistelsen under hösten och tidigarelägga utevistelsen på våren. Pressman påpekar dock att utevistelsen inte bli detsamma som under vår och sommar men att det är viktigt att sociala aktiviteter stöds och bibehålls under vintern (ibid.).

Figur 4. Exempel på ett vindutsatt läge med få möjligheter för skydd.

Figur 5. Tillfällig och klimatanpassad lekplats i Umeå

KLIMATANPASSAD DESIGN

I följande kapitel studeras klimatologiska aspekter i vinterlandskapet tillsammans med termisk komfort, framkomlighet, orienterbarhet och stimuli för att uppnå en god vinterstad. Avslutningsvis sammanfattas utvalda designverktyg från litteraturen.

KLIMATANPASSAD ARKITEKTUR

Att skapa säkerhet, trygghet, komfort och aktivitet i stadsrummet är något arkitektkåren strävar efter. Men vi, tillsammans med många författare, tycker att detta inte görs i lika stor utsträckning under vintern. Som tidigare nämnts i studien från Slottsskogen i Göteborg är den termiska miljön, tillgänglighet och design viktiga parametrar när det gäller besöksfrekvens (Thorsson et. al. 2003). Nedan följer några exempel på hur klimatologisk design kan tillämpas.

Att studera hur andra kulturer i nordliga breddgrader hanterar vintern kan vara en lämplig utgångspunkt om vi vill skapa en starkare balans mellan natur, livsstil och teknologi (Pressman 1987). Caldenby beskriver Erskines klimatanpassade arkitektur och hur den är särskilt anpassad efter förutsättningarna på platsen i artikeln *A loyal architecture? Ralph Erskine and the Nordic way* (2014). Efter att Ralph Erskine flyttat till Sverige började han utforska arkitektur typisk för urfolk i kalla klimat. Den arkitekturen var sprungen ur klimatet och härstammar inte från en helt annan kultur för att i efterhand modifieras och anpassas (ibid.). Erskine berättar i *Indigenous Architecture: Architecture in the Subarctic Region* om hur han anpassar utformningen av sitt privata hus i subarktisk miljö till säsongernas framfart på nordliga breddgrader (1963). Han beskriver konceptet som en skyddad vintercell med semiskyddat rum utanför och därefter ett öppet landskap. Igloon var i hans mening den perfekta lösningen på kylan, då det inne i igloon kunde bli upp till +15 grader när utomhustemperaturen var -45 grader (ibid.).

"It is natural for settlers who move to a new country to attempt to recreate their old homes; but in the subarctic this can never be successful. Modern man, like the Eskimo before him, must use his resources to arrive, by analysis and synthesis, at an indigenous culture." (Erskine 1963:59)

Figur 6. Stadsbiblioteket i Tromsö är utformat för att förenkla snö och regns väg ner från taket.

TERMISK KOMFORT

Klimatet i staden beror på ett flertal faktorer, vilka Guy Gérin-Lajoie beskriver i kapitlet *Livable Winter City: The Arctic* (1985). Extrema klimat påverkar material, mänskligt beteende, byggnader, konstruktion, design och geometri. För att planera och designa för dessa extrema klimat måste man förstå sig på naturen och hur den beter sig (ibid.). De klimatologiska faktorerna är solstrålning, temperatur, luftfuktighet och vind. Dessa fyra delas in i naturliga, morfologiska och kulturella faktorer (ibid.):

- De naturliga faktorerna är solen (hur länge den är framme), vinden (styrka och riktning), luftfuktigheten (olika säsonger), regn (hur ofta), floran, jorden, barometriskt tryck och temperaturen.
- De geologiska faktorerna är altituden, latituden och topografi som styr exempelvis temperaturen.
- De kulturella faktorerna är de lokala arkitektoniska formerna och tekniken - influenser som människan påverkar i sin specifika miljö (ibid.).

Termisk komfort är en balans mellan miljön och människans innertemperatur, vilken är nödvändig för människans hälsa, komfort och mående - den balansen är både fysisk och psykisk (Cabanac 1981; Gérin-Lajoie 1985). Anne Brit Bovre, arkitekt i Oslo, beskriver människans försvarsmekanismer mot kyla:

“Human behaviour: We turn our backs to the rain and wind, tuck our heads down, cross our arms and bend our knees. We wear protective clothing which shelters us on the outside and provides freedom of body movement.”
Anne Brit Bovre, architect Oslo (Pressman 1995:130).

Förrutom med kläder skyddar sig även människor genom att vistas på platser som är termisk komfortabla (Thorsson et. al. 2004). Hudens temperatur är något vi lärt oss att känna efter med och skydda oss med hjälp av temperaturreglering (Cabanac 1981). Termisk komfort innebär bekvämlig temperatur där människan känner positiv stimuli i kroppen (ibid.). Människan är en varmblodig varelse vilket betyder att hon alltid strävar efter att bibehålla en jämn innertemperatur oavsett det yttre klimatet (Pressman 1990/91). För att bevara denna innertemperatur har människan ett termostatreglerade system i kroppen som skapar värme och sparar värme (ibid.). Med detta menar Pressman att människan kan adaptera kroppen till olika temperaturer och därmed kalla klimat, genom att minska graden av värmeutsläpp och öka graden av värmeproduktion, men för att denna process ska starta behöver man vistas utomhus under en längre tidsperiod för att vänja sig (Cabanac 1981; Pressman 1990/91).

Gehl beskriver utifrån en norsk studie att “utomhussäsongen” råder när klimatet är bekvämt att vistas i utan många lager av kläder. Temperaturerna som människor accepterar att vistas i är 11 °C på hösten och 9 °C på våren påstår Gehl (2010). Exempelvis har en studie i Sverige visat att parkbänkar börjar användas när temperaturen ute är runt 10 °C, men på väl skyddade, soliga platser där mikroklimatet kan skapa komfort kan bänkar användas vid betydligt lägre temperaturer (ibid.).

Människan kan vänja sig vid kyla genom att ständigt vistas i den, exempelvis kan en fiskare vänja sina händer att vara länge i kallt vatten utan att känna så mycket smärta. Kroppen kan också vänja sig via acklimatisering och få en termostatregerad balans, vilket gäller i både extrem kyla och extrem värme (Pressman 1990:91). Hur den termiska komforten hänger ihop med nervsystemet skriver Cabanac:

“Thermal comfort, like other conscious perceptions, is a mental phenomenon, it is therefore a function of the nervous system in the human, as in other species” (Cabanac 1981:182).

Nordbor behöver komfortabla städer på olika plan, både psykologiska, fysiska och sociala, och strävan efter att kunna skapa detta borde vara prioriterat (Cabanac 1981; Lüttgen & Pressman 2002). För att skapa termisk komfort krävs det att aktivt planera för vindskydd i form av byggnader, tätt förgrenade växter eller andra konstruktioner (Mänty 1988). Det är särskilt viktigt att tänka in vindens riktningar, regn, kyla och snöhantering i designen i nordliga klimat (Broberg 1985). Att tänka på solens annorlunda vinkel mot marken under vintern är exempelvis viktigt när man planerar var byggnader, staket och vegetation ska placeras, detta för att skapa de bästa förutsägbara mikroklimat som människor kan vistas i även på vintern (Lüttgen & Pressman 2002).

Figur 7. Inglasad "utemiljö" i Umeå.

Figur 8. Tillfälliga mikroklimat ger möjlighet till sittplatser. Foto: Reidar Rova

Figur 9. En tillfällig plats för termisk komfort eller en privatisering av torget i Lund?

Inglasning

Många drömmer om en oföränderlig utomhus-temperatur och förespråkar inglasade gator och torg, men varför då?, undrar Hans Blumenfeld i kapitlet *Problems of winter in the city* (1985). En sådan innerstad skulle vara kompakt och inte kunna tillgodose rätt dagsljus och luftkvalitet, solsken eller kunna vara en växtplats för alla växter. Varför vill så många helst bara röra sig så lite som det bara går utomhus- köra från garaget hemma till garaget i ett shoppingcenter? (Blumenfeld 1985). Om många offentliga ytor glasas in upplever inte människor vinterns kvalitéer och möjligheter, vilket späder på det sydländska idealet om värme och vädermilda platser. Det vi bör fokusera på är klimatet, den urbana estetiken, gator-/torgfunktioner, transport och att skapa en lokal identitet (Broberg 1985).

På 80-talet blev det populärt att glasa in utrymmen för människor att vistas i, som gallerior och inglasade balkonger (Mänty & Pressman 1988). Eek (1988) beskriver hur idealet att gå runt och shoppa och socialisera sig för att likna sydländska ideal går till överdrift. När många utomhusfunktioner i staden, som en marknad eller en idrottsplan, börjar byggas in och klimatkontrolleras, skapas också en stor energikonsumtion när dessa värms upp och luftas (2009). Ytterligare problem med att glasa in publika utrymmen är att de helt eller delvis måste bli privatiserade och att de är ödelagda efter stängning eller blir tillhåll för drogmissbrukare, alkoholister och hemlösa (Broberg 1985; Mänty & Pressman 1988; Eek 1988).

Jorma Mänty beskriver inglasningsproblem:

"One of the minor problems with increasingly established shopping malls and galleries, as well as with increasingly built underground passages and bridges, is that they are, in most cases, private space and thus depend on owners' actions with keeping the spaces open and closed for people" (Mänty 1988:143).

Med det menas inte att gallerior inte ska finnas, många tycker om konceptet med butiker samlade på ett bekvämt gångavstånd. Det är dock mycket viktigt att människor som bor i städerna har tillgång till en utemiljö för att kunna känna olika säsonger och väderlek (Mänty & Pressman 1988).

"While people's comfort and safety in public environments is important, excessively climate-controlled and sanitised landscapes lose the capacity to vitalise." (Dee 2012:57).

Peter Broberg är något positiv till inglasning och skriver hur vissa rum i staden kan få ny karaktär och skapa goda förutsättningar för staden då sociala aktiviteter kan flyttas från hit (Broberg 1985). Eberhard Zeidler nämner Eaton Centre, en inglasad galleria, som enligt honom har kvar känslan av att gå utomhus då fasader och golvmaterial är oförändrade efter inglasningen (Zeidler 1985). Han menar på att gallerian känns som en gata på grund av att ljussättningen ändras och att träd och byggnader omsluter den. Det är också andra gator och gränder som korsar gallerian, vilket gör att det känns mer integrerat i staden då inglasning ofta kan bli barriärer (ibid.).

Figur 10. Värmeslingor i markbeläggningen i Umeå håller snön borta - men skapar ett mörkare stadslandskap.

FRAMKOMLIGHET I VINTERLANDSKAPET

“Street crossings, sidewalks, curb ramps, and bus stops are key elements of a community infrastructure that support safety, security, mobility, activity, and engagement in public life.” (Li et. al. 2012:3612)

En gävnlig stad ökar inte bara hälsan och förbättrar attityden kring vinter, utan stärker även ekonomi och välfärd då det blir attraktivt för nya jobb att etableras och för fler bostäder att byggas (Coleman 2001). Dålig planering av en stads infrastruktur och fysiska miljö tillsammans med klimatet gör att människors rörelsemönster reduceras under vintern (Gehl 2010). Gehl såg under en studie i Köpenhamn att antal gångtrafikanter inte bara minskade under vintern, utan att de också ändrade sina vanor helt: aktiviteter som annars var vanliga som att sitta och äta, dricka, stå och titta, utställningar, demonstrationer samt andra evenemang förekom inte på grund av vind, kyla, regn och snö (ibid.).

Hala trottoarer blir farliga passager för många, inte minst äldre och funktionshindrade (The City of Fort St John 2000:1). Framkomlighet för gångtrafikanter är därför något som behöver förbättras i nordliga städer. Några riktlinjer för framkomlighet är att ha en snöröjning i staden med tydliga mål gällande var snön ska fraktas, vilka gator som ska röjas först samt hur detta görs kostnadseffektivt (Lüttgen & Pressman 2002). Det är inte kylan som förhindrar framkomlighet, utan närvaron av snö, is och slask på underlaget som får folk att stanna inomhus mer (Li et. al. 2013). Förutom att göra trottoarer tillgängliga bör även ramper och trappor vara

framkomliga (ibid.). För att göra gatan mer tillgänglig pekar Pressman (1987:17) på att exempelvis lägga värmeslingor i markbeläggningen. Något som används i Umeå, se bild till väster. Enligt Patrick Coleman är en hårt packad snöklädd gata det bästa underlaget att gå på under vintern (2001). Det svåra är när det nyligen snöat och det blir halare och svårare att balansera på underlaget eller om det packade snötäcket fryser till is (ibid.). Själva märkte vi under ett Umeåbesök att nysnö på trottoarer var svåra att gå på gällande balans och muskelminne. God belysning behövs för att kunna se isfläckar eller andra hinder när det är mörkt (Coleman 2001).

I Göteborg och Luleå studerades skillnaden mellan hur människor uppfattar vintern och hur de lever under vintern, beroende på om man själv upplevde sig vara en “naturmänniska” eller “stadsmänniska” (Westerberg 2009). Studien antydde att “naturmänniskor” spenderade mer tid ute och var positiva till vintern med dess olika parametrar som snö, kyla och mörker (ibid.). Man kan alltså säga att de hade en mer optimistisk syn på vintern. Westerberg antyder dock att “naturmänniskor” främst rör sig utanför staden vintertid och att problemet med det kalla klimatet försvårar möjligheten att leva ett mer klassiskt stadsliv för gemene man kvarstår. Det är viktigare att satsa och tillgängliggöra rum i städerna för att få fram bättre attityder och mer aktivitet för alla, även “stadsmänniskor” (ibid.).

Coleman skriver om hur de i Minneapolis/St. Paul, Minnesota, Edmonton och Calgary i Canada skapar gångstråk genom att glasa in dem eller genom att bygga gångvägar uppe i luften som broar (2001). I City of Edmontons riktlinjer *Winter City Design Guidelines* skriver de om att arkader även skapar gångsträckor med skydd från klimatologiska aspekter samt att de kan vara dekorativa och identitetsskapande (City of Edmonton 2016). Att förenkla möjligheten att transportera sig på en gångbro eller inglasad gångsträcka är bra för att underlätta framkomlighet, men det är även viktigt för ett levande stadsrum att gångstråk är en integrerad del av stadsväven (Zeidler 1985). Det bör finnas olika typer av gator i staden: livliga gator, tysta gator, villagator och kommersiella gator. Helhetsupplevelsen i gaturummet tas bort om gator enbart görs till transportsträckor (ibid.). Coleman föreslår att skilja gångvägar från trafik samt att skapa förutsättningar för snöupplag vid sidan av gångvägen (2001). Luleå är ett exempel där de skapat en bilfri stadskärna som genast gör vintern trevligare och mer framkomlig för gångtrafikanter de grusar också gångvägar istället för att salta, precis som i Kiruna (ibid.). Luleå Tekniska Universitet genom Kristina Björling Francki och Charlotta Johansson har tagit fram rapporten *Gilla snölegan!* inom projektet *Attract* med förslag för hur staden bör tänka gällande snöröjning, saltning av vägar och för att vegetationen ska kunna tåla salt och kyla (Björling Francki & Johansson 2014). Rapporten påpekade även att valet av markmaterial bör tas i beaktning då det kan skrapas och förstörs av plogmaskiner (ibid.).

Figur 11. Uppvärmad gång- och cykelbro i Umeå.

Figur 12. Inglasad gångbro i Malmö.

ORIENTERBARHET UNDER VINTERN

Gordon Cullen diskuterar i boken *The concise townscape* tre delar som ger en bra utemiljö; "the optics, the place and the content" (Cullen 1996:9ff). **The optics** beskriver hur sinnet reagerar till olika kontraster vilket skapar en starkare stadsbild. **The place** visar var vi befinner oss och hur medvetna vi är om var vi är i staden. Går det att få en överblick av ett rumsligt sammanhang? **The content** betyder hur omgivningen blir bemött och läst via olika färger, texturer, skalor och karaktärer samt hur olika element skiljer sig från varandra (ibid.). Vi som landskapsarkitekter kan manipulera dessa perspektiv, tidsuppfattningar och rumsuppfattningar om vi vet hur människors beteenden fungerar och då kan vi skapa en plats som lockar fler (Cullen 1996:194f). Likt Cullen (1996) påpekar Nasar att det är viktigt att få överblick över ett scenario utan att känna sig uttittad och att kunna finna en flyktväg (ett fenomen känt som *Prospect refuge theory*) (1988:50f).

När en urban struktur planeras är orienterbarhet viktigt, det skapas genom ett hierarkisk gatusystem och ett specifikt stadsmönster (Broberg 1985). Lynch skriver att struktur och identitet är viktigt i staden samt att stadsbilden måste föra samman rumslighet och rörelsemönster i förhållande till stadens målpunkter (Lynch 1964). Han förklarar sin stadsanalysmodell och hur staden kan analyseras genom att markera ut linjer, kanter, kvarter, noder och landmärken (ibid.). Läsbarhet i ett rumsligt sammanhang ger en förståelse för hur rummet är uppbyggt vilket är en viktig aspekt för att skapa trygghet och orienterbarhet enligt Jack L. Nasar (1988:50f). En sådan läsbarhet och orienterbarhet försvåras i och med mörker och snö under vinterhalvåret (Schläger & Weeke Borup 1993). Det är därmed viktigt att belysningen är god för att ge en rumslig förståelse. Ljussättningen kan även styra en människas fokus och trygghetskänsla (ibid.).

Figur 13. Lättläst rumsligt sammanhang med väl upplysta gångvägar.

STIMULI: AKTIVITET OCH UPPLEVELSEVÄRDEN

Den perfekta staden är den som planeras och gestaltas med alla säsonger i åtanke. I en sådan stad måste det finnas en balans av utrymmet tilldelat trafik, social interaktion och kultur. Under vintern minskar de sociala och kulturella aktiviteterna vilket betyder att det är dessa aktiviteter vi måste ta i extra beaktning under denna årstid (Gehl 1993). Det är främst vinterentusiaster som skyndar sig ut varje vinter och åker längdskidor, skridskor och tar promenader (Pressman 1987). Det känns som att vintern sällan uppskattas av den urbana invånaren - hur ändrar vi den inställningen? (ibid.).

Jan Gehl (2010) och Ulla Westerberg (2009) diskuterar hur den fysiska miljön kan skapa förutsättningar för möten. Gehl studerar vad som får människor att mötas i olika stadsrum (2010). En slutsats är att människor lockar människor, inte arkitekturen i sig själv. Exempel på det är en studie som visar att människor som gör olika uppträdanden, dans eller målningar och så vidare i gaturummet får människor att stanna och titta och eventuellt börja prata med någon bredvid (ibid.). För oss som blivande landskapsarkitekter är detta viktigt att ta med sig då intentionen med utformningen ofta innehåller mål om att skapa mötesplatser. För en attraktiv plats behövs närvaron av människor och gärna människor som rör sig långsamt, för när människor skyndar sig blir det sällan tillräckligt många människor samtidigt på en plats för att möjliggöra social interaktion (Westerberg 2009; Gehl 2010). Vidare diskuteras olika typer av möten och vilken typ av gemenskap dessa skapar, allt från lågintensiv kontakt (att se och höra andra människor) till högintensiv kontakt (nära relationer).

Det är lättare att behålla en relation om ens vägar möts till vardags (ibid.). För att skapa en god mötesplats krävs en kombination av närvaron av människor och en plats med goda fysiska förutsättningar för ett behagligt mikroklimat (Gehl 2010).

“Society exist when individuals interact with each other. This social interaction consists of individuals influencing their environment and in turn, being influenced by it.”
(Erskine & Culjat 1988:384)

Figur 14. Människor lockar människor, här vid en snöborg i Umeå. Foto: Reidar Rova

Figur 15. Sociala interaktioner

Jan Gehl har gjort undersökningar på människors rörelse och aktivitet i urbana rum (2010:9ff). Han menar att det finns tre typer av utomhusaktiviteter; nödvändiga, valbara och sociala aktiviteter:

De **nödvändiga** är de aktiviteter som måste genomföras. Som att gå till och från arbete och skola, vänta på kollektivtrafik eller att handla mat. Dessa är oberoende av väder, på grund av att de är måsten för att vardagen ska fungera, och behöver inte vara särskilt bekväma.

De **valbara aktiviteterna** kan vara sådana där människor tar sig tid för att göra något. Att ta en promenad, jogga, sitta ner eller dylikt. Dessa valbara aktiviteter sker främst när vädret är "optimalt" det vill säga inte för kallt, blåsigt eller regnigt. Det är främst dessa valbara aktiviteter som planering och design har en stor betydande roll för aktiviteternas frekvens. Om en plats är både klimatmässigt och estetiskt väl utformade kommer det att öka användandet.

De **sociala aktiviteterna** innehåller interaktion, lek och konversation. De sociala aktiviteterna är när flera människor vistas på samma plats och interagerar, hör varandra och ser varandra. Dessa händelser sker vid en utveckling av nödvändiga eller valbara aktiviteter där människan själv får välja om den vill vara passiv eller aktiv i det sammanhanget (Gehl 2010:9ff).

Om en urban plats ska användas genom de "valbara aktiviteterna" under vintern, ligger kravet på att rummet ska vara bekvämt, det vill säga att det ska finnas skydd från de negativa aspekterna som vind och kyla (Gehl 2010). När klimatets faktorer gör våra utemiljöer ovänliga att vara i så kommer människor inte använda dem. Och när skydd erbjuds är det ofta utformade på dåliga sätt, till exempel snö-/regnskydd som är otillräckliga då regn oftast inte faller rakt ned utan på grund av vind faller sidleds (ibid.).

Upplevelse

Vintern har många vackra aspekter: norrsken, uppfriskande luft, solljus som reflekteras i snön skriver Pressman (1987). Mystik är en av de viktigaste aspekterna gällande människors relation till landskapet enligt Nasar. Det är en tredimensionell tolkning som skapar nyfikenhet att gå in i det rumsliga sammanhang de har framför sig, för att då kunna se mer av rummet (Nasar 1988). Mystik kan kopplas till en vilja att bli förvånad, att något oväntat händer, eftersom mystik kräver en lovad förväntan av ny information, men behöver inte ge det (ibid.). Exempel på mystik i en rumslig kontext kan vara en svängd väg där fortsättningen av vägen inte är synlig, eller träd som delvis skymmer en vy. Det är alltså löftet om ny information som skapar hela essensen av mystik i landskapet vilket väcker nyfikenhet (Nasar 1988). Dessutom går det att förvränga skalor för att skapa nyfikenhet och chock genom något som är uppfristorat eller kraftigt förminskat (Cullen 1996:81). Det är viktigt att ta vara på vinterns kvaliteter och dra nytta av snö och is genom att skapa konst, skulpturer

eller andra aktiviteter tillsammans med belysning (Lüttgen & Pressman 2002). Belysningen är viktig för att rummet ska kunna upplevas efter solen gått ner vilket skapar och framhäver platsens *genius loci*, vilket ger ökad trygghet och en ökad utomhusvistelse (ibid.). Stark färgsättning ökar upplevelsevärden, särskilt varma färger som rött, orange och gult vilka kontrasterar snön väl (The City of Fort St John 2000; City of Edmonton 2016). Denna typ av ökad attraktivitet och känslan av att det läggs ner kraft på utemiljön är viktigt för invånarna under vintern (ibid.). Olika typer av aktiviteter och evenemang är viktiga för att skapa en attraktiv vinterstad (Gehl 2010). En annan aspekt att tänka på under vinter är ljudmiljön, vilket Pressman beskriver nedan:

“Nordic man has to be friend with fog, ice and cold winds; he has to enjoy the creaking sound of snow under the feet when he walks around, he has to experience the poetical value of being immersed in fog.” (Pressman 1987:22).

Figur 16. Graffiti vägg i snö. Foto: Reidar Rova

Figur 17. Isskulptur lockar människor Umeå. Foto: Reidar Rova

Figur 18. Snöborg i Umeå lockar många olika typer av besökare. Foto: Reidar Rova

Aktivitet

“A livable city should have lots of activities - things to do which are very tempting. Otherwise one drifts towards hibernation and a retreat from the world” (Kehm 1985:60).

För att skapa mer aktivitet under vintern menar Pressman att en stad bör ge möjlighet för skidspår och ge människor möjlighet att kunna ta sig fram enkelt i staden genom kälke, skridskor eller släde (1995). Problemet med minskad vinteraktivitet rör främst vuxna människor, säger Jan Gehl då barns utomhusaktiviteter bara minskar lite under kalla årstider (Gehl 2010). Utomhusaktiviteter och sociala mötesplatser

måste bli utmarkerade, designade och utrustade för att förlänga den rådande utomhussäsongen (ibid.). En aspekt som bör tas i beaktning är att skapa aktiviteter som inte förutsätter en stor användargrupp, så som en ishockeyrink kan göra. Då blir det lätt att den endast används av hockeyspelare och blir exkluderande för de som vill åka skridskor för rekreation och umgänge (Kehm 1985). Möjlighet för fler att aktivera sig under vintern kan skapas om aktiviteterna tillgängligörs. I Moskva har det till exempel gått att hyra kängor, skridskor och skidor i de stora parkerna i staden (Blumenfeld 1985).

Figur 19. I Köpenhamn blir en isspolad rink ett attraktivt aktivitetsmål.

Figur 20. Snöbana för pulka eller bob. Foto: Reidar Rova

Figur 21. Svartmålade bänkar i trä alstrar värme från solen i Rådhusparken vid Umeälven

Figur 22. Infasning ger termisk komfort.

Figur 23. Levande eldar på offentlig plats.
Foto: Reidar Rova

Figur 24. Snöskulptur för lek. Foto: Reidar Rova

SAMMANFATTNING

De faktorer som gör en stad beboelig är enligt Blumenfeld: säkerhet, variation, tillgänglighet, skönhet och framtidsutsikt med hela året i fokus, oberoende av väderlek (Blumenfeld 1985). Det måste också finnas en social norm och acceptans för den miljö man lever i (Pressman 1987). Med fokus på klimatologisk komfort och trygghet i vinterstaden kommer människors välbefinnande att öka (Lüttgen & Pressman 2002). De påstår att i städer som Toronto, Stockholm och Oslo skulle ett sådant fokus öka perioden av utevistelse med minst 30 %. Det är därför av allra största vikt att designen av en vinterstad tar sig an de fluktuerande klimatologiska aspekterna som årstider ger för att öka möjligheten för utevistelse. Det ska vara lika inkluderat och självklart i ett projekt att tänka på kylande platser på sommaren som varma platser på vintern (ibid.).

Mänty, Pressman (1988) och Blumenfeld (1985) sammanfattar tillvägagångssätt för att öka trivsel och positivitet i vinterstäder såhär: ge skydd för extrema väderförhållanden men utan att överbeskydda människan från naturen då vi behöver öva på att anpassa hud och psyke till det kalla klimatet. Höj de positiva aspekter som vintern ger exempelvis genom att möjliggöra olika typer av aktiviteter, upplevelsevärden och förändra mentaliteten kring vintern som årstid (ibid.).

Nedan är en sammanställning av designverktyg för vinterstäder från de teoretiska kapitlen, (Broberg 1985; Gehl 1993; Cullen 1996:81; Pressman 1995/1997; Lüttgen & Pressman 2002; The City of Fort St John 2000:5ff; Gehl 2010; Björling Francki & Johansson 2014; City of Edmonton 2016).

- Skapa **mikroklimat** i olika skalor, undvik vindtunnlar etc
- Komfortabla **busshållplatser**
- **Vindskydd**
- **Ljudkvalitet**, ex. minska trafikbuller och addera ljud
- Material med god **värmekapacitet**, ex. trä, plast, komposit
- **Tillgängliggöra gång- och cykelstråk** genom att bekämpa halka och ha uppvärmda stråk
- **Bilfria gångzoner** för att ge högkvalitativa platser i staden
- **Ergonomisk design**, handräcken, ramper, trappor, anti-halkskydd
- **Byggnaders höjd och placering**, ex med tanke på vind-tunneleffekt
- **Inglasade partier** i vissa gaturum, men med restriktioner
- **Belysa** för trygghet, attraktivitet och orientering, ex hus och skulpturer
- **Levande eldar**
- Stark **färgsättning**
- **Vintergröna växter** eller växter med starkt formspråk eller fin fruktsättning
- Is/snö**skulpturer**
- Välja **hårdiga och snötåliga växter** som även klarar salt
- **Utomhusmöbler** som är användbara på vintern
- Främja initiativ som **vinterfestivaler**, ljusshower
- Gräsytor för **släd- och pulkaåkning**
- Skapa **mystik och nyfikenhet** i vinterlandskapet

Figur 25. Plats med lä och sol lockar många till Domkyrkan i Lund en dag i februari.

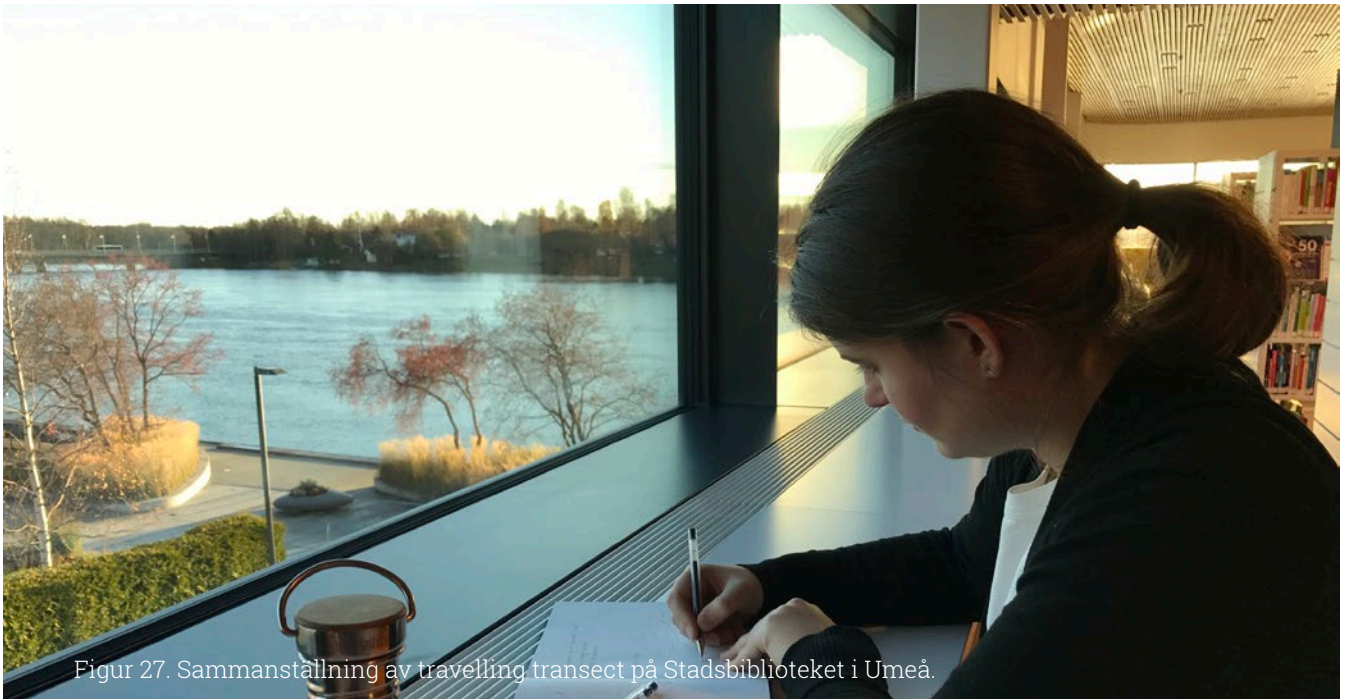

"We have the technology, we know the problems; to arrive at solutions we need a new orientation and will. It's all a state of mind." (Kehm 1985:60)

Figur 26. Foto från installationens lysande väggar.

Gestaltungsarbete

VINTERINSTALLATION

Figur 27. Sammanställning av travelling transect på Stadsbiblioteket i Umeå.

FÖRUTSÄTTNINGAR

I följande kapitel beskrivs först projektets förutsättningar och sedan de olika analyser vi gjort för att lära känna Umeå och välja en plats för installationen.

PROJEKTSTART

Som tidigare nämnts i uppsatsen under rubriken *Bakgrund* var Umeå den kommun vi valde att samarbeta med i uppsatsens fallstudie. Förslaget från kommunen om vad vi skulle kunna arbeta med handlade om att komma med gestaltningsidéer för något så osäkert som snö, då Umeå blir allt mörkare under vintern på grund av snöbrist och slask. Istället för att skapa ett gestaltningsprogram valde vi att genomföra en vinterinstallation som behandlar de aspekterna, för att undersöka hur en gestaltning kan förbättra livsmiljön för människor under vintern.

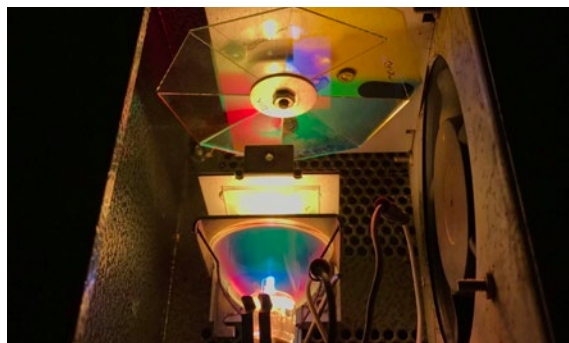
Vi kom fram till att vi ville designa och bygga en installation i Umeå med fokus på kyla och mörker, som skulle fungera med eller utan snö.

Den första veckan på examensarbetet åkte vi upp till Umeå för att träffa kommunen. Samarbetet skulle tydliggöras för att bilda en uppfattning om vad kommunen kunde vara behjälpliga med. Under besöket fick vi även en rundvandring i Umeå och förslag på olika platser för installationen. Besöket fick en oväntad och positiv vändning när vi träffade Reidar Rova, en landskapsingenjör och iskonstnär på kommunen. I och med det fick vi veta att vi kunde låna armaturer och annat material. Samtidigt fick vi veta att vi kunde använda överblivna isblock från kulturhuvudstadsåret 2014 (se *Figur 28*).

Kommunen var positiva till att vi hade Umeå som plats för projektet och vi var fria att utforma ett projekt utefter egna önskemål. Vår kontaktperson Sari Lindvall Östling föreslog olika platser runt om i Umeå där vi skulle kunna möjliggöra vårt projekt.

Figur 28. Tillgängligt material från Umeå kommun var bland annat isblock, armaturer och fiberoptik.

Figur 29. Snöfästning vid Årstidernas park i Umeå. Foto: Umeå kommun.

UMEÅ SOM VINTERSTAD

Av de designverktyg som sammanfattas i slutet på kapitlet *Vinterstaden* använder Umeå bland annat dessa:

- Höstljus - ljusfestival i november
- Snölekar av olika slag
- Skidspår och skridskobana
- Is- och snöskulpturer

Då Umeå redan använder sig av de verktyg som förespråkas för en god vinterstad funderade vi över vilken pusselbit som fattades staden. Gehl (2010) delar upp utomhusvistelser i nödvändiga, valbara och sociala aktiviteter (se kapitel *Stimuli: aktivitet och upplevelsevärden*). De valbara aktiviteterna är de som minskar mest under vintern enligt Gehl (2010) - vilket även gäller i Umeå. De sociala, ofta sportiga, aktiviteterna som kommunen erbjuder i form av skidor och skridskor kräver både tid och attraherar endast vissa delar av befolkningen. Is- och snöskulpturer och ljusinstallationer är typiska utsmyckande designverktyg där inte människor nödvändigtvis interagerar med föremålen eller varandra. Dessa verktyg tillhandahåller sällan termisk komfort. Genom att strategiskt placera vår installation där nödvändiga aktiviteter sker kan vi uppmuntra till valbara och sociala aktiviteter i samband med dessa och skapa upplevelsevärden för de som inte nödvändigtvis är intresserade av att ta del av de aktiviteter kommunen redan erbjuder.

Figur 30. Snö och isskulpturer längs med Rådhus-esplanaden. Foto: Umeå kommun.

ANALYSER

Umeå ligger på 64:e breddgraden vid kusten i Västerbotten, vilket gör den kortaste dagen på året fyra timmar och femton minuter. Vintrarna är mörka och kalla och har under de senaste åren haft relativt dåligt med snö från november till januari.

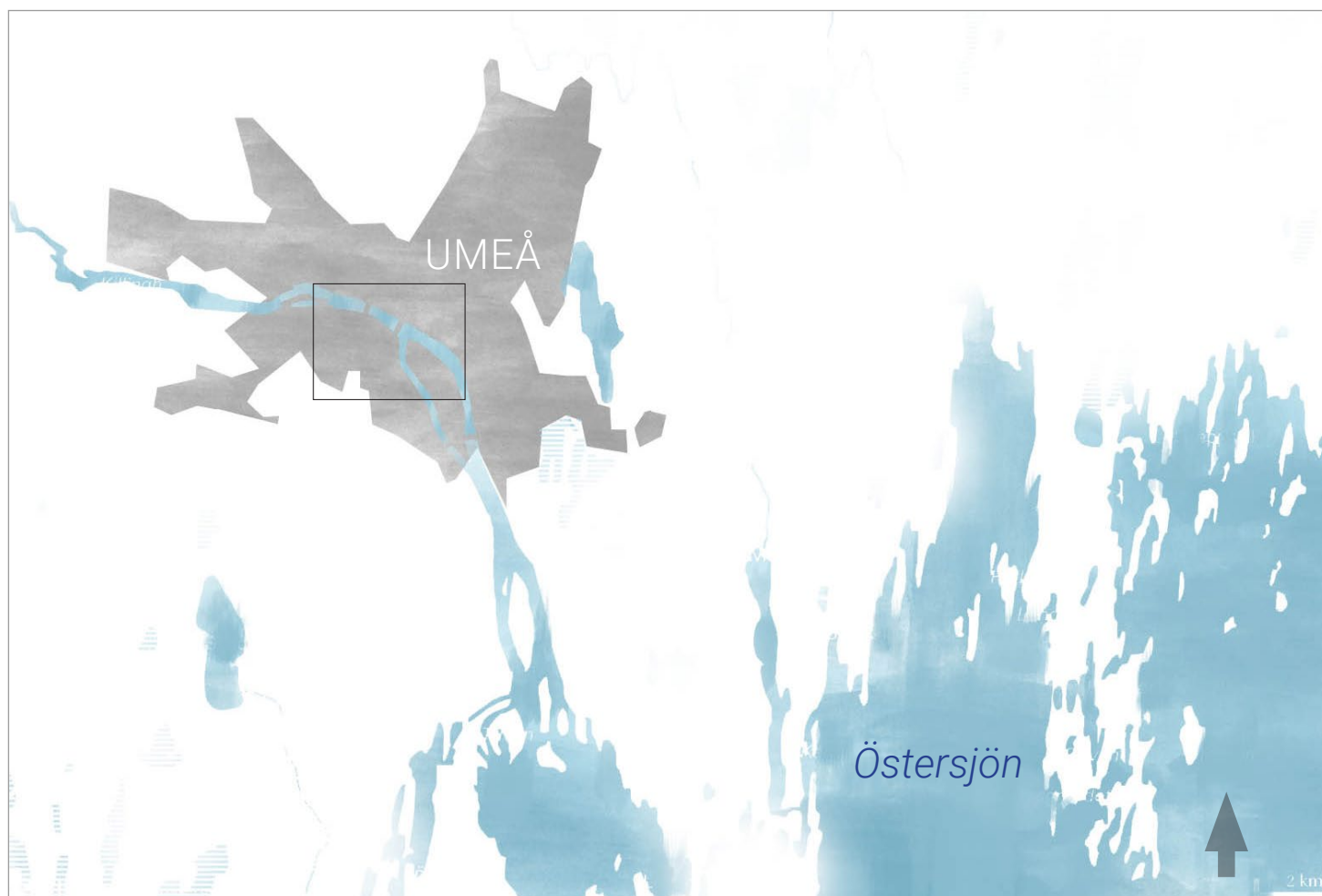
Mer eller mindre alla kommunens förslag på platser låg längs med Umeälven där det finns ett välanvänt gång- och cykelstråk - Strandpromenaden. För att välja vilken av de föreslagna platserna vi skulle arbeta vidare med utfördes olika typer av landskapsanalyser (se karta på nästkommande sida). Då vi inte visste vad installationen skulle adressera ville vi vara öppensinnade i analyserna av de föreslagna platserna. Analyserna skulle resultera i en större förståelse för rumslighet, mörkerkvaliteter och rörelsemönster. Eftersom det inte fanns *en* analysmodell som var lämplig att användas rakt av valde vi att använda en ombearbetad version av *Lynch stadsanalysmodell* och *Travelling Transect*. Följande avsnitt beskriver vilka analysmetoder som använts och resultaten av dem.

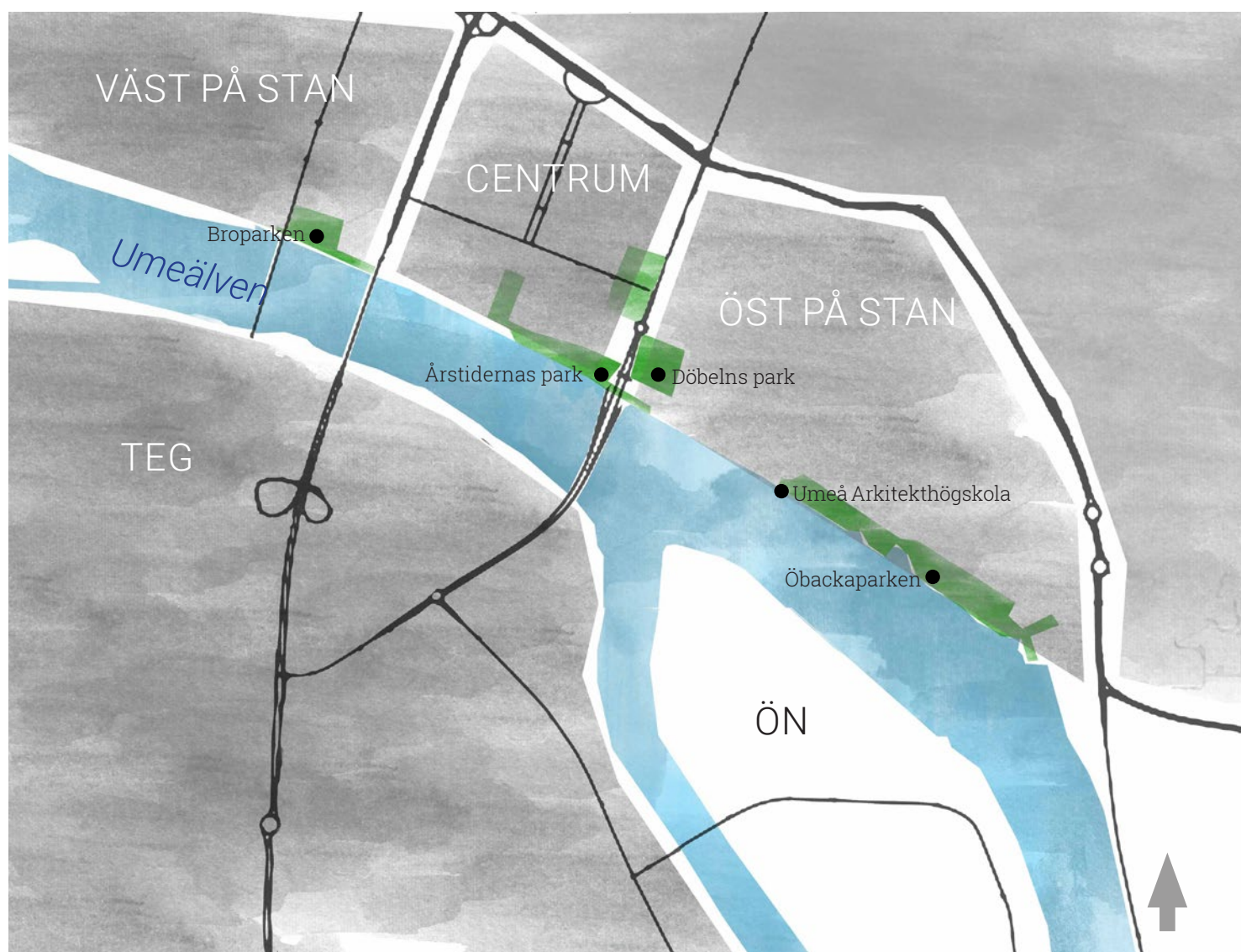
Figur 31. Skillnaden i latitud mellan Skåne och Umeå skulle om vi åkt söderut ta oss ner till norra Kroatien.

LANDSKAPSSAMMANHANG

Umeå är beläget vid Umeälven, cirka tio kilometer från Östersjöns kust. Stadens centrala delar ligger längs med älven vilket gör Umeå till en långsmal stad, som skapar en transportrörelse längs med älven.

Figur 32. Karta över Umeå stad med omgivning.

Figur 33. Karta som visar de föreslagna platserna och dess sammanhang. Utmarkerade punkter är de platser kommunen gett som förslag. De utmarkerade gröna fälten är parker som ligger längs med stråket vi valde att utföra analyserna på. Övriga grönstråk i Umeå är inte utmarkerade.

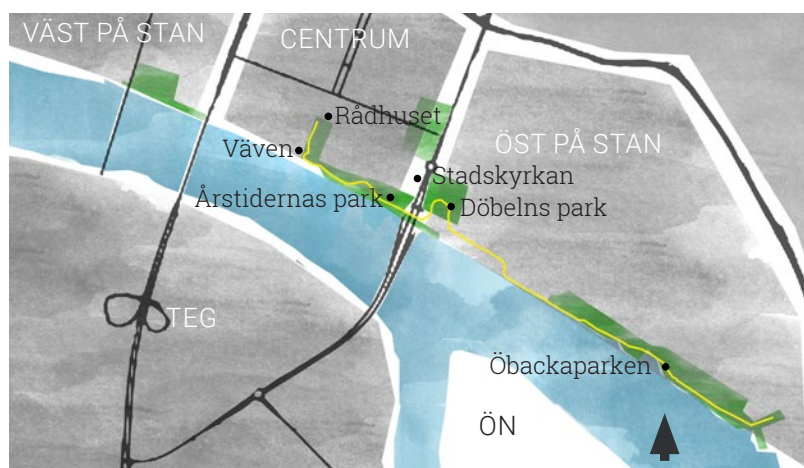
MÖRKERANALYS

På kvällen belyses staden för oss människor. Vi behöver en god utomhusbelysning för att ge en trygg känsla samt ge staden en kvällspuls. I Umeå är som tidigare nämnt dagarna kortare under vintern vilket gör det viktigt att belysningen fungerar väl gällande orienterbarhet, säkerhet och trygghet. Schläger & Weeke Borup förklarar i tidningen *NYT* hur belysningen finns för att skapa god orienterbarhet och en annorlunda upplevelse av stadsrummet kvällstid. I och med det kan ljussättningen stärka en människas koncentrationsnivå och trygghetskänsla samt styra hennes uppmärksamhet annorlunda (Schläger & Weeke Borup 1993). Genom att modifiera *Lynchs stadsanalysmodell* till att analysera mörkerlandskapet kan stadens eller områdets viktiga stråk, övergångar, kvarter, kanter och knutpunkter kartläggas (Schläger & Weeke Borup 1993). *Lynch stadsanalysmodell* beskrivs på nästkommande sida.

En kväll i Umeå i november gjorde vi en mörkeranalys med start från Rådhusparken, vi gick längs med strandpromenaden och slutade i Öbackaparken. Vi hade aldrig gått denna sträcka innan, varken i dagsljus eller i mörker, vilket blev en god förutsättning för oss att tolka belysningen och upptäcka objekt eller platser som borde belysas.

Figur 34. Karta från mörkeranalysen med markeringar.

Figur 35. Karta över mörkeranalysen, gul markering visar vår färdväg.

Kevin Lynchs stadsanalysmodell

En stads rumsliga struktur kan enligt Kevin Lynch kategoriseras och kartläggas efter upplevda kvarter, kanter, stråk, övergångar, knutpunkter och landmärken (Schläger & Weeke Borup 1993). Detta kan hjälpa orientering och igenkänning i stadsrummet (ibid.). I vår analys fokuserade vi på hur ljussättning och rummet upplevs när det är mörkt. Då vi hade tankar på att ljussätta installationen för en känsla av småskalighet och värme, fokuserade vi även på att kartlägga var längs sträckan det redan fanns sådan belysning, vilken vi kallade för "vardagsrumsbelysning".

Övergång/barriär: En övergång kan vara en linje där land och vatten möts. Dessa övergångar bör för säkerhet och trygghet vara tydliga under mörkrets timmar. En trafikerad bilväg kan upplevas som en barriär för en fotgängare. Mötet mellan älven och strandpromenaden är en barriär i Umeå (se bild *nr 3* på nästa sida där den är markerad).

Landmärke: Ett särskilt ting som är av stor betydelse för identitet i staden. Dessa landmärken bör vara belysta för bibehållen identitet efter solen har gått ner (Schläger & Weeke Borup 1993). Landmärken i Umeå är exempelvis Stadskyrkan, Väven och Rådhuset vilka alla är upplysta. Däremot la vi märke till en stor skulptur av en klädnyppa i Öbackaparken (se bild *nr 7* på nästa sida) som vi tyckte borde vara upplyst då det var ett så specifikt landmärke.

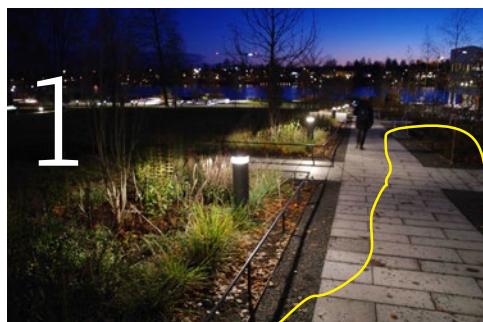
Knutpunkt/målpunkt: Viktiga vägledningsnoder som bör vara överblickbara och väl upplysta. En knutpunkt kan vara en stark mötesplats i staden (Schläger & Weeke Borup 1993).

Stråk/gator/vägleddning: Olika gator bör ha en anpassad belysning för dennes funktion, exempelvis belyses en bilväg annorlunda än ett gång- och cykelstråk. Här är det viktigt att tänka på stråkets karaktär och skala då skalan kan förstärkas eller förminsas med hjälp av ljussättningens perspektiv (Schläger & Weeke Borup 1993). (Jämför bild *nr 1* och *5* på nästkommande sida för att se olika skala och karaktär.)

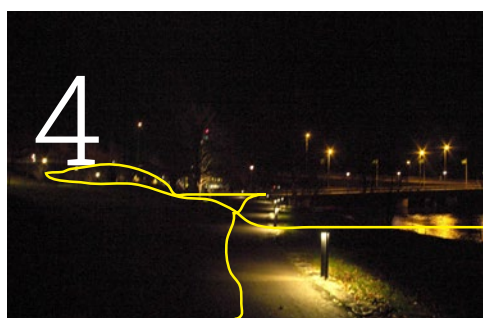
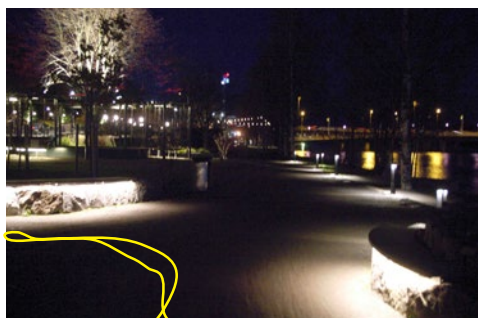
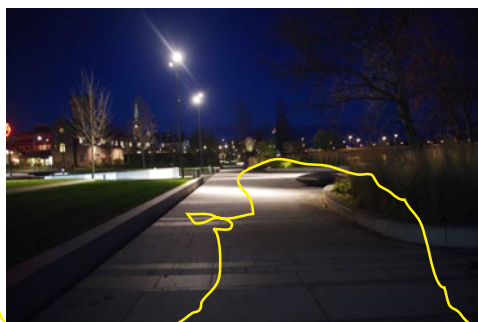
Kanter: Där markens material skiftar, exempelvis en trottoarkant, en växtbäddskant, övergång från asfalt till grusgång etc. Belysta kanter hjälper till med säkerheten i mörkret (Schläger & Weeke Borup 1993). (Se bild *2* och på nästkommande sida för att se skiftning i material.)

Kvarter: Större rumsligheter i staden som kopplar samman stadsdelar och ger ökad orienterbarhet om dessa belyses på rätt vis (Schläger & Weeke Borup 1993).

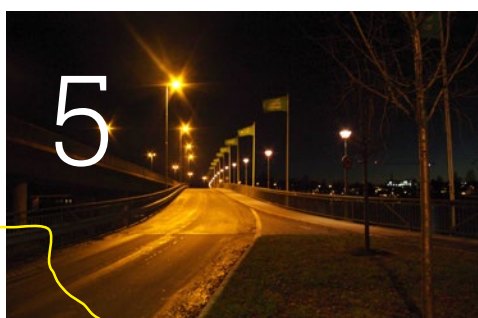
Analysen gav oss erfarenhet av hur Umeå tolkas kvällstid, vad som framhävs av ljus och vad som försvinner i mörkret. Exempelvis kändes Ön på andra sidan älven som ett stort svart hål efter att först gått förbi Teg som var belyst (jämför bild *nr 2* och *nr 6* på nästa sida). Inne i centrala Umeå var det mesta upplyst, de nya platserna vid älven var belysta med god belysningsdesign. Ju längre ut mot Öst på stan desto mer klassisk och funktionell belysning var det.

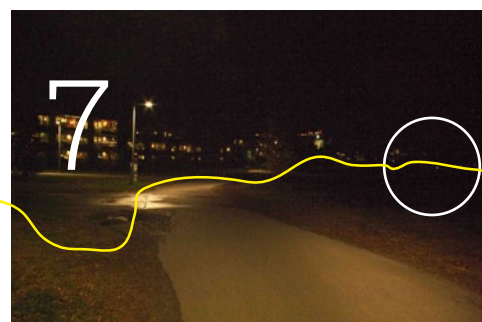
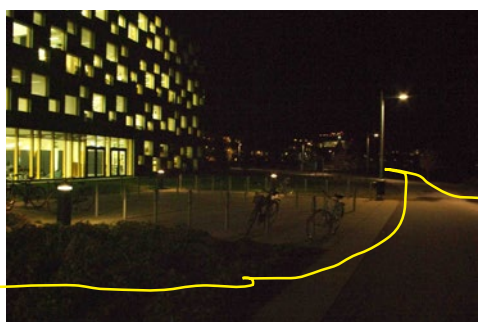
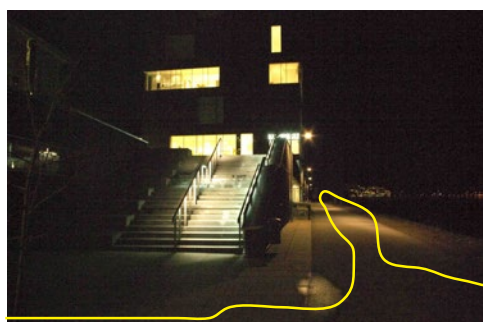
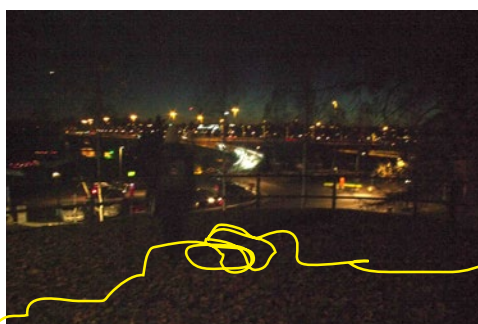
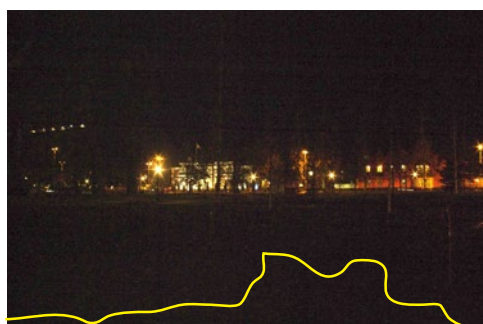
Anpassad belysning för gångstråk.

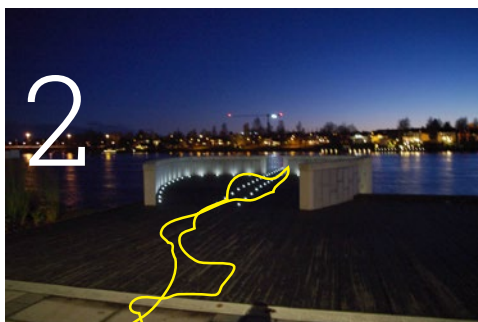
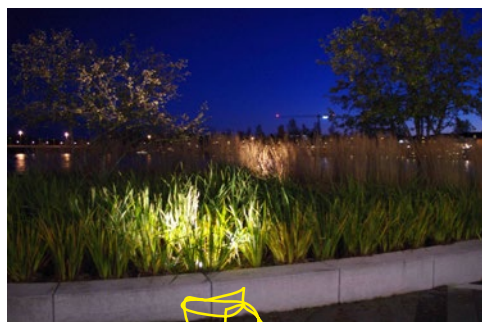
Belyst kant mellan grusgång och gräsmatta.

Anpassad belysning för bilvägen.

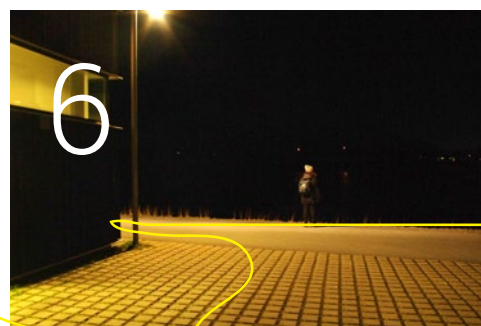
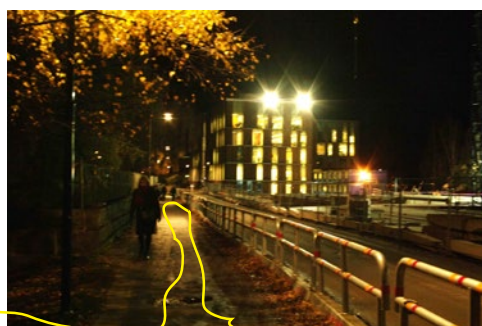
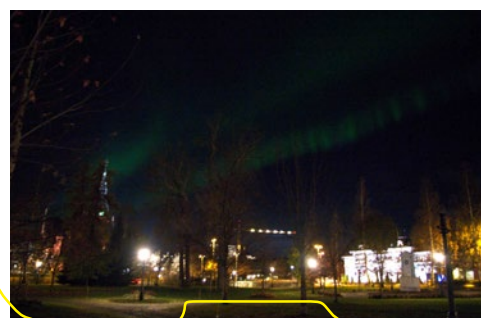
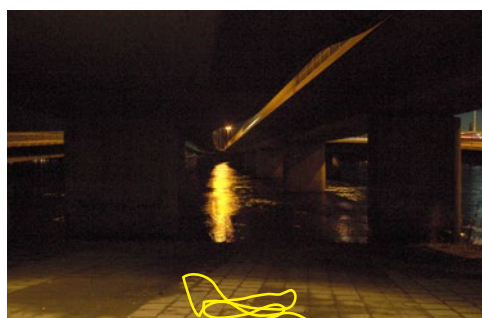
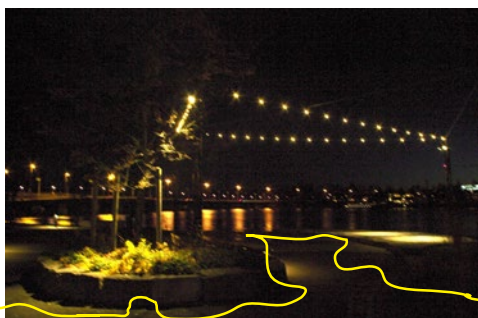
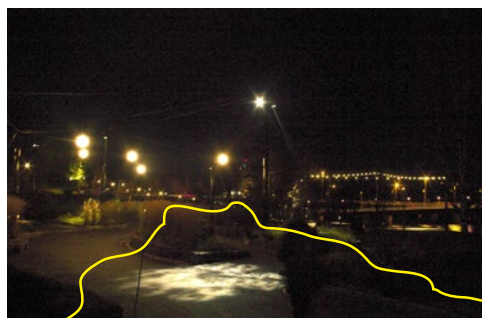

Klädnypa som inte syns i mörkret.

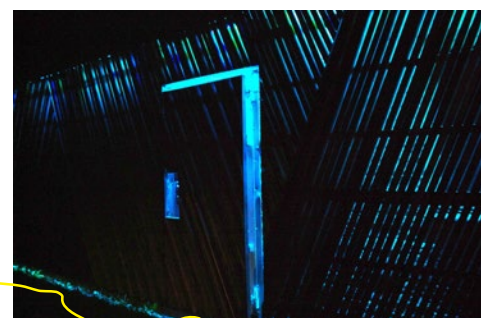
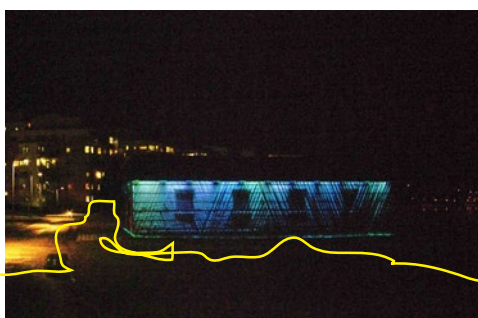
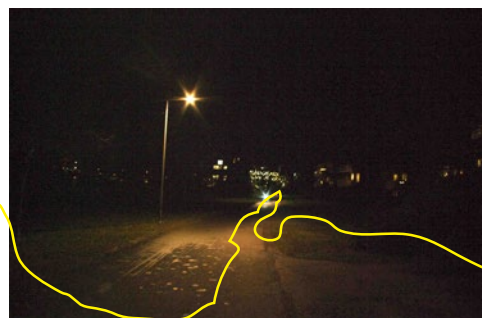

Synlig kant mellan trädäck och plattor.

Upplyst kajkant vid Väven.

Ön ligger i kolsvart mörker i bakgrunden.

Figur 36. Stillbilder från promenaden av Lynch mörkeranalys. De gula linjerna representerar vårt rörelsemönster. Siffrorna i bild hänvisar till texten om Kevin Lynch stadsanalysmodell på föregående sida.

TRAVELLING TRANSECT

Under en novemberdags ljusa timmar utfördes en landskapsanalys inspirerad av en utforskande exkursion kallad Travelling Transect. Denna analys genomfördes dagen efter mörkeranalysen. Analysen har som mål att skapa en förståelse för en plats genom att identifiera, notera, upptäcka och formulera platsspecifika särdrag (Farsø & Henriksson, 2016). Landskapet är komplext, sensoriskt, föränderligt och påverkat av klimat och människa. Genom en kroppslig upplevelse av platsen förbättras både förståelsen och framtida beskrivningar av platsens särskilda kvaliteter och komplexa verklighet. Alla sinnen skapar gemensamt en bild av platsen och stärker eller ifrågasätter förutfattade meningar som finns om platsen sedan tidigare. Metoden uppmanar att avvika från den tänkta färdvägen. Själva upplevelsen, intresset och nyfikenheten att utforska, dokumentera och analysera området styr den slutgiltiga sträckningen för exkursionen (ibid.)

Vi ritade upp en tänkt färdväg längs med Umeälven (se den röda linjen i *Figur 38*) och bestämde hur och vad som skulle dokumenteras. Vi valde att fota, skissa, samla fynd, notera beskrivande ord, ta upp ljud och samla vattenprover. Dokumentation började vid den angivna startpunkten vid Strandpromenaden i området Öbacka och slutade Väst på stan vid Gamla Bron. Den förutbestämda färdvägen kompletterades med en uppdaterad sträckning av vägen vi valde att ta (se gul linje). Fynden markerades i en karta för att kunna analyseras och sättas i kontext samt fungera som ett minne av upplevelsen på plats. Efter transect-analysen

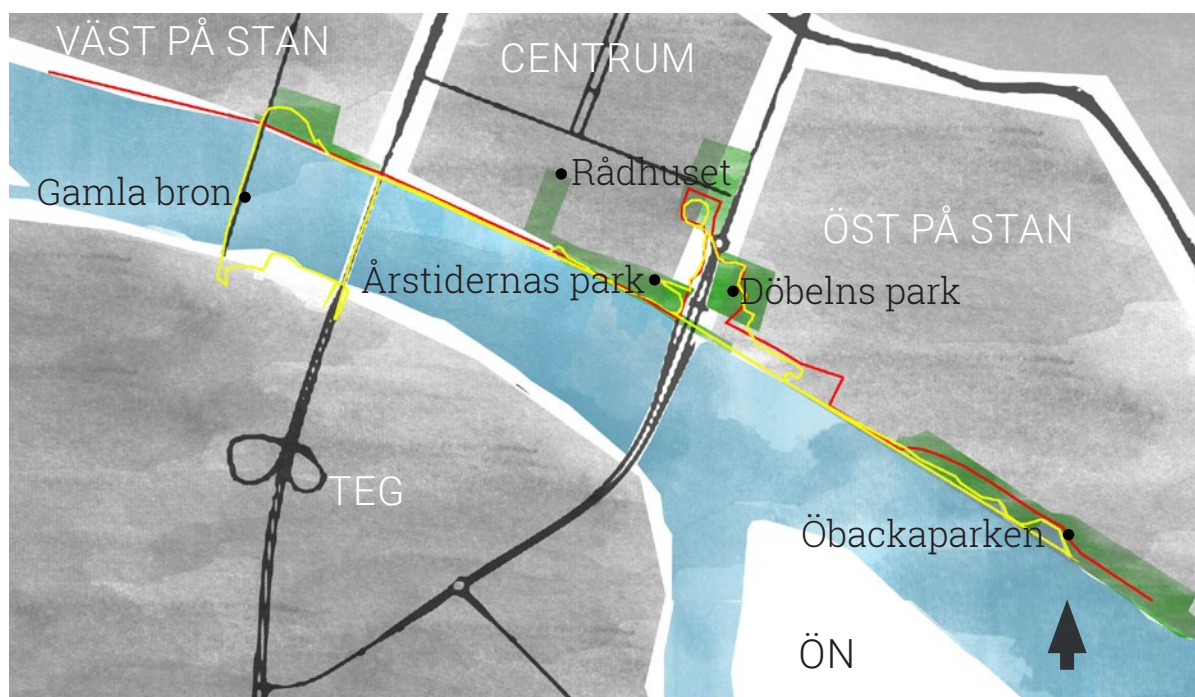
samlades inhämtat material ihop och erfarenheter från platsen sammanställdes. Analysens fynd presenterades som en linjär färdlinje (se *Figur 37*).

Med hjälp av transect-analysen fick vi större förståelse för rumsliga sammanhang längs älven och hur väl de olika platserna sammanflätades. Vi fick en känsla för platsspecifika kvaliteter i de olika rumssekvenserna och en känsla för rörelsestråket och dess barriärer längs älven.

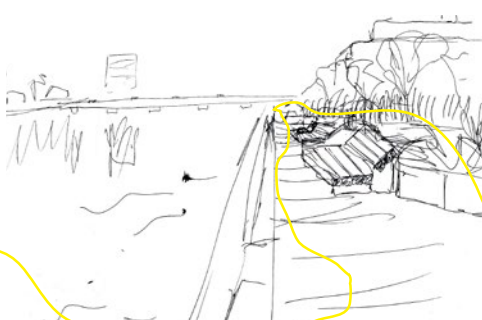
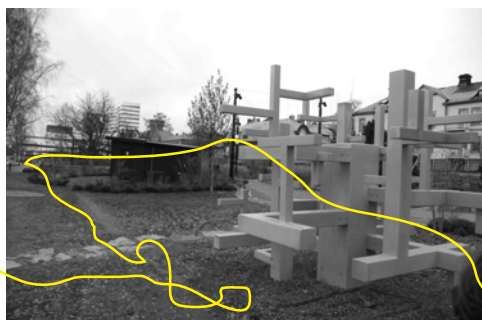
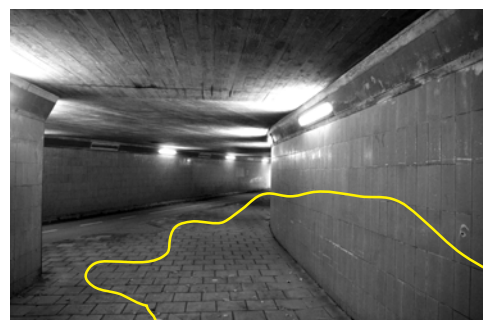
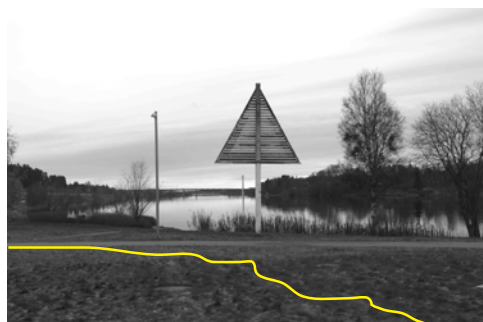
Nästa uppslag (*Figur 39*) visar vår transect i ett stillbild- och skisskollage.

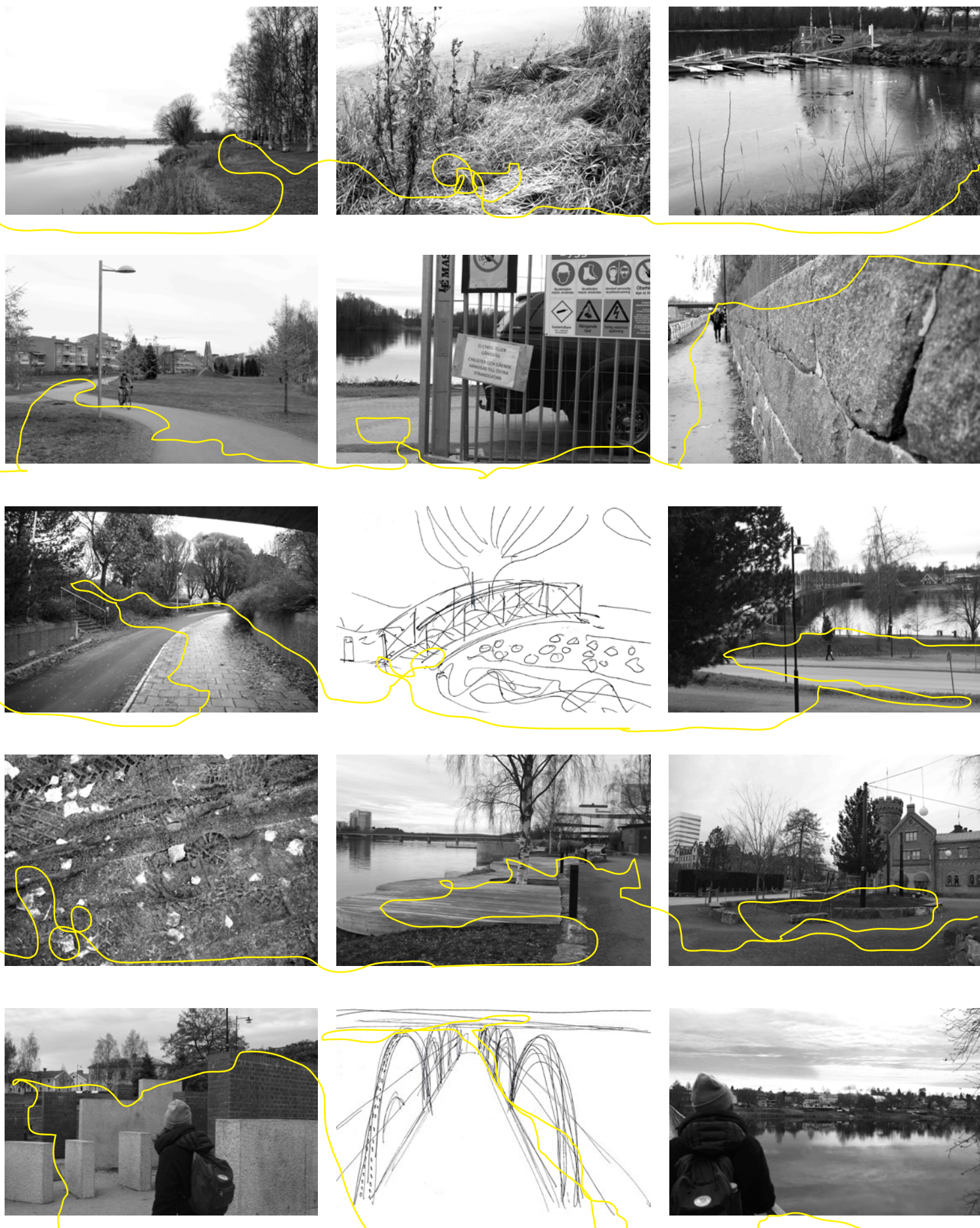

Figur 37. Dokumentation av upphittat material från analysen.

Figur 38. Karta över transect-promenaden. Röd linje markerar tänkt färdväg, gul linje markerar den slutgiltiga färdvägen.

Figur 39. Stillbilder och skisser från promenaden.
De gula linjerna representerar vårt rörelsemönster längs transecten.

SAMMANFATTNING AV ANALYSERNA

Vi ville analysera en sträcka med flera platser och dess relation till varandra. Den utforskande metoden *Traveling Transect* och *Mörkeranalysen* var bra redskap för att ge oss en bild av hur människor rör sig, de föreslagna platsernas kavliteter, hur platser hänger samman i staden och vilka möjliga lägen som fanns för installationen. I stora drag upplevde vi en gradient från natur till kultur i parkernas karaktär gällande både vegetation, material och belysning. Natur och kulturgradienten sträckte sig från öst i Öbackaparken till Årstidernas park/Rådhusparken i centrum och sedan tillbaka till natur mot Broparken i väst (se Figur 40).

Utvärdering av föreslagna platser:**Öbackaparken och Umeå Arkitektthögskola**

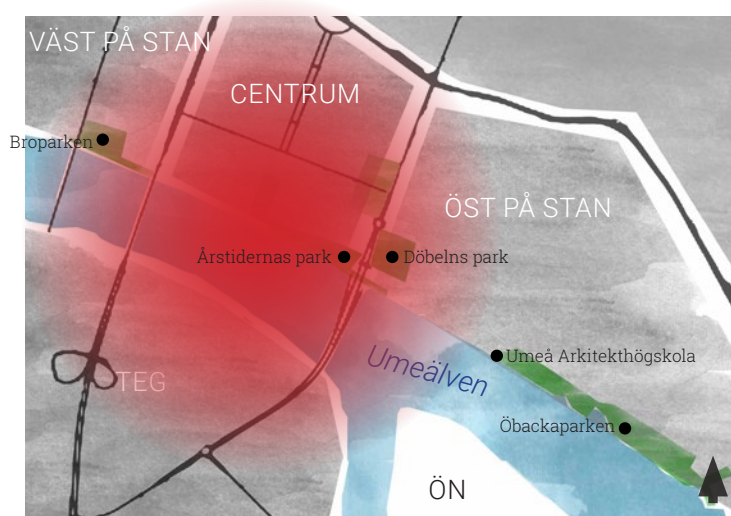
Längs med Öbackaparken rörde sig mest pendlare och hundägare. Denna del av stråket kändes som en avskild del av strandpromenaden som inte hörde ihop med resten av stråket åt väst, vilket gjorde att vi inte tyckte att den platsen var lämplig för vinterinstallationen.

Döbelns park

Parken är inte en del av strandpromenaden, vilket även bidrog till att den kändes avsides och inte lika välanvänd.

Årstidernas park

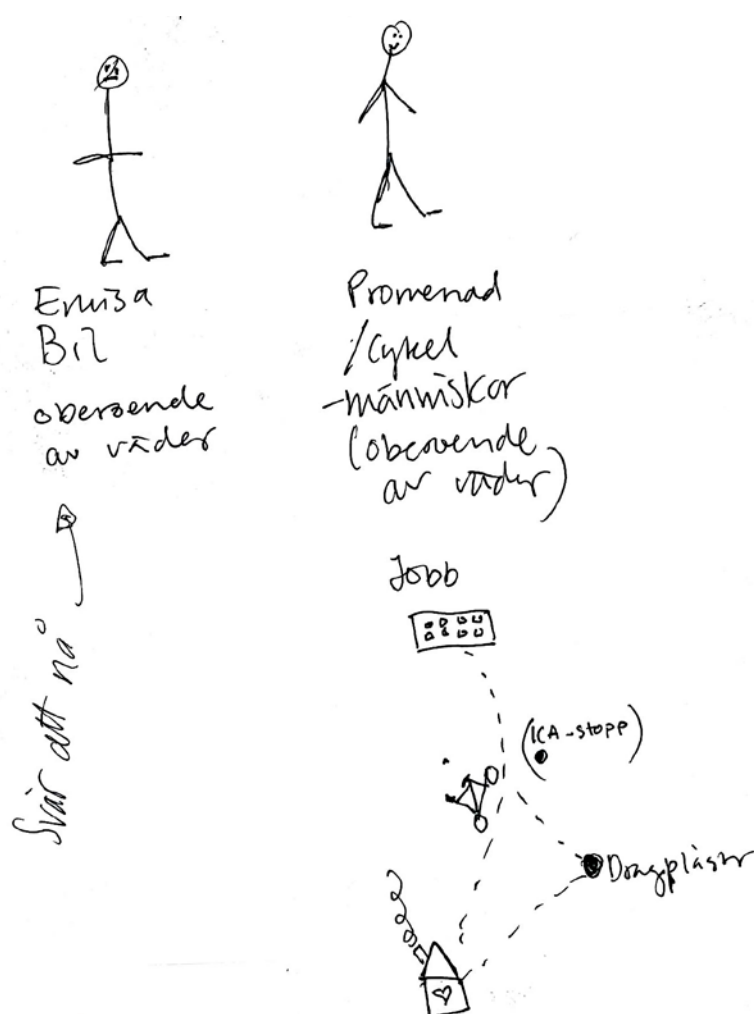
Denna nyanlagda park är en del av promenadstråket och är välanvänd. Många använde parken som en transportsträcka mellan Rådhusparken och öst på stan. En konklusion blev att vi ansåg att parken redan kändes mycket ombonad med rumsskapande vegetation och belysning, där en installation bara skulle medfört konkurrens av de element som redan fanns.

Figur 40. Kulturgradient i rött.

VAL AV PLATS

Då frågeställningen för arbetet berör människors benägenhet att röra sig utomhus under vinterhalvåret valde vi Döbelns park. Parken ligger geografiskt väldigt centralt, men upplevdes som lite avsidet och en plats få dagligen färdas genom. Alltså inte en plats där människor gör Gehls "valbara aktiviteter". Detta gjorde att vi lättare kunde utvärdera om personer besökte platsen för att de aktivt tog sig dit under installationens öppettider eller om de bara råkade passera. Detta visas på skissen nedan, där vi undersökte vilka (icke-bilister) som skulle komma att besöka installationen/(dragplåstret).

Figur 41. Skiss av målgrupp för installationen och deras rörelsemönster mellan nödvändiga aktiviteter och "dragplåstret"/installationen.

Figur 42. Döbelns park en dag i november.

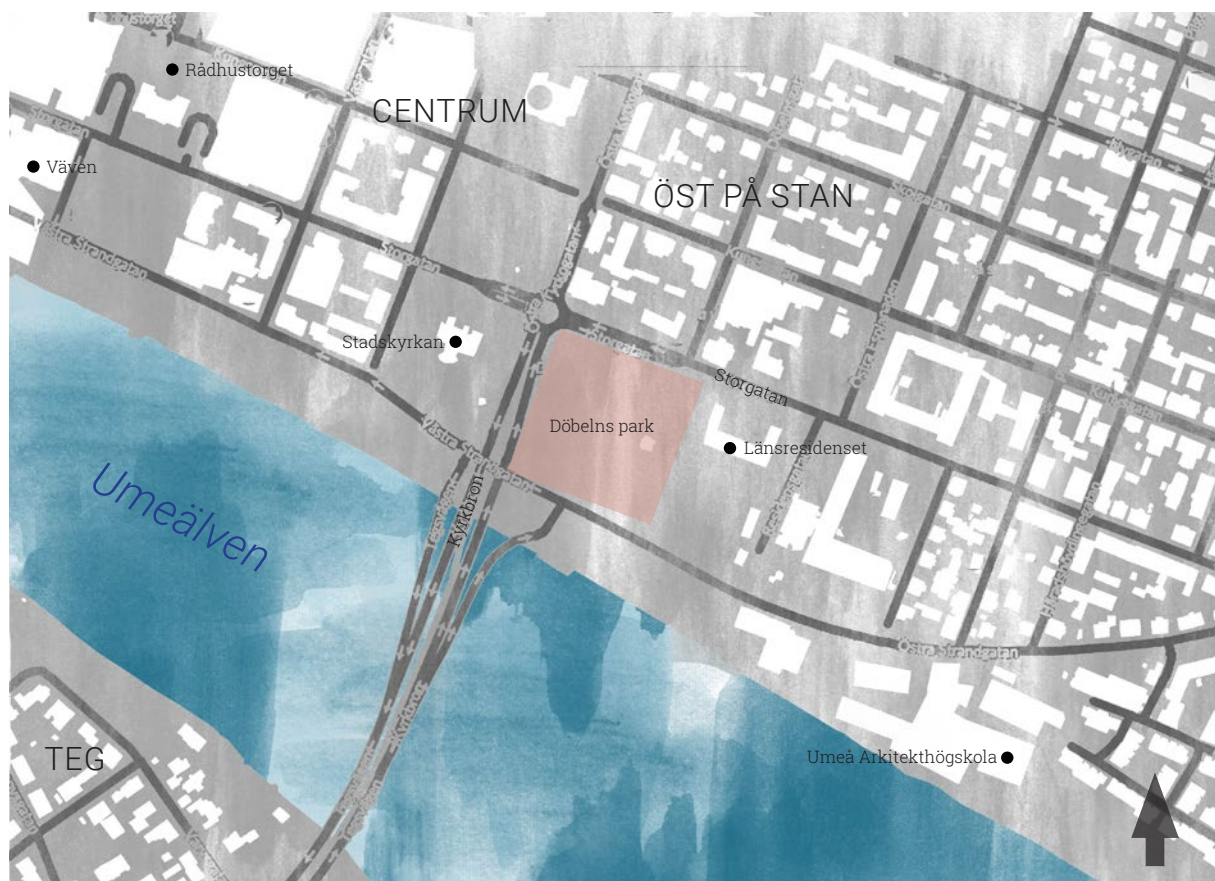
Figur 43. Kolskiss över Döbelns park i mörkerskrud.

DESIGNFÖRSLAG

I följande kapitel beskrivs tillvägagångssätt och process från idé till förslag med hjälp av platsanalyser, ramverk och designverktyg.

PLATSANALYSER

Döbelns park är lokaliserad i gränslinjen mellan centrala Umeå och Öst på stan. Mot söder strömmar Umeälven, mot öster ligger parkens forna ägare Länsresidenset och väster om parken dockar Kyrkbron in i Östra Kyrkogatan. På andra sidan Östra Kyrkogatan tornar Umeå Stadskyrka upp sig och syns från stora delar av Centrum och Teg.

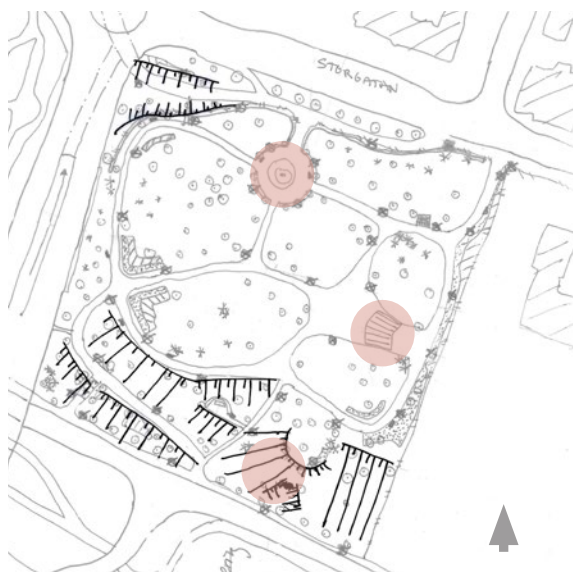
Figur 44. Döbelns park i stadens kontext.

Topografi

Den upplevda topografin finns beskriven i *Figur 46*. Det var en brant sluttning i parkens södra del, vilket gjorde gångsstråken mer svårorienterade och parken var svår att se nedifrån vägen. I nordväst finns en undergång under Östra kyrkogatan som leder till Vänortsparken och Centrum, här är det också brant vid sidorna av den undergången, vilket gör undergången svår att se från parken.

Figur 45. Parken från entrén i sydväst.

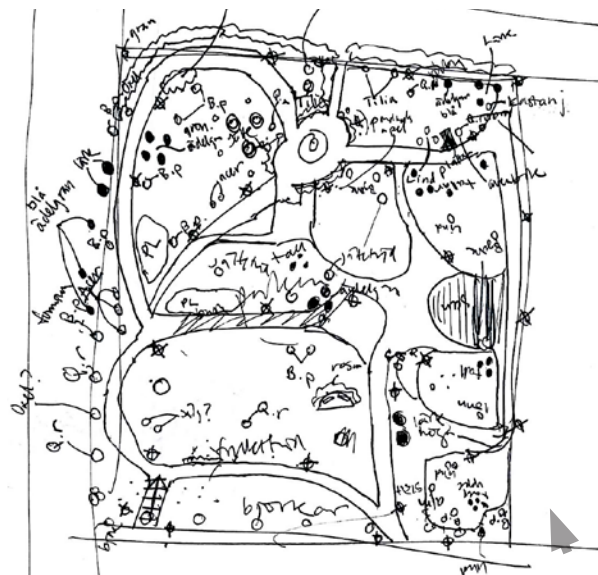

Figur 46. Upplevda höjdskillnader och karaktärsdrag (rosa markeringar).

Vegetation och struktur

Döbelns park är en gammal och ståtlig park med en uppvuxen vegetation. Det gamla trädbeståndet med bland annat stora popplar och lärkar är karaktäristiska och syns på håll. Mellanskiktet är nästan enbart koncentrerat längs parkens östra del mot Länsresidenset och västra kanten mot Östra Kyrkogatan.

Tre karaktärsdrag i parken (se *Figur 46*) är en formstark rundel vid parkens huvudentré, en centralt belägen scen samt en brant sluttning i den södra delen. Sluttningen (se *Figur 45*) leder ner till en bilväg.

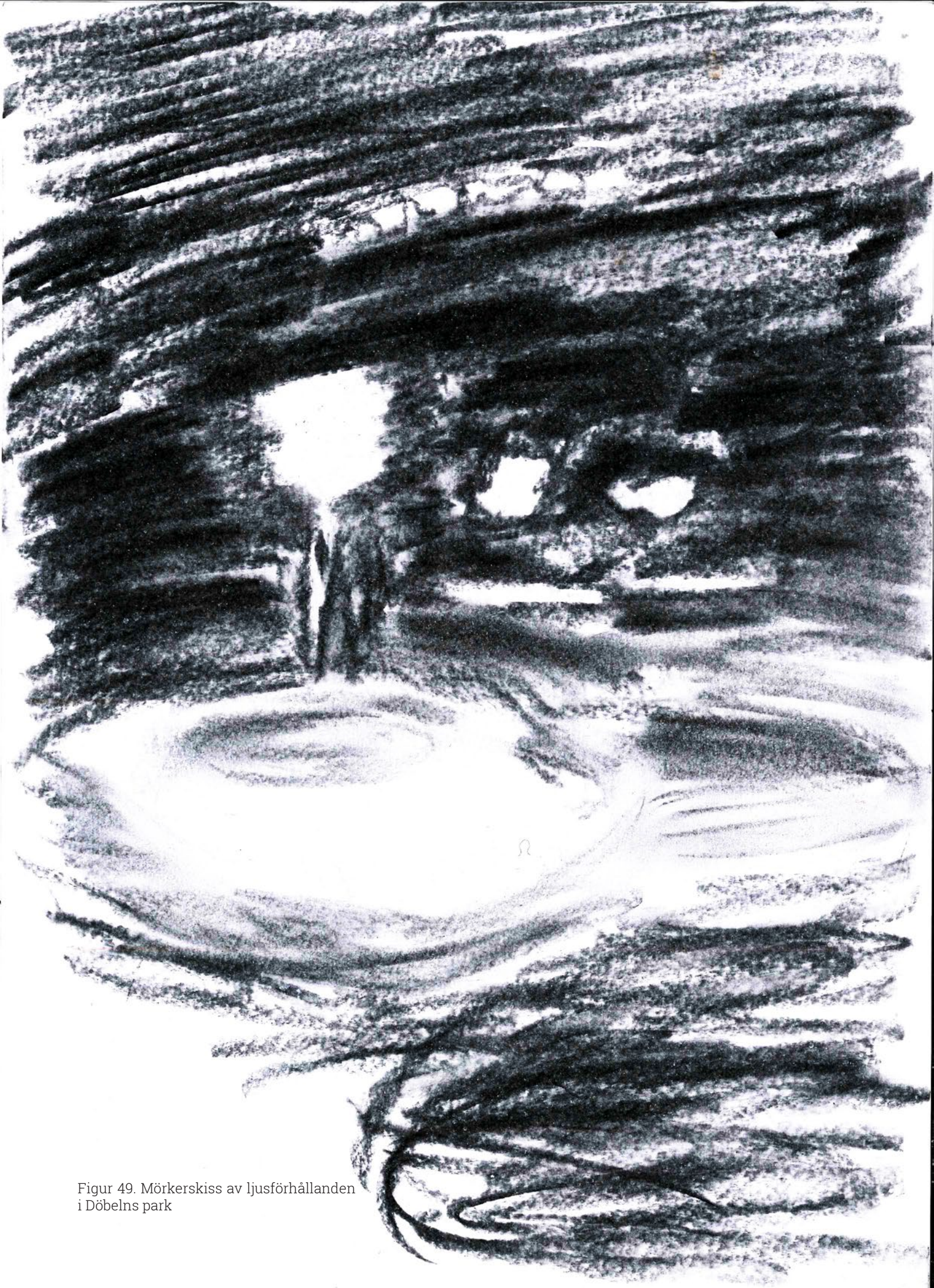
Figur 47. Inventering av trädbestånd.

Upplevelse av parken i mörker

Under de mörka timmarna i parken framhävs framförallt byggnaderna runt parken: Stadskyrkans kyrktorn är upplyst samt två äldre byggnader på andra sidan vägen norr om parken. Parken upplevs relativt mörk i kontrast till dess upplysta omgivning och är funktionellt belyst med klassiska stolparmaturer längs gångstråken, men utan annan typ av atmosfärskapande belysning. Belysningen i parken blir som punktmarkeringar på marken vilket skapar en relativt monoton belysning. På grund av den typen av "skum" belysning syns inte människor och omgivningen blir svårläst. Vilket skapar en ökad känsla av otrygghet (Nasar 1988:50f).

Figur 48. Vegetation i Döbelns park i mörker. De vita björkstammarna framträder jämfört med de mörka silhuetterna av ädelgran.

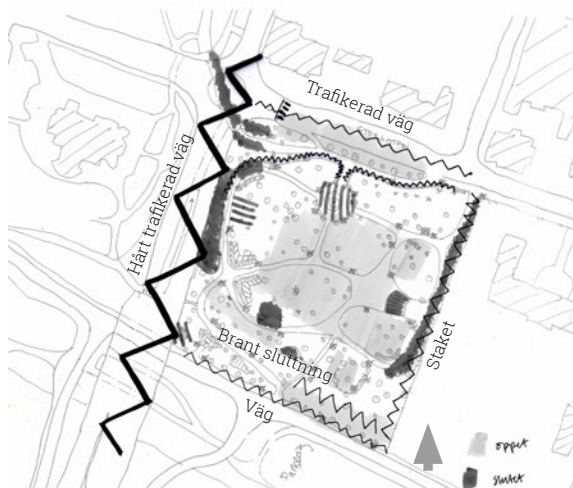

Figur 49. Mörkerskiss av ljusförhållanden
i Döbelns park

Rumsligheten i parken består av flera öppna rum, då parken till stor del består av uppstammade träd. De barrträd som finns i parken skapar tydligare rumslighet som upplevs mer intima och stängda (se Figur 50). De stora öppna rummen avgränsas av topografin, barriärer, scenen, grusgångarna och större träd.

Parken är omgiven av barriärer i alla riktningar, både fysiska och mentala i form av hårt trafikerade vägar, staket och branta sluttningar. Dessa barriärer gör att parken upplevs som avskild trots sitt centrala läge (se Figur 50).

Frånvaron av mellanskikt i vegetationen skapar klara siktlinjer (se Figur 51) vilket ger överblick och orienterbarhet i parken, men inte så mycket mystik. Kartan visar även parkens entréer. Markerat i grönt och lila är de fokuspunkter vi först lokaliserade till att använda i vår installation.

Figur 50. Barriärer i sickasack samt öppen och sluten rumslighet.

Från analyserna av platsen tog vi med oss följande in i gestaltungsarbetet: installationen måste **synas på håll** exempelvis från Stadskyrkan och strandpromenaden, installationen behöver ha element som gör människor **nyfikna** och **lockas** in i parken, inne i parken ska det finnas en **målpunkt** som gör att människor **vill stanna** lite längre.

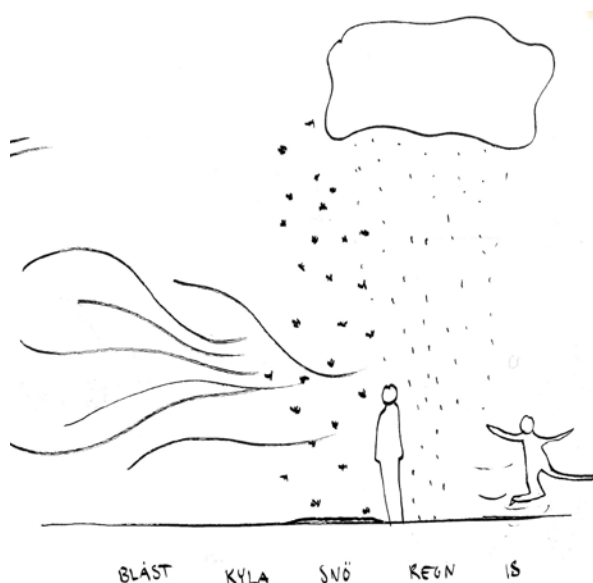
Figur 51. Siktlinjer i streckat och entréer i cirklar. Fokuspunkter i grönt och lila.

Figur 52. Dansande norrsken en kväll i Umeå.

RAMVERK

Några av de viktigaste komponenterna i vinterstadens planering som vi fann i litteraturen var termisk komfort, det vill säga att det ska finnas en komfort gällande kyla och värme, nederbörd och vind då det påverkar besöksantalet på en plats (Thorsson et. al. 2003). Andra faktorer vi tog med oss för vinterstaden var spännande och atmosfärsskapande ljussättning, sittmöjligheter för att skapa interaktion, att ta vara på snö och iskvaliteter samt att skapa andra interaktiva element (Pressman 1995; Cabanac 1981). Vi vill som Cullen skriver om kunna använda rummet på platsen och ändra rumsligheten för att då locka fler människor (Cullen 1996:194f). Installationen ska få människor att ändra sitt vanliga rörelsemönster och vistelsetid ute i parken.

Figur 53. Olika klimatologiska faktorer under vintern.

Efter att ha valt Döbelns park började vi tänka på parkens funktioner i mörker och kyla och kom fram till att vi ville nå tre mål: **Att dra in** (och skapa spänning), **att uppleva** (konstnärligt) och **att stanna** (termisk komfort).

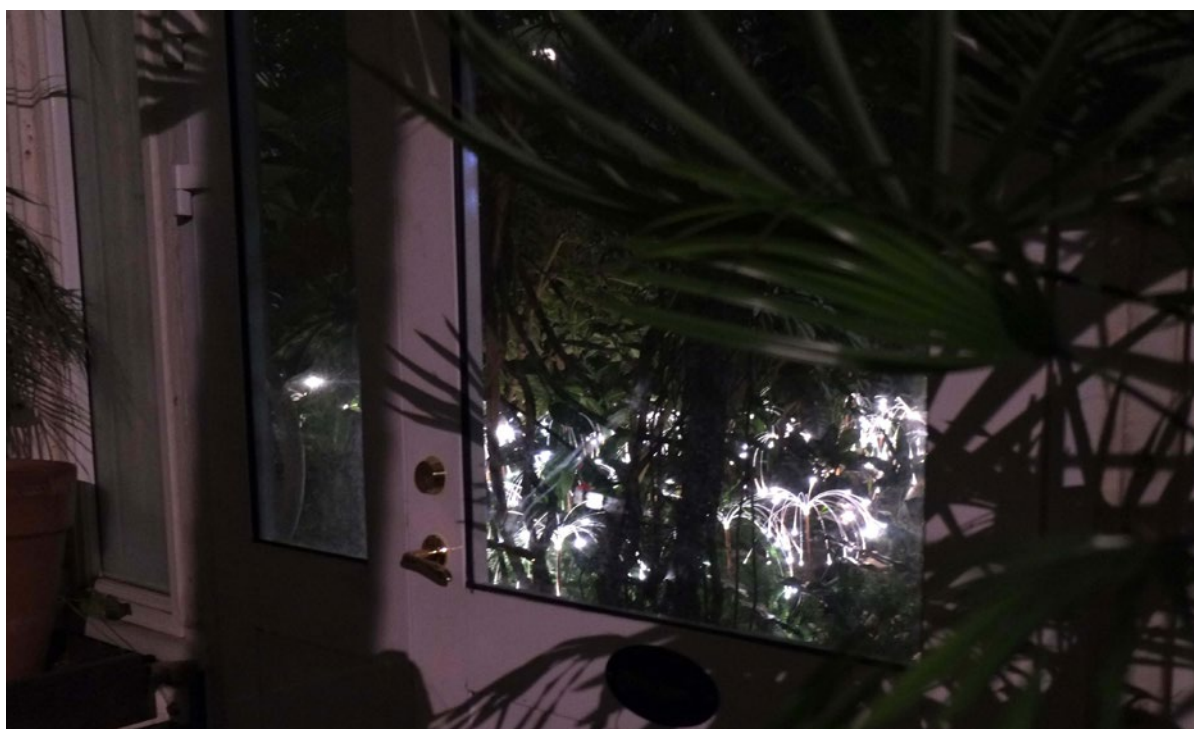
Installationens ramverk skulle fungera lika bra och med liknande förutsättningar oavsett rådande väder.

Installationens ramverk

- Ljus och vägledning för att kontrastera den mörka årstiden
- Värme för att skapa en termisk komfort under kalla förhållanden
- Arkitektoniska element
- Skapa nya platser genom att addera sittmöjligheter
- Ge iskvaliteter
- Atmosfärsskapande och interaktiva element

DESIGNVERKTYG

För att gå vidare med mål och ideer har vi använt oss av olika metoder för att utforska idéer praktiskt. Vi har blandat skissande och teoretisk kunskap med praktiskt undersökande genom fullskaleskisser och skalmodeller. Eftersom vi valt att bygga upp hela installationen var skisserna i fullskala av stor vikt i processen.

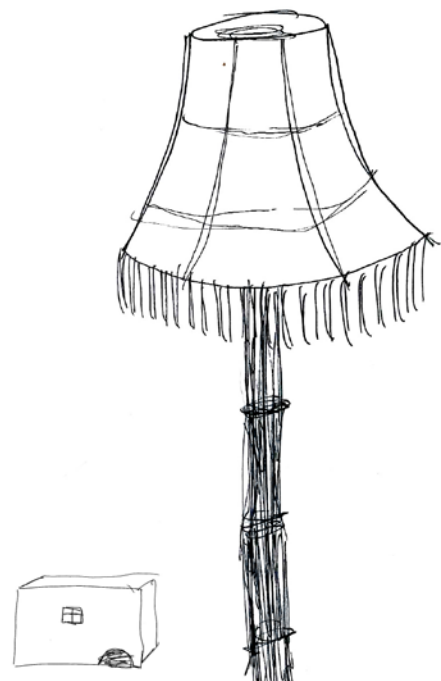
Figur 54. Inspiration till mystik och lockelse, i Palmhuset i Göteborg.

INSPIRATION

Under arbetets gång har inspiration sökts genom studiebesök, tidningsartiklar och bildsök. Nedan beskrivs olika grepp vi inspirerats av: förvrängda skalor, värmeelement i utemiljö, interagerande skulpturer, masseffekter, arkitektoniska strukturer genom tak, vägg, golv samt atmosfärsskapande element.

Förvrängda skalor

Gordon Cullen (1996) beskriver hur man kan skapa nyfikenhet och shock genom att använda förvrängda skalor. Det kan antingen vara något som är kraftigt uppförstorat, exempelvis den stora lampan på Friisgatan i Malmö och kraftigt förminskat. Vi började därför undersöka hur detta skulle kunna tillämpas i Döbelns park. Vi skissade på en idé om att sätta på gigantiska lampskärmar i plast ovanpå de befintliga armaturerna i parken samt att bygga små hus med fönster i som skulle locka att titta in.

Figur 55. Skisser på förvrängda skalor.

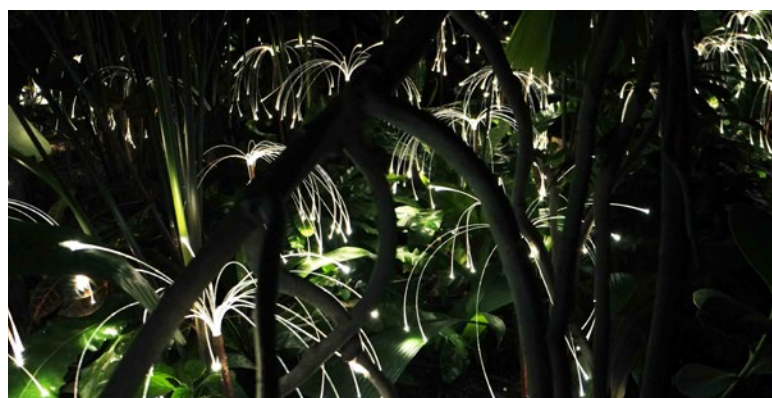
Figur 56. Kraftigt förstorad vardagsrumslampa i Malmö.

Värmeelement i utemiljö

Vi testade varma bänkar i Helsingborg efter att ha läst om hur varma bänkar skulle kunna förlänga utevistelse på vintern. Bänkarna var uppvärmda av fjärrvärme och var mycket behagliga att sitta på en kall novemberdag. För att få termisk komfort så är sådana varma möbler effektfulla och användbara. Att ha värmande delar i installationen som inte var eld, utan mer "osynlig värme" ville vi undersöka. Vad har vi för värmekällor och vad kan vi tillföra för att skapa värme?

Figur 57. Varma bänkar i Helsingborg.

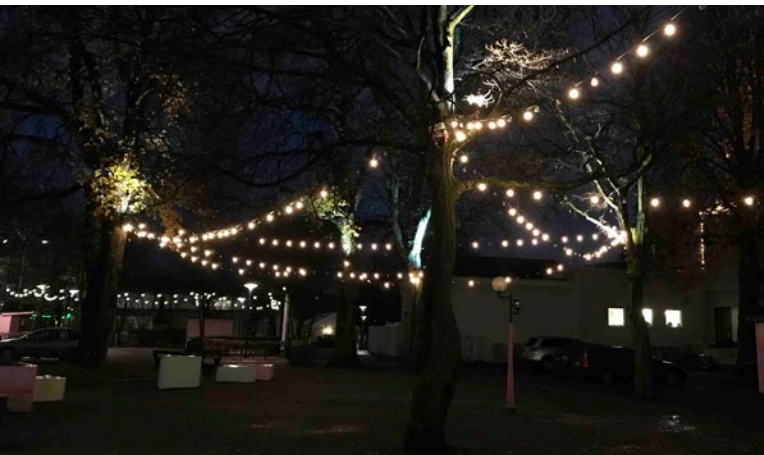
Figur 58. Mystik och masseffekt skapar Bruce Munro.

Masseffekt

Vi hade sett bilder på utställningar utomhus där det med hjälp av masseffekt skapats en spännande och mystisk känsla. För att se en sådan effekt i verkligheten besökte vi Bruce Munros ljusutställning i Göteborgs Trädgårdsförening. Han hade placerat ut fiberoptik i en plantering i Palmhuset. Det var masseffekten av optiken som gjorde utställningen häftig. Eftersom vi visste att vi skulle få tillgång till fiberoptikblommor var detta ett inspirerande exempel.

Arkitektoniska strukturer

För att förstärka rumsligheten i parken sökte vi inspiration på hur det kan nås genom att förstärka arkitektoniska strukturer i parken. Exempelvis i Folkets park i Malmö, där ljusslingor mellan träden skapar en tydligare rumslighet. Förutom rumsligheten ger detta "tak" även en annan skala till platsen, vilket vi upplevde som trygghetsskapande. Dessa designgrepp skissade vi sedan vidare på. Hur utnyttjar vi befintliga träd och grenverk i parken för att skapa känslan av tak, väggar och golv?

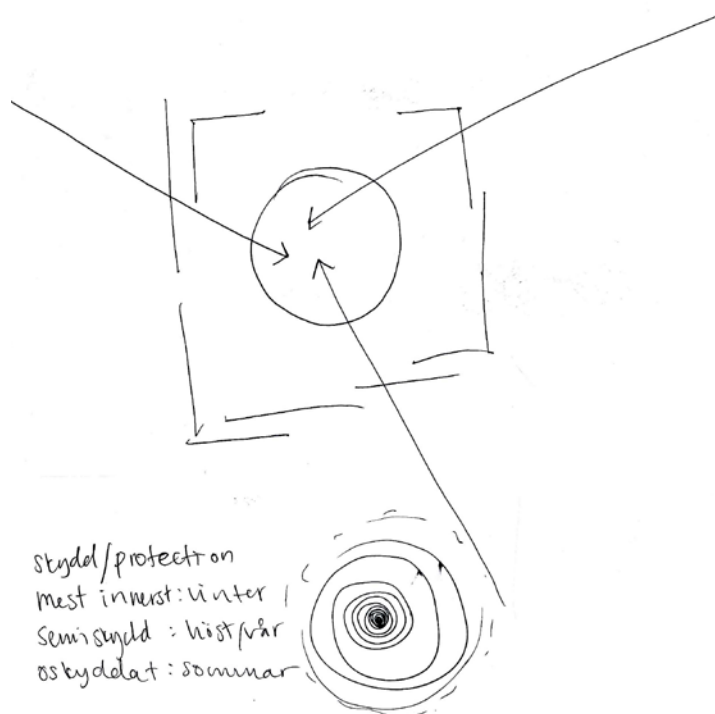
Figur 59. Känsla av tak i Folket park, Malmö.

Atmosfär

De flesta platser vi besökte gav oss en känsla av olika atmosfärer så som mysigt, vibrerande, drömmigt, glatt och mystiskt. Vi funderade på vad vi ville skapa för känsla och atmosfär med installationen. Skapas atmosfär genom en masseffekt av exempelvis lyktor eller bollar på marken? Kan en idé om att återskapa bilden av en solnedgång i november ge en känsla av värme och glädje och skulle vi kunna återskapa det genom att snurra plast runt träd och belysa dem inifrån med rött ljus? Och hur skapar vi egentligen en rumslig helhet i parken utan att det bara blir en utsmyckning? Hur blir det landskapsarkitektur och inte ett konstverk?

KONCEPT

I ett försök av Ralph Erskine att göra en klimatanpassad design för sitt sommarhus i en svensk subarktiskt miljö beskriver han idén om ett hus anpassat för “the seasonal rhythm”. Med en helt skyddad vintercell, ett semiskyddat utrymme närmast huset för vår och höst och slutligen ett öppet och vidsträckt naturligt landskap för sommaren (Erskine 1963:59). Vi inspirerades av detta tänk och valde att arbeta med två övergripande gradienter: från varmt till kallt och mörkt till ljust för att kontrastera upplevelsen i januari. Det arbetade vi med genom upplevelse och lockelse på och till platsen. Vi ville skapa olika zoner i parken där besökaren kunde uppleva vintern skyddad, semiskyddad och oskyddad när det gäller vind, kyla och mörker. Från en skyddande kärna ut till en mer och mer oskyddad miljö närmst parkens omgivande landskap.

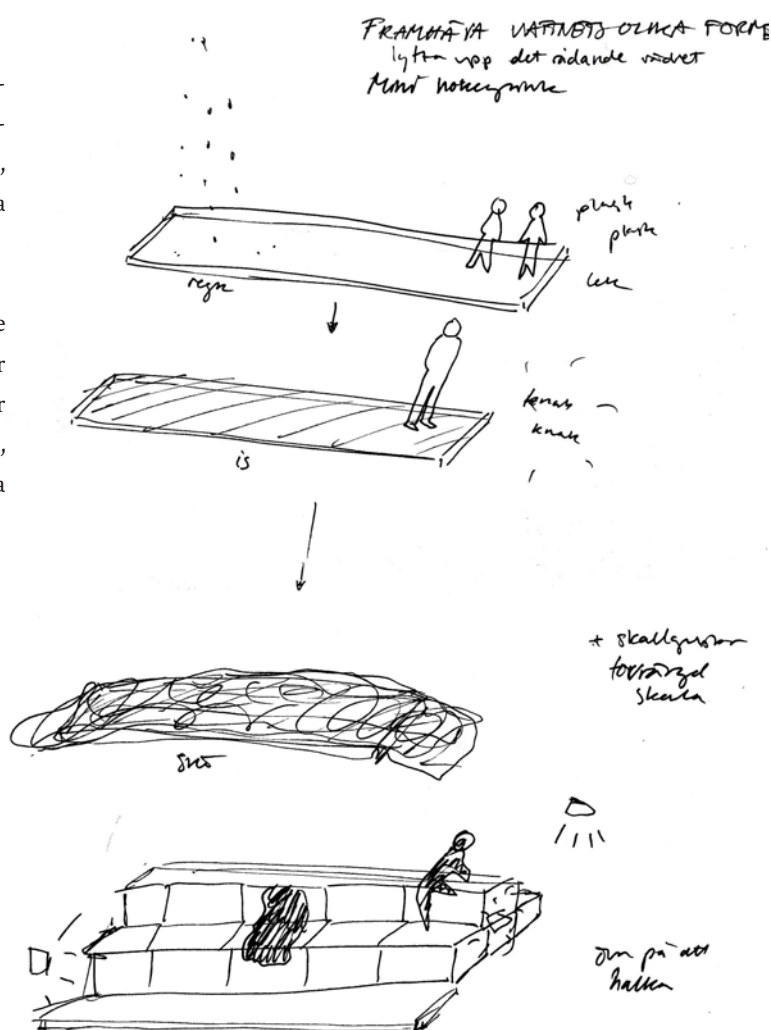
Figur 60. Skiss av koncept, gradient in i parkens kärna.

SKISSER

Då vi inte visste om det skulle finnas snö när installationen skulle byggas upp, tänkte vi på olika väderleksscenarion, exempelvis om det skulle finnas snö, slask, regn eller is. Hur skulle vi på plats kunna nyttja de olika kvalitétéerna beroende på det rådande vädret?

Med tillgång till is kunde bänkar och klossar skapas. De skulle kunna fungera som sittmöbler eller lekklossar för att skapa sociala aktiviteter. Vi funderade också på hur vi skulle kunna skapa något för att framhäva vatten, knäckis eller blankis och arbeta med vattnets olika aggregationsformer beroende på väder.

Fler skisser visas som ett kollage i Figur 63.

Figur 61. Design med vattnet i olika aggregationsformer.

Skisser i 2D

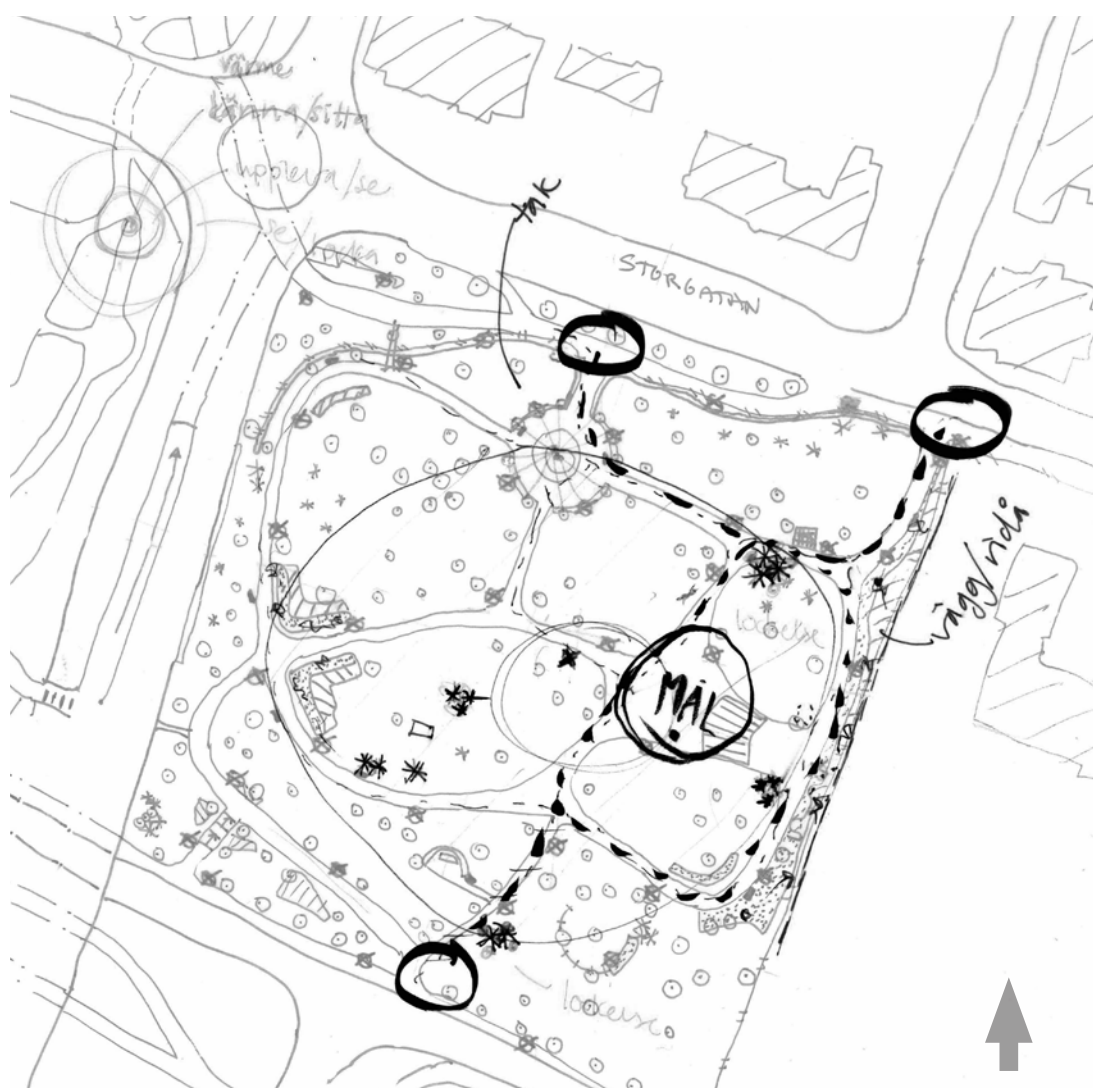
Efter inspirationssökandet satte skissprocessen igång på allvar. Vi undersökte de olika idéerna vi fått inspiration från samt andra tankar vi fått under Umeåresan och från litteraturen.

Vi skissade både på fristående objekt samt på rumsligheten i stort. Den rumsliga helheten och det rörelsemönster vi ville få till var något som vi utvecklade allt eftersom idéerna testades i olika skalor och skisser.

Konceptet med en gradient av skydd valde vi skulle handla om ljus och värme. Denna gradient förutsätter att vi skapar skydd och värme som ger termisk komfort.

För att skapa termisk komfort funderade vi på vad som ger eller bidrar till känslan av värme. Hur kan vi använda oss av den befintliga strukturen i parken för att skapa dessa attribut? Hur gör vi landskap och inte objekt? Vi listade upp följande parametrar och skissade på hur dessa kunde appliceras i ett landskap:

- Eld: direkt värme
- Belysning: känsla av värme
- Trä: varmt material som passar exempelvis bänkar
- Mörka ytor: bevarar värme från en solig dag längre än en ljus yta
- Friktion: fysisk värme
- Beröring från människor och djur: fysisk värme
- Sprit och varm mat: fysisk och mental värme
- Filt/pläd/päls: fysisk värme

Figur 62. Skiss över hur vi kan arbeta med entréer för att locka in samt skapa målpunkter i parken.

OM DET ÄR IS

BÄNK

KLOSSAR

KNÄCKIS

BLANKIS

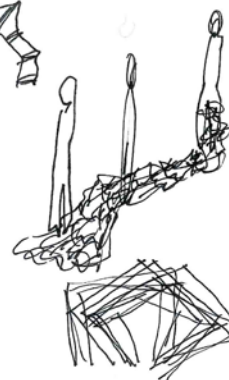
rörelse med vind

Snö+sten

tör/gran som stig

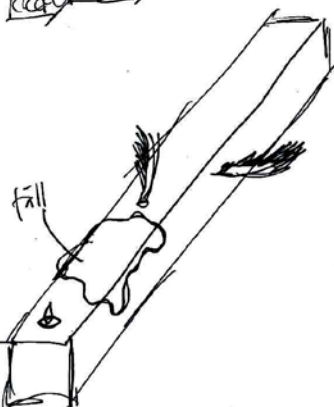
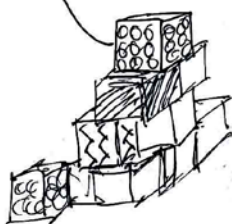

tunnel (vägg+tak)

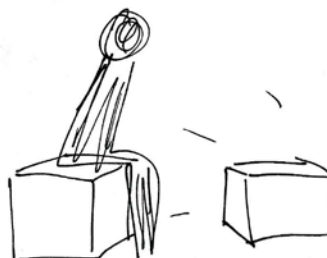
portik

is block
olika textur

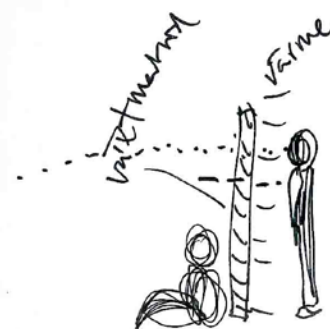
fäll

ljuslådor att sitta

Värmelampa för
termisk komfort

SNÖLYKTA

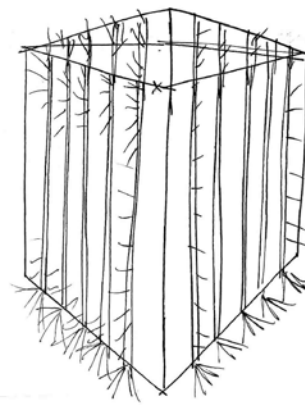
GRÖNLYKTA

MASSEFFECT

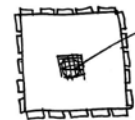

Masseffekt fiberoptik.

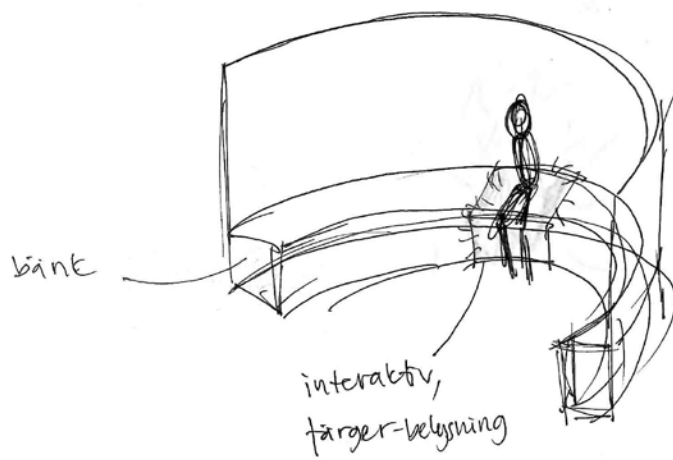

KUB I TRÄ

ljusstimmor

Bygglampa

bänk

interaktiv,
färg-belysning

vindskydd

HOTSPOT
töljelamell, timer
AVS

små glipor
värme + ljus? iöf

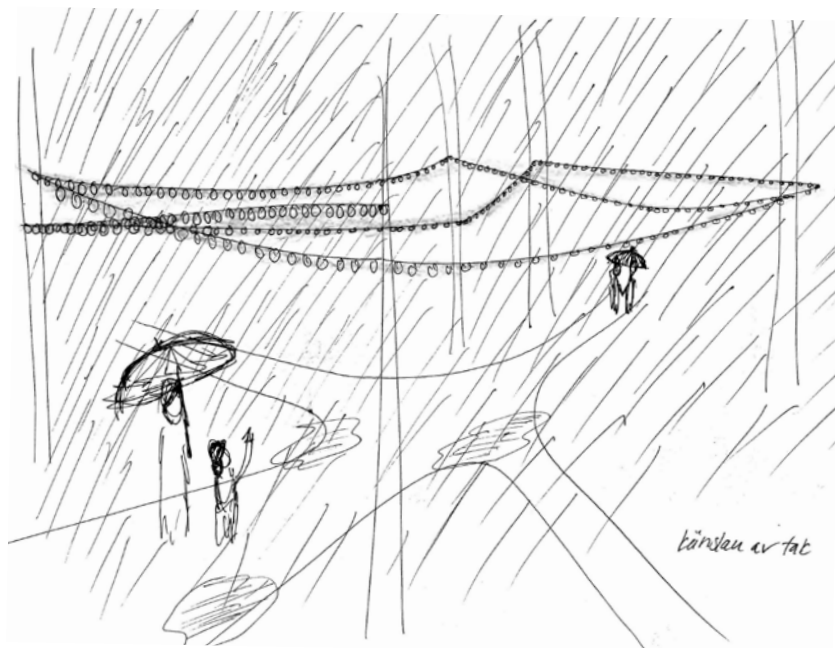
in case of förstörelse

Vindskydd/väggar.

Varm bänk.

Figur 64. I Malmö testade vi idéerna med att framhäva stolpbelysningen med plast i olika uttryck

Skisser skala 1:1

Efter att ha skissat och testat olika element till vår design, ville vi undersöka några idéer tredimensionellt. Vi ville testa lampskärmsidén till stolpbelysningen, analysera hur vi kan förstärka rumsligheten i parken och testa idén om flera belysta "troll" som skulle stå utplacerade på en yta för att skapa masseffekt.

I början av december hade vi en skala 1:1-workshop i Alnarp där vi skulle testa ovannämnda idéer. Eftersom vi hade en liten budget för projektet hade vi lätt att fastna när vi utforskade olika idéer då vi var rädda att det skulle bli för kostsamt att genomföra. Vi fick då tips av vår handledare Christel Lindgren om att åka till en byggvaruhandel, inhandla olika billiga material vi hittade och se vad vi kunde skapa med dem. Först inhandlades material, bland annat bubbelplast, täckplast, reflexspray och marschaller. Nedan följer olika försök från skissworkshopen:

Plastvägg

Material: Skyddsfolie, ficklampor, färgade plastfickor

Genomförande: Vi spände upp plasten runt tre träd och placerade ficklampor med rött färgfilter innanför plasten (se bild nr 5 på nästa uppslag).

Reflektioner: Det blev effektfullt att belysa med rött ljus då det gav en värme och reflekterade ljus i trädkronorna. Vi funderade på hur det skulle upplevas om vi spände plasten mellan två träd så att det blir en "ljus-vägg" istället för att vi skapar ett mindre rum i rummet. På det stora hela skapade plasten en stark rumslighet, vindskydd och en spännande atmosfär. Några funde-

ringar vi fick var hur det skulle komma att se ut dagtid i Umeå om det riskeras att se otäckt och skräpigt ut? Hur fäster vi armaturerna under installationen så det minskar stöldrisker? Är det en installation som är mer konstig än intressant?

Spänna upp snöre mellan grenar

Material: Murarsnören i vitt och orange

Genomförande: Virade tråd runt stammar och belyste från olika vinklar (se bild nr 4 på nästa uppslag).

Reflektioner: Den vita tråden gav en spöklik känsla och tråden var för tunn och osynlig i förhållande till landskapet. Själva idén kändes rolig och skapade en känsla av nyfikenhet samt att trådarna var skira och skapade en dynamik mellan grenarna. En fundering var om trådarna skulle komplettera plastväggen eller om de skulle kännas för lika i sitt uttryck då båda gick ut på att spänna upp något mellan träd. Vidare funderade vi på att spänna upp tjockare snören och på en längre distans för att skapa större effekt i landskapet.

Ljuslyktor i träd

Material: Hönsnät, skoskydd och batteridrivet värmeljus.

Genomförande: Skapade runda klot av hönsnätet, satte fast skoskydd runt och placerade värmeljus inuti (se bild nr 3 på nästa uppslag).

Reflektioner: För bättre effekt borde vi haft större bollar, starkare ljus och fler till antalet då bollarna försvann bredvid de andra elementen. Vi tyckte även att bollarna anspelade för mycket på juldekorationer vilket vi ville undvika under installationen i januari.

Ljustroll/lyktor på marken

Material: hönsnät, bomull, bubbelplast, byggplast, murarsnöre, ficklampa.

Genomförande: hönsnätet formade basen, sedan sattes bomullstussar, bubbelplats och byggplast in i hönsnätet som tillsammans skapade en "frisyr" på bollen. Nedre delen blev virad av murartråd (se bild *nr 6* på nästa uppslag).

Reflektion: Det var en rolig idé men kräver masseffekt.

Marschaller i plan

Material: Marschaller, tändare.

Genomförande: Placerade och tände marschaller i formen av en byggnad i plan (se bild *nr 7* på nästa uppslag).

Reflektioner: Vi ville att marschallerna skulle skapa interaktion genom att locka människor att gå inne i "planen" samt att ge en mysig känsla. Positiva saker med marschallerna är att de ger värme, får en bra ljusspridning på människors ansikten, fladdrar i vinden samt att det luktar gott. Negativa aspekter är att de ger en intim känsla vilket kan upplevas som ett privat evenemang samt att de är svåra att tända om det blåser. Om vi skulle använda marschaller skulle vi behöva ha betydligt fler till antalet samt skapa en starkare form - exempelvis en cirkel. Dock är det redan något som görs i en närbelägen park i Umeå.

Lampskärmar

Material: Tjock ståltråd, trästavar, murarsnöre, skyddsfolie, bubbelplast i längder som tejpas

Genomförande: Satte samman plast och tråd/trä (se

bild *nr 1* och *2* på nästa uppslag).

Reflektioner: Ljuset gav ett kallt ljus på plasten på grund av materialet och det var en svår konstruktion att få hållbar. Vi undrade också om det var brandfarligt att fästa plasten på armaturerna. Ett omarbetat förslag är att göra någon enklare förändring med lamporna längs med stråket, exempelvis "måla" direkt på glaskupolerna runt lampan. Armaturerna i parken ska ge orientering och skapa vind och skuggeffekter på marken, därav är plasten ett bra verktyg för detta.

Efter fulleskaleskissen och dess reflektioner valde vi att gå vidare med följande idéer:

- Plast runt trädstammarv
- Modifierad version av snören i träd.
- Utveckla idén om att använda de befintliga armaturerna i parken.

Figur 65. Kollage med skisser från processen. ►

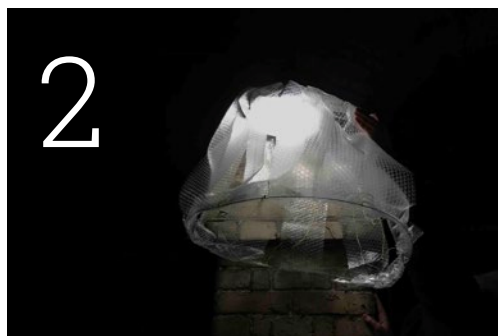
Material

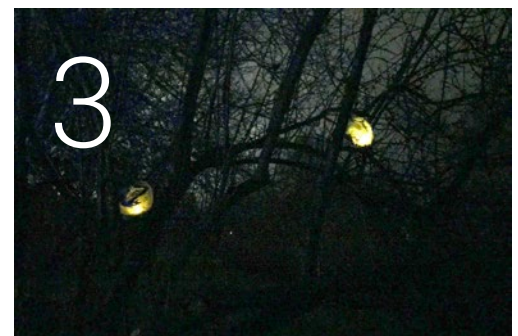
Platsen för workshop i dagsljus

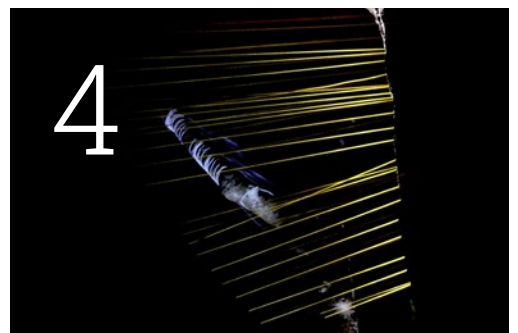
Stor lampskärm nr 1

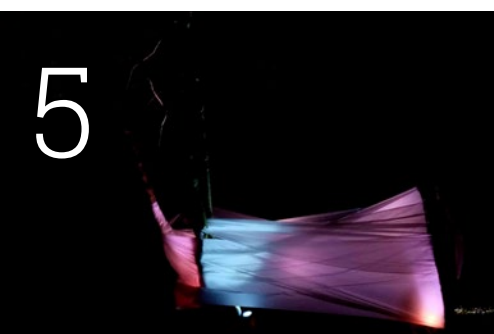
Stor lampskärm nr 2

Lyktor i träd

Uppspänd och belyst snöre

Uppspänd och belyst plast

Ljustroll/lyktor på marken

Marchalller

Skisser i små skalor (1:25, 1:50, 1:200)

Vi skissade på hur vi skulle kunna använda oss av isblocken vi fått till förfogande av Umeå kommun. Det gjorde vi genom att bygga modell i lera i skala 1:25 och undersökte isblockens potential som sitttytor. Vi ville testa om två personer kunde sitta bredvid varandra på en 800 mm bred bänk och om vi kunde på ett lekfullt sätt placera isbänkarna på en yta i parken för att locka till umgänge och få besökare att stanna kvar i parken längre.

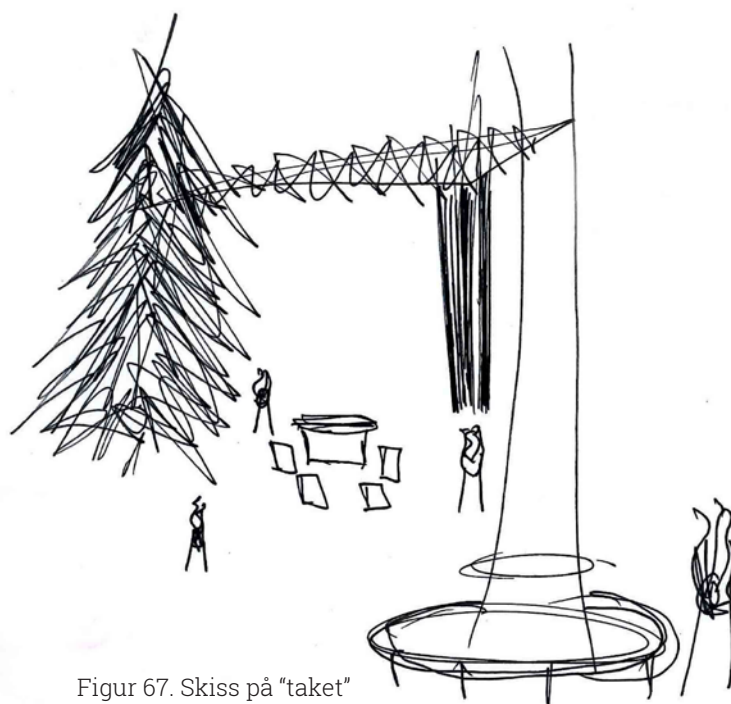
De utvecklade idéerna från skiss-workshopen: platen runt trädstammarna och snören i träd i kombination med isblocken, ville vi testa i mindre skalmodeller. Vi byggde en modell i skala 1:200 över hela parken för att få en helhetsförståelse samt två modeller i skala 1:50 över utsnitt där vi byggde upp ett par av de platsskapande idéerna.

Idén med snören uppspända mellan träd testades för att se om vi kunde skapa en känsla av "tak" mellan en tall, en poppel och en ädelgran i parken. Val av platsen gjordes där vi tyckte att det var goda siktlinjer till parkens nordliga entréer och huvudstråk samt att ädelgranen skulle skapa vindsydd. Platsen valdes även för att det redan fanns ett stenbord mellan träden som vi ville utnyttja som bord till ispallarna.

Platen som "vägg" ville vi utveckla som en entré till vinterinstallationen. Sedan lokaliserades tre björkar och tre tallar som stod på var sin sida av en gångväg, där vi ville testa placeringen av idén i modellen.

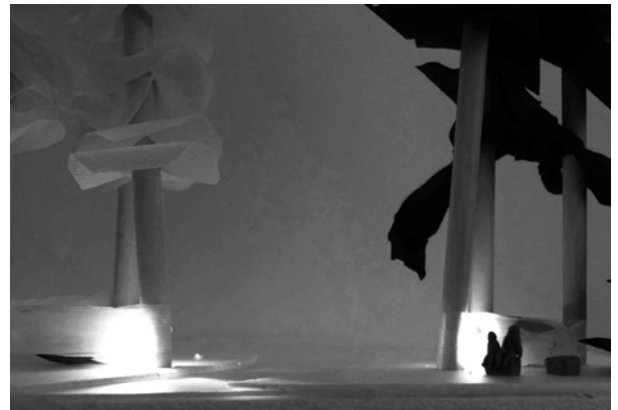
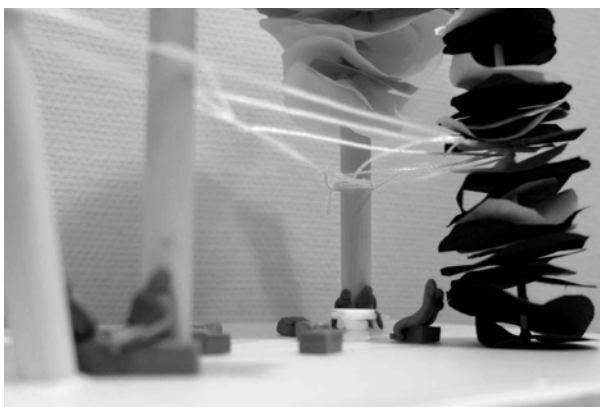
Figur 66. Modellen av Döbelns park i skala 1:200.

Figur 67. Skiss på "taket"

Figur 68. Foton på modellen av "taket" i skala 1:50.

Figur 69. Foton på modellen av "väggarna" i skala 1:50.

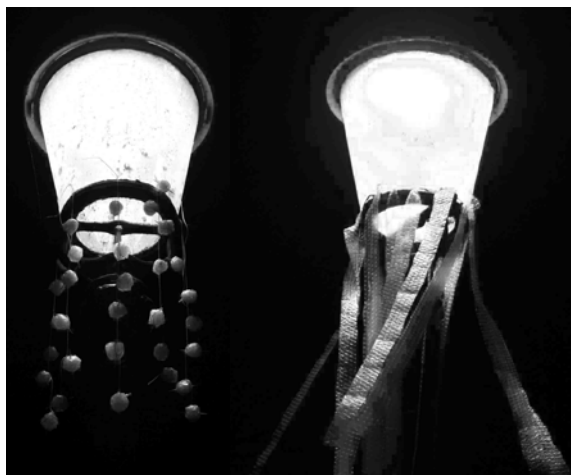

INSTALLATIONSFÖRSLAGET

Slutligen skickades ett förslag på vad installationen skulle innehålla till Umeå kommun. Förutom idéerna angavs även en tidsplan och materiallista för uppbyggnad samt tider för installationsdagarna. Kommunen respons var mycket positiv och de ville att installationen skulle vara uppe i tre veckor i stället för tre dagar som vi själva föreslagit. De skulle även hjälpa oss med nödvändiga tillstånd och spridning av installationen. Nedan följer en förklaring av de olika delarna i installationen:

Stråken

Då parken används flitigt av hundägare men även av personer som genar över parken tydliggörs ett stråk. På armaturerna längs med stråket monteras "lampskrämar" fast som ger skuggeffekt och rörelse. Detta ska skapa nyfikenhet hos de som bara tänkt gå förbi parken men även göra en promenadslänga mer intressant för den som är ute och flanerar.

Figur 70. Bollar och remsor av bubbelplast

Scentaket

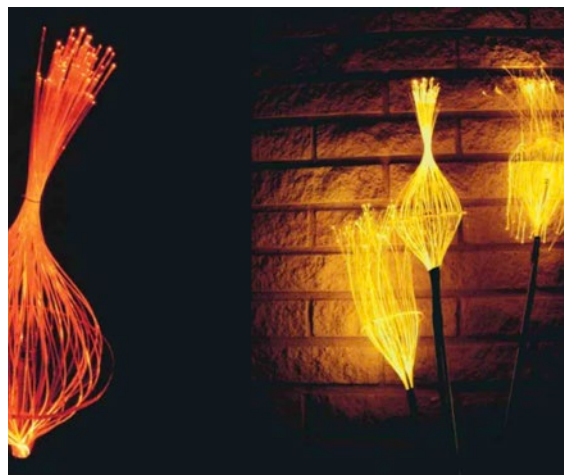
För att locka in till och uppmärksamma installationen belyses scentaket, då detta syns från många ställen längre bort från parken.

Golv

Längs med det framhävda stråket placeras fiberoptikblommor ut. Intentionen är att de ska upplevas som mystiska och som en matta av ljus i den mer woodland-lik planteringsytan i parkens östra del.

Taket

Långt in i parken, mellan en poppel, två tallar och en gran spänns rep, cirka tre meter upp i luften. Dessa ska förstärka rumsligheten och gör att besökaren känner sig omhuldad. Under taket placeras eldkorgar och sittplatser i is ut för att fungera som en plats där besökare kan stanna lite längre, tack vare värmen från elden och sittmöjligheterna.

Figur 71. Fiberoptikblommor som golv.
Foto: Umeå kommun

Figur 72. Karta över parken och våra tillägg. Kartunderlag: @ Copyright Umeå kommun/Lantmäteri

Väggarna

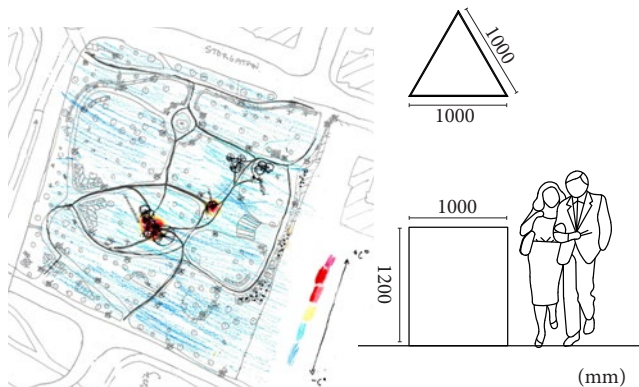
En bit in i parken står väggarna. Dessa utgörs av byggplast som är fastvirad runt tre björkstammar på ena sidan grusgången och tre tallar på andra sidan grusgången. Plastväggarna belyses med rött ljus för att locka in besökare från parkens norra sida.

Figur 73. Foto på väggarna ur vår fysiska modell.

Hotspoten

I parkens mitt, framför scenen placeras hotspoten ut. Denna ska lysa/belysas och fungera som ett varmt ståbord och locka besökare längre in i parken.

Figur 74. Värmegradientkarta Figur 75. Ritning av hotspoten

Figur 76. Skiss över hela installationen från nordösta delen av parken. Väggarna, hotspoten och taket är synliga.

Figur 77. Foto från nya "entrén" i norr.

REALISERANDE

I kapitlet beskrivs det praktiska uppbyggandet av installationen och förvaltning samt genomförda observationsstudier. Installationen genomfördes vecka 3 i januari 2018.

FÖRBEREDELSE

Skotta/skissa

Första dagen i Umeå åkte vi till Döbelns park för att förbereda installationen. Där skissade vi i skala 1:1 på snön (se *bild 1* på nästa uppslag) hur parken skulle plogas för att kunna skapa tillgängliga platser för installationens delar. Med en röd sprayfärg markerade vi ut gångar och öppna platser i snön som en parkarbetare hjälpte oss att ploga med hjälp av en snöslunga. Då vi i förhand inte vetat hur mycket snö det skulle vara blev det ett intuitivt arbete med snabba beslut. Fördelen med att skissa i snö är att det är lätt att ångra sig och borsta bort sprayfärgen. Efter snöslungan gick vi med mindre skyfflar för att finputsas där snöslungan inte kommit åt.

El/armatur

Vi började med att sätta upp armaturerna i träden, vilka var tvungna att placeras cirka tre meter över marken. Då riskerar de inte att bli stulna, utgöra en fara för besökare och snöplogen kunde ta sig fram utan att slita sönder sladdarna. Vi använde spännband för att fästa armaturer runt stammen. Spännbandet spändes runt stammen och genom fästet på armaturen, så armaturen egentligen bara hängde på bandet. På tallarna satt de bra tack vare friktionen mellan spännbandet och stammen, medan det på björkarna, som har en mer glatt stam, fästes i låga grenar. Vi justerade riktningarna på alla lampor och låste dem i den positionen med en insexsnickel, så att de skulle förbli i den riktning vi satt dem. Alla sladdar var tvungna att fästas upp i träden och mellan träden, så att skarvar och sladdar var oåtkomliga från marken. Fiberoptiken placerades ut och de individuella "blommorna" sattes ner i snön medan själva maskinen

låstes in i en låda på grund av stöld och säkerhetsrisk. Vi valde att placera dem snett bakom scenen för att de skulle vara synliga från större delar av parken. Två armaturer fästes med borr på scengolvet, (se *bild 6* på nästa uppslag) de riktades upp mot toppen av taket, så de skulle synas bäst från håll.

Is

Under andra byggdagen mötte vi upp Reidar Rova vid ett förråd där kommunen förvarar isen. Det var totalt fyra personer från kommunens enhet *Gator och parker* som hjälpte till. Isen togs ut med en traktor och placerades på marken. Vi måttade upp isblocken och räknade ut hur många bänkar och pallar vi kunde få ut från varje block. Eftersom isen formats om fick vi ta nya beslut om vilka mått pallarna skulle ha då de mått vi utgått ifrån inte längre stämde. Först sågades raka kanter runt om blocken med en motorsåg med ett meterlångt blad för att få släta ytor att jobba efter (se *bild 3* på nästa uppslag). Sedan sågades mindre klossar ut med hjälp av en mindre motorsåg. Under dessa moment som krävde motorsåg fick vi resonera om mått, se på, fota, filma, ta undan sågad is och måtta upp nya bitar, då ingen av oss hade motorsågskörkort. När vi till slut sågat ut 16 ispallar och två isbänkar, kördes bänkarna ner till parken där vi fick instruera var de skulle placeras. Det var bra att vi innan tänkt ut hur bänken mellan träden skulle stå då den var svårast att placera. Sist men inte minst snyggade vi till isblocken med isjärnen - tog bort smuts och ojämnheter samt karvade ut olika mönster på vissa sidor av några isblock.

Plast

Ett av de sista momenten för oss var att sätta upp plasten runt trädstammarna. För att inte plasten skulle gå sönder av häftstiften fästes plasten med små träbitar som skydd mellan stiften och plasten. Mellan tallarna testade vi att vrida plasten så att den fick mer liv (se *bild 7* på nästa uppslag).

Rep

Vi fick hjälp att sätta upp repen mellan poppeln, tallarna och granen (se *bild 8* på nästa uppslag). Då träden var cirka 20 meter isär gällde det att spänna repet hårt för att repet inte skulle slacka.

Lampskärmar

Materialet till stolparmaturerna var delvis förberedda i Malmö och de monterades ihop i Umeå innan de sattes upp i parken. Arbetet bestod av att plastbollar och plastremor skulle fästas på murarsnöre, ett arbete vi medvetet valt att vänta med då vi inte haft exakta mått på omkretsen på armaturerna. Vi satte sedan upp alla lampskärmar på stolparmaturerna med hjälp av stegar (se *bild 2* på nästa uppslag). Att gå med stegar mellan alla armaturer var tidskrävande och tungt.

Hotspot

Materialet till hotspoten fick vi hastigt ändra från trä till metall på grund av den värmande kapaciteten på materialet. Trä kan enligt beräkningar bli max 20 grader på ytan medan metall kan ge 30-35 grader eller mer. Vi hade själva tänkt bygga hotspoten i trä, men när vi ändrade material till metall fick vi ta hjälp av en

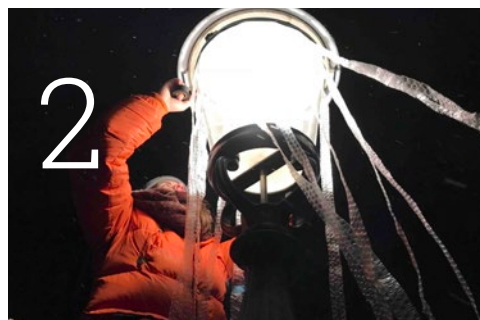
plåtslagare. Plåtslagaren hade gjort en prototyp efter instruktioner från våra ritningar. Prototypen stämde dock inte överens med ritningarna (se *bild 4* på nästa uppslag). Missförståndet kunde vi härleda till att vi kallat formen för ett "prisma". Det slutgiltiga arbetsnamnet fick bli "plåtosten", då formen för en ost var det många förstod snabbt. Det var tur att vi hann träffa plåtslagaren så vi kunde ge instruktioner på plats för att tydliggöra hur den skulle se ut. Två konvektorelement (fläktdrivet med överhettningsskydd och tippskydd) fästes på en bräda för stabilitet. För att installera hotspoten på plats placerade vi ut cellplast för att isolera värmen underifrån. Därefter placerades brädan med elementen på cellplasten och plåtosten lyftes upp och omslöt elementen. Vi sprayade texten "#umehotspot" med blå lackfärg på plåtostens tre sidor (se *bild 5* på nästa uppslag). Vi reglerade termostaten och watt-reglagen kontinuerligt så att temperaturen på metallen kändes varm och behaglig.

Eld & fällor

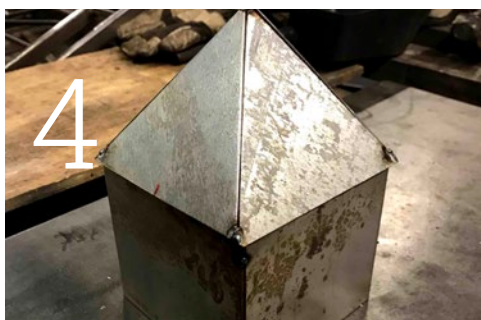
Eldkorgar, renfällor och två vedlådor kom på plats med hjälp av traktor. En vedlåda placerades nära hotspoten och en nära tallarna vid eldarna (se *bild 9* på nästa uppslag). Vi fick tillgång till ett rum på baksidan av scenen, för att förvara renfällor och tändvätska.

Kollage med bilder från uppbyggnadsfasen.

"Lampskärmarna" fästs på stolparmaturer.

Prototyp av hotspoten.

Rep knyts med knopar för hållfasthet.

Isblocken sågas upp.

Hotspoten är sprayad och klar!

Armaturer fästes på scenen.

Plast viras runt trädstammarna.

Vedlåda placeras ut.

Figur 78. Kollage med bilder från uppbyggnadsfasen.

Spridning av vinterinstallationen

Innan vi åkte upp till Umeå hade vi ett telefonmöte med landskapsingenjören Reidar Rova. Vi diskuterade om vi skulle uppmärksamma vår installation för media och allmänheten genom att kontakta tidning och TV samt utnyttja sociala medier. Till slut bestämde vi oss för att sprida installationen via ett facebookevenemang för att kunna nå ut till människor via nätet. Detta evenemang spreds av olika vänner samt via Umeå kommuns facebooksida. Vi skrev även ut planscher på kommunen som vi satte upp på anslagstavlor i Umeå, både utomhus och inne på exempelvis stadsbiblioteket och turistinformationen. Kommunen skrev ett pressmeddelande samma dag som installationen invigdes för att uppmärksamma media och invånare.

Figur 79. Vi gick runt i centrum och satte upp affischer.

Figur 80. På nästa sida ses affischen ►

LJUS | MÖRKER
VÄRME | KYLA

#UMEHOTSPOT

EN **VINTERINSTALLATION**
I DÖBELNS PARK

19-21 JANUARI | 15.00-20.00

Installation av **RUT NÄSMAN** och **INGRID ZETTERLUND** i samarbete med

**UMEÅ
KOMMUN**

INSTALLATIONS DAGAR

INVIGNING

Klockan 15.00 fredagen den 19 januari invigdes installationen. Ingrid's syster kom förbi med lite plastmuggar och alkoholfritt bubbel och flera från kommunen var på plats, inklusive några besökare. Vi tackade alla personer på Umeå kommun och familj och vänner som hjälpt till med installationen. Vi höll en presentation om vad vi gjort och varför samt visade gruppen runt i parken.

Figur 81. Under invigningen presenterades projektets syfte för besökarna.

Figur 82. Här klippte vi plastbandet vid invigningen, med en morakniv.

DRIFT OCH SKÖTSEL

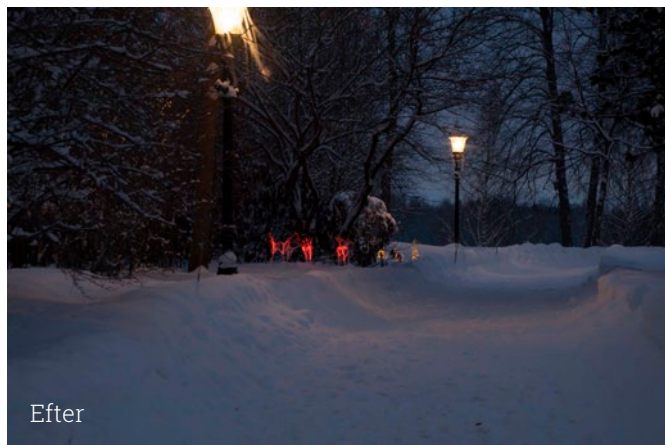
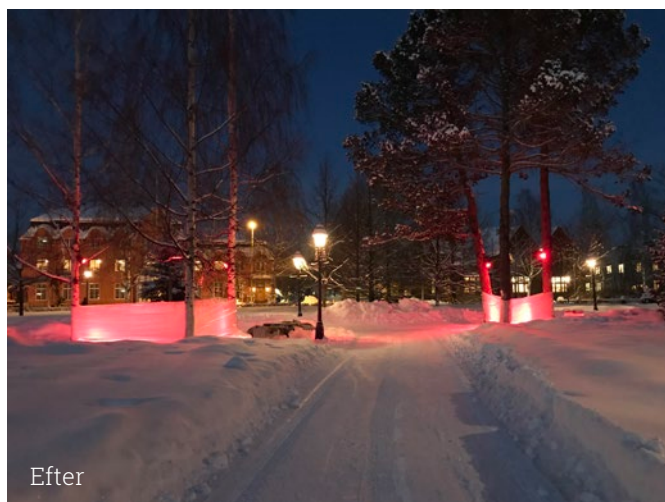
Proceduren varje installationsdag var att ta ut renfällar, förbereda eldarna samt hålla dem vid liv under kvällen. Först försökte vi fästa fällarna på isen genom att hälla vatten på isen för att få fällarna att frysa fast. Efter några försök insåg vi att de ändå gick att ta bort relativt lätt, så vi bestämde oss för att alltid ta in fällarna innan vi gick därifrån. Vi hade ansvar för att ta in renfällarna kl 20.00 varje dag på grund av stöldrisk medan eldarna lämnades till att brinna ut av sig själv. Elen till armaturerna och hotspoten var på dygnet runt vilket var bra då hotspoten kunde vara funktionabel även dagtid.

Figur 83. Förvaring av tändvätska, tändare och fällar. Här kunde vi även värma blöta strumpor och kalla fingrar.

Figur 84. Renfällar togs in och ut varje dag.

Figur 86. Väggen av björkar med ispallar och isbänk med fäll.

Figur 87. Isbänk mellan tallar

Figur 88. Nyfiken besökare kikar på väggen

Figur 89. Fladdrande lampskärm i vinden

Figur 90. #umehotspot - det varma ståbordet

Figur 91. Eldar under taket av rep.

Figur 92. Golvet av fiberoptikblommor.

OBSERVATIONER

Lenzholzer et al. (2013) beskriver att en del av den konstruktivistiska forskningen genom design innefattar metoder för att studera den sociokulturella kontexten av ett designkoncept. Observationer, intervjuer och personers direkta handlingar är olika kvalitativa tekniker från samhällsvetenskapen som använts i arbetet för att på ett undersökande sätt se hur människors beteende påverkas av installationen (ibid.). Två olika metoder har använts för att analysera installationens påverkan på människor: en intervjustudie och en observationsstudie. Notera att en av observationsstudierna utfördes under första besöket i november, innan vi arbetat fram en form för dokumentationen som vi använde oss av veckan för installationen. Den tidiga observationen har därmed färre parametrar än de fem senare observationerna. Med det sagt kändes den ändå relevant för att kunna ha flera studier att jämföra mellan.

OBSERVATIONSSTUDIE: BETEENDE- OCH RÖRELSEMÖNSTER

För att analysera om människors beteende och rörelsemönster förändras i och med installationen görs en observationsstudie av parken. De första observationerna genomförs när parken är i sin vanliga mörkerskrud. Dessa jämförs sedan med studier som utförs efter att installationen är på plats. Då betraktas hur människor beter sig i relation till installationerna. Förändras deras beteende? Går fler in i parken? Är det någon som stannar, eller kanske sätter sig ner? Uppstår det någon gemenskap i parken?

Metoden för att analysera rörelsemönster och typ av aktivitet är inspirerad av Jan Gehls observationsstudier i Köpenhamn (Gehl 2010). Analysen är inte en statistisk säker metod då för få tillfällen dokumenterades för att kunna ge några sanningsenliga indikatorer för skillnaden i människors rörelsemönster med eller utan installationen. Analysen ger därmed inga statistiskt säkerställda siffror utan fungerar som ett komplement till våra egna upplevelser och intervjustudier som tillsammans kan ge indikationer på förändringar.

Observationsstudien utfördes under sex tillfällen.

Innan installationen:

Tisdag 7/11 2017 kl. 19-20. Klart, norrsken. -2 °C.

Tisdag 16/1 2018 kl. 17-18. Uppehåll, molnigt. -5 °C.

Onsdag 17/1 2018 kl. 19-20. Snöfall, molnigt. -6 °C.

Efter installationen:

Lördag 20/1 2018 kl. 19-20. Uppehåll. -11 °C.

Söndag 20/1 2018 kl. 18-19. Snöfall, vindstill. -8 °C.

Måndag 20/1 2018 kl. 17-18. Uppehåll, klart, kallt, blåsigt. -17 °C.

Beteendeparametrar:

I en tabell räknades antal människor och hur de betedde sig. Nedanstående kategorier valdes för att notera vilka människor som rör sig i parken. Vi noterade även hur många som rörde sig i parken av olika skäl, exempelvis för att rasta sin hund, motionera eller promenera med barnvagn. Efter att ha noterat vilken upplevd avsikt personen hade att besöka parken, antecknade vi om de gör någon särskilt såsom: sitta ner, konversera med andra, leka, flanera eller bara gå förbi. Nedan följer en kort förklaring till varje sådan beteendeparameter. Dessa parametrar gjorde att vi kunde utläsa om det skedde en förändring i vilka som besökte parken eller i besökarnas beteende. Besökare kategoriseras enligt följande sex parametrar:

- **Person med hund**
- **Cyklist**
- **Barnvagn**
- **Barn (<12 år)**
- **Vuxna**
- **Motionärer**

Åtta olika beteendeparametrarna kategoriserades enligt följande:

- **Gå förbi:** om en person går förbi parken men aldrig in i den - en förbipasserande kan dock stanna upp eller sätta sig ned på en bänk om bänken är placerad utanför parkens gränser.
- **Gå igenom:** om en person går raka vägen genom parken utan att ta "omvägar" i parken. Personen kan dock stanna upp, sitta ned eller konversera.
- **Stanna upp:** när en person utanför eller i parken står still eller stannar upp av någon anledning.
- **Sitta ned:** när en person sätter sig ned på isblock eller bänk.
- **Leka:** om en person leker i parken.
- **Interaktion:** om en person interagerar med installationen - exempelvis klättrar in mellan plasten på träden eller försöker flytta ett isblock.
- **Konverserar:** om två eller flera personer som inte kommit till parken tillsammans börjar prata med varandra. Det kan gälla exempelvis några som bestämt träff i parken.
- **Flanera:** personer som går lugnt i parken - exempelvis tar omvägar eller går flera varv.

Datum & tid	Antal människor ↓					
Aktivitet →			Gå förbi	Gå igenom	Stannar upp	Sitta ner
	Med hund					
	Cykla					
	Barnvagn					
	Barn (<12år)					
	Vuxna					
	Motionärer					
PROCENT ↑	TOTALT:			0	0	0
	PROCENTUELLT →		0	0	0	0

Figur 93. Mall som användes för observationsstudie: beteende- och rörelsemönster.

Resultat av observationsstudie: beteende- och rörelsemönster

De fullständiga tabellerna finns att läsa i *Bilaga 2*.

Generellt kunde vi se att det var mellan 60-70 % vuxna som rörde sig förbi eller igenom parken och att det inte var några cyklister under helgen- vilket kan betyda att cyklister pendlar till jobb/skola när det är snö och kallt. Cyklisterna stannade i regel inte upp för att kolla eller ta sig igenom parken, vilket kan bero på högre hastighet och en annan målinriktning än de som promenerar.

Fler gick ut med hunden mellan 19-20 på vardagar och på helgen, än under rusningstid 17-18. Det var också fler motionerande personer ute på vardagar än under helgen.

Observationer innan installationen:

De siffror vi kunde jämföra efter studien var främst vilken procentuell andel av de som totalt rörde sig förbi parken som gick igenom parken. Innan installationen var det **31 %** på tisdagen (11 personer) och **12 %** på onsdagen (fem personer) som gick igenom parken. Tisdagens studie skedde under rusningstrafik, alltså när folk rör sig mellan skola/jobb och hemmet. Att det var fler procentuellt som gick igenom parken tisdagen mellan 17.00-18.00 var alltså inte så oväntat. Det vi blev förvånade över var att det var 12 % respektive 9 % av de som gick igenom parken på onsdagen och tisdagen som stannade upp, vi såg att de spelade Pokemon Go, vilket förklarade stoppet.

När vi observerade i november var det 17 personer som gick igenom parken och flera av dem stannade och tittade på norrskenet som var synligt på himlen. Det höga antalet människor som gick igenom parken i november jämfört med observationerna i januari kan ha berott på att det varken fanns snö, is eller kraftig kyla, vilket gjorde det klimatologiskt mer komfortabelt.

Observationer under installationen:

Under lördagen var det **41 %** av totalen som gick igenom parken och under söndagen var det **67 %**. Det var en indikation på att fler av de som gick förbi lockades in i parken för att se installationen än tisdagen och onsdagen. Av de **41 %** som gick in på lördagskvällen var det **81 %** som stannade upp, hälften som interagerade med fysiska element eller med varandra, **1/3** som konverserade samt satt ner på ispallarna och **2/3** som flanerade runt i parken. Under lördagen var det även barn som lekte med isen och plasten.

Av söndagens **67 %** besökare var det hälften som stannade upp, satte sig ned, interagerade och pratade med varandra eller oss. **1/3** av de som var i parken flanerade.

Det var **-20 °C** och många som gick förbi under måndagen, nämligen **64** personer. Av dessa var **19** personer cyklister och en motionär. Av alla **64** personer var det endast **9 %** som gick igenom parken, vilket kan ha varit på grund av att det var extremt kallt och obekvämt att vara ute samt att det var rusningstid **17-18**. Det positiva var att av de **9 %** som gick igenom parken, var det hälften som gick runt och flanerade i parken och **1/3** som stannade upp och konverserade. Detta kan ha berott på att det fanns lockelse och saker att kolla på i parken samt att man kunde stå still vid eldarna ett tag.

Största skillnaden i observationsstudien

Den största förändring installationen skapade, som vi kunde utläsa, var att det var fler personer som gick in i parken och stannade kvar ett tag. Det var många som stannade upp i parken för att värma sig vid eldarna och hotspoten samt som interagerade med elementen och oss.

OBSERVATIONSSTUDIE: INTERVJUER

Som komplement till dokumentationen av antalet människor och deras rörelsemönster utfördes mindre semistrukturerade intervjuer med besökare på plats.

Intervjuer är effektiva för att komma åt tankar och preferenser, men kan bli påklistrade och överdrivna (Nasar & Yurdakul 1990 se Thorsson et. al. 2003:151). Därför kan intervjuer som är mer spontana och diskreta generera mer ärliga svar (Baker 1968 se Thorsson et. al. 2003:151).

Frågorna vi ställde berör dels vinterinstallationen i sig och dels mer övergripande frågor för att få en större förståelse för människors aktivitet under mörka och kalla årstider. Under det praktiska byggarbetets gång har även frågor ställts till kommunanställdas upplevelser av att arbeta i en vinterstad med olika typer av arbetsuppgifter under vinterhalvåret. Fullständiga anteckningar från intervjuerna går att läsa i *Bilaga 3* till uppsatsen.

Frågorna till besökare ställdes under installationens öppettider. Nedan följer exempel på frågor vi ställde:

Exempel på frågor till allmänheten:

- Specifik fråga: *“Vi såg att du gick hit - hur kommer det sig?”*
- *Vad tycker du om installationen? Vad lockade med den? Vad är det du lägger märke till i parken?*
- *Skulle du vilja vara ute mer under vinterhalvåret?*
- *Vad skulle kunna få dig att vara ute mer när det är mörkt och kallt? Bortsett från mer klassiska aktiviteter*

som skidor och skridskor. Vad tror du behövs för att människor ska vilja vara ute under vinterhalvåret?

- *Hur fick du reda på installationen? Gick du förbi, såg du någon affisch eller information på nätet?*
- *Är detta en installation du kan tänka dig att besöka igen?*

Exempel på frågor till kommunanställda:

- *Hur ställer du dig till arbetsuppgifter som berör vinterinstallationer?*
- *Vilka typer av arbetsuppgifter har du under vintern?*

På följande sidor visas ett urval av de kommentarer vi fick från besökare och anställda.

En familj berättade att de besökt parken på morgonen då de sett om installationen på Facebook. Då de sedan förstod att det inte var “öppet”, så kollade de upp öppettiderna på kommunens hemsida och kom tillbaka senare på kvällen. “Vi tog med oss barnens lördagsgodis, tomtébloss och filt.” Barnen tyckte det var kul med isen. “Mycket finare och roligare nu än mitt på ljusa dagen. Vi tycker det är väldigt mysigt med eldar”, sa den ena föräldern. De ville komma tillbaka dagen efter och grilla korv. “Hoppas det är öppet fler dagar.”

*“Vi tog med oss barnens
lördagsgodis, tomtebloss
och filt.”*

Figur 94. Besökare med tomtebloss.

Figur 95. Ena gångvägen in till "taket".

Ett barn i en familj blev så exalterad av ismöblerna att han var tvungen att ringa sin mamma som stod 200 m bort för att berätta om dem. "Det är is här, dom har karvat mönster i isen, som man kan sitta på!"

*"Det är is här, dom har
karvat mönster i isen,
som man kan sitta på!"*

Figur 96. Is pall med karvat mönster.

*"Men vad är det här? Det är så fint! Det hänger
såna här bollar och remsor på lamporna, så fint!"*

Figur 97. Böljande "lampskärm".

Figur 98. "Taket" mot hotspoten och "väggarna".

*"Särskilt kul när
det händer något på
vintern."*

*"Det är roligt när det händer
något i den här parken, annars
används den inte till något."*

*"Jag har inte tänkt på detta
som en plats förut."*

Figur 99. Besökare som umgås under "taket".

*"Jag gillar detta rummet mest.
Det är fint med repen som tak,
det ramar in platsen bra."*

*“Plasten såg man på håll,
det var därför vi kom in.”*

*“Vad är grejen med plasten? Ska
det se ut som is? Eller ska det
reflektera ljuset bra?”*

Figur 100. Vy från hotspoten mot "väggarna". Anteckningar från intervjuerna går att läsa i Bilaga 3 till uppsatsen.

"Varför ska jag vara ute när det är mörk och kallt? Då vill jag ju bara vara inne i värmen!" (Jacob Thörnmo).

Figur 101. Solnedgång i Umeå.

DISKUSSION

RESULTATDISKUSSION

Nedan beskrivs diskuteras tankar och resultat från vinterinstallationens olika delar, vad som gick bra och vad vi kunnat göra annorlunda.

VINTERINSTALLATIONEN

Genom fallstudiens reslutat och reflektionen svarar vi i detta avsnitt på frågeställningen: *Vilka lärdomar kan vi få genom ett praktiskt utförande av en installation som komplement till lärdomarna i literaturstudien?*

Ramverket för installationen var att ge: ljus och vägledning i parken, skapa nya platser, ge termisk komfort, innehålla arkitektoniska, atmosfärsskapande element och ge iskvaliteter. Ett av de mest centrala elementen i vår design var hotspoten, det var också ett av få element som gav termisk komfort. Hotspoten förmedlade dessvärre inte sin funktion (värme/termisk komfort) vilket ledde till att många missade den. Hotspotens funktion hade behövs förtydligas då värme inte "syns" eller känns på håll utan kräver direktkontakt med huden. Lager av vantar och kläder försvårade därför förståelsen ytterligare. När människor väl uppfattade värmen stod de länge vid hotspoten och värmdes både händer och ben. Några personer tog av sig skorna för att värma frusna fötter på metallytan.

Formen av hotspoten tillsammans med texten gjorde att vissa trodde att det var en skylt. Därför gick många förbi den utan att känna på den. Namnet *hotspot* förvirrade några, då de förknippade namnet med en plats som har öppet wifi. Namnvalet var en medveten ordlek, men som skapade förvirring, vilket vi borde tagit mer hänsyn till i utformningen.

Hur hade vi kunnat förtydliga att hotspoten var varm? Bland annat hade vi kunnat skriva #umehotspot i rött eller orange istället för blå då blått läses in som en kall

färg. Precis som City of Fort St John skriver i deras plan-dokument är varma färger bra att använda på vintern (2000:5ff). Röd eller orange färg skulle dessutom varit i linje med färgerna vi valt för resterande delar av installationen. Vi hade också kunnat måla avtryck av händer på hotspoten för att symbolisera att människor ska lägga sina händer på den eller skrivit "rör mig!" på sidorna.

I en permanent lösning, hade vi använt en annan typ av värmekälla (exempelvis vattenburen värme som i de varma bänkarna i Helsingborg) i hotspoten. Detta för att sprida värmen jämnt, då konvektorelementen vi använde gjorde vissa delar av hotspoten jättevarm medan andra delar kändes ljunna.

En av installationens viktigaste delar var plastväggarna. Vi förtydligade de rumsliga strukturerna på platsen samt skapade vindskydd, ljus och sittplatser. Väggarna var en av de mer abstrakta idéerna vi hade som skulle förmedla känslan av en solnedgång och locka in besökare. Vi var osäkra på hur plasten skulle hålla och hur idén skulle upplevas. Denna delen av installationen blev effektiv och syntes bättre på håll än vi trott. Förslag på mindre justeringar till framtiden hade varit att öka ljusintensiteten vid björkarna, då avståndet mellan armatur och den reflekterande ytan var stor. Vi hade därför behövt armaturer med högre ljusstyrka eller armaturer med bredare räckvidd. Vi hade även kunnat skapa mer dramatik om vi vridit plasten mellan björkarna, som vi gjorde mellan tallarna.

Även "tak" var en av de viktigaste delarna av installationen, då den var rumsskapande och gav termisk komfort. Det blev en förstärkt plats tack vare de uppspända repen, att vi skottade upp stigar samt placerade ut sittbänkar och eldar. Det var här flest stannade länge och socialiserade. Något som var synd var att eldarna syntes dåligt på håll och upptäcktes först när man tagit sig in i parken, då vi räknat med att eldarna skulle lysa upp repen och därmed lockat in fler förbipasserande. Repen borde därför ha belysts. Då repen satt cirka tre meter ovanför marken hade vi räknat med att placera eldkorgarna direkt under repen utan att det skulle vara någon brandfara. Väl på plats beslutade vi dock med ett par kommunanställda att vi för säkerhets skull inte placerade korgarna varken under repen eller grenar från träden vilket kan ha bidragit till att repen syntes sämre.

För att eldarna skulle synas på håll var vi tvungna att regelbundet lägga på ved, något vi trodde att även besökare skulle göra. En skylt hade kunnat uppmuntra besökare att själva lägga på mer ved vid behov. Att ha informationsskyltar på de olika platserna (tak, hotspoten och väggarna) hade kunnat ge en större förståelse för dess funktioner och betydelse.

"Lampskärmarna" längs det utvalda stråket förhöjde upplevelsen och stämningen av installationen, då plastremarna skapade rörelse och skuggeffekt. Funktionen att locka in besökare med skärmarna fungerade däremot inte då de var för oansenliga i jämförelse med väggarna. Däremot gav "lampskärmarna" oväntat mycket atmosfär och lugn i parken. En lärdom var att stråket vi utgått

från att framhäva i gestaltungsförslaget inte längre var aktuellt när vi kom på plats i januari, då en del av sträckan inte var plogad. Vi räknade med att alla gångstigar skulle vara brukbara under installationen eftersom det var barmark när vi besökte Umeå i november samt att fokus hela tiden varit att installationen skulle fungera på ett likvärdigt sätt oavsett väderförhållande. På grund av kommunens prioritering/möjlighet vid snöröjning förändrades tillgängligheten och rörelsemönstret hos människor som gick i parken. Installationen har ytterligare belyst hur vi som landskapsarkitekter kan styra människors rörelsemönster ännu lättare i ett snölandskap. Att snö dämpar ljud var också en erfarenhet att ta med till framtida projekt, då bilarna inte lät alls mycket inne i parken. Med minskat buller kan människors uppmärksamhet lättare riktas, vilket exempelvis skulle förbättra förutsättningarna för en ljudinstallation.

För att kunna genomföra en sådan här typ av installation krävs övervakning eller bemanning. Exempelvis gav fällarna mervärde för besökare men kunde inte lämnas oövervakade. Vi konstaterade att det är svårt att ha löst material i en installation utomhus om bemanning inte bekostas.

Något vi lärt oss efter att ha genomfört en vinterinstallation är hur mycket planering och arbete som ligger bakom ett sådant projekt. Utöver planeringen är det många arbetsregler att ta i beaktning vid det praktiska utförandet, exempelvis hur högt på en stege man får stå eller att alla sladdar och förgreningskontakter måste vara utom räckhåll för människor.

METODDISKUSSION

I detta avsnitt diskuteras val av metoder, analyser och designprocessen.

VAL AV METODER

De valda metoderna för arbetet har likt Lenzholzer et. al. delvis en intuitiv designprocess, men med systemetiska delar för observationer, intervjuer och processdagbok (2013). I detta avsnitt besvaras några av frågeställningarna löpande. Att utföra ett gestaltungsarbete och ett praktiskt utförande av en installation var givande för oss som blivande landskapsarkitekter. Det var ett roligt och kreativt sätt att lära oss om vinterstadens planerings- och gestaltungsutmaningar. Installationen har gett oss kunskap och redskap att kunna addera upplevelser i utemiljön under mörka och kalla årstider.

VAL AV PLATS

Vi ville undersöka om en installation kunde ändra människors rörelsemönster. Genom att analysera de olika platser vi fått som förslag av Umeå kommun, kunde vi förstå platsernas olika karaktärer, svagheter och styrkor. Analyserna utfördes i november, vilket präglade våra intryck av platserna (hade det varit snö och kallt hade vi kanske valt en annan plats). *The Travelling Transect* och *mörkeranalysen* var användbara för att samla intryck och slutligen välja Döbelns park. Med hjälp av analyserna valde vi parken på grund av dess centrala, men avskilda läge, vilket var en anledning till att parken inte utnyttjades så mycket. Det mer klassiska utseendet och "vanliga" stolpbelysningen var också en anledning till att välja parken då vinterinstallationen fick mycket visuellt utrymme. Det var dessutom flera besökare som tyckte att det var kul att det äntligen hände något i just den parken, då fokus lätt hamnar på de centrala delarna och strandpromenaden.

Hur hade besöksantalet blivit om vi valt att göra installationen längs med ett mer befolkat rörelsestråk? Om vi hade satt upp installationen igen hade det varit intressant att välja en annan plats, exempelvis i Årstedernas park, för att se hur det påverkar människors rörelsemönster och beteenden vid ett högtrafikerat stråk. Kanske skulle människor fortsätta i snabbt tempo på väg till och från jobbet, utan att stanna upp några minuter. Syftet var att människor skulle stanna upp och vistas ute lite längre än planerat.

DESIGNPROCESSEN

Resan från en lösryckt tanke om ett examensarbete med praktisk karaktär i norra Sverige till en vinterinstallation i Umeå har på många sätt varit krokig. Uppsatsen har försökt bena ut designprocessen via vår veckodagbok där vi kunnat se när vilka avgörande beslut och förbehåll tagits. Trots vår veckodagbok har det varit svårt att redovisa designprocessen då den är komplex och bitvis undermedveten.

Arbetet med den konstruktivistiska designprocessen som metod har fungerat väl då våra slutsatser är kontextburna. Tid, plats och tillfälligheter har varit stora faktorer i våra resultat (i observationsstudierna och designen). De klimatologiska aspekterna har också spelat in, exempelvis att det var mycket snö vid tillfället för installationen, då snön skapade ett drömskt och rumsskapande uttryck i parken. Hur snön kan förändra uttrycket på en plats är en särskild aspekt för en landskapsarkitekt att ta i beaktning i gestaltningen av vinterstäder.

Vår inspiration från Bruce Munros fiberoptik och de arkitektoniska elementen som tak och väggar i Folkets Park i Malmö har spelat stor roll i den slutgiltiga designen av installationen. Hur kommer det sig att vi valde de inspirationsresor vi genomförde? Fiberoptiken fick vi upp ögonen för under vårt första besök i Umeå. När vi sedan fick se ett Munros exempel ville vi applicera det i parken. Däremot hade idén med fiberoptikblommor som "golv" behövt bearbetas om vi vetat hur många armaturer vi hade att tillgå, då det kräver mer masseffekt för att upplevas som golv.

Något vi upptäckte under vår designprocess var vikten av att undersöka i skala 1:1. Under våra workshops märktes det tydligt vilka delar vi ville fortsätta utveckla och vilka som inte fungerade som vi tänkt. Exempelvis hade vi en idé om att jobba med masseffekt av bollar i träd (se kapitel *Designförslaget*, avsnitt *Inspiration*), en idé som vi tyckte anspelade för mycket på juldekorationer. Ett annat exempel var vår idé om "solnedgångs-väggarna". Denna idé hade vi troligtvis inte valt att ha i vår gestaltning för att den innan fullskaletestet kändes ganska oseriös och svår att föreställa sig. Tack vare fullskaleskissen visste vi dessutom rent praktiskt hur vi skulle fästa och belysa plasten. De delar av installationen vi inte undersökt i fullskala var orosmoment innan uppbyggandet. Det var också de delar som inte riktigt blev som vi tänkt oss. Med andra ord: testa alltid idéer i fullskala!

VAL AV OBSERVATIONSSTUDIER

Observationsstudierna skedde under en i förhand utvald timme vid fem tillfällen, varav tre under själva installationen. Analysen är inte en statistiskt säker metod då för få tillfällen dokumenterades för att kunna ge några tillförlitliga indikatorer för skillnaden i människors rörelsemönster med eller utan installationen. Analysen ger därmed inga statistiskt säkerställda siffror utan fungerar som ett komplement till våra egna upplevelser och intervjustudier som tillsammans kan ge indikationer på förändringar i beteende.

Då resultaten påverkades av tillfälligheter stämmer de inte helt överens med vår subjektiva bild av hur många som besökte installationen. Exempelvis lördagens observationsstudie då det under öppettiderna 15.00-20.00 enligt oss kom många besökare i olika åldrar till installationen, men under den timmen vi räknade var det "bara" 16 personer som var i parken av totalt 39 personer som gick förbi. Detta ger en otillräcklig bild över hur många som lockades av installationen den dagen. Om vi räknat besökare mellan 16-17 istället för 19-20, skulle siffrorna därmed sett annorlunda ut. Därför gav observationsstudierna endast en liten del av helhetsperspektivet när det gäller antal besökare och hur de betedde sig i parken.

Efter analysen av observationsstudierna tillsammans med våra egna upplevelser kunde vi se att det var **skillnad i människors beteende i parken innan och efter installationen, där fler interagerade, flanerade, konverserade, satte sig ned och**

stannade upp. Detta besvarar delvis frågeställningen *Kan människans behov av aktivitet, värme och känsla av gemenskap tillgodoses genom en installation i Umeå när det är mörkt och kallt?* För att få en tydligare indikation på hur installationen kan ha påverkat människors beteendemönster hade vi kunnat välja tillfällen att räkna på annorlunda. Exempelvis hade vi ingen helgdag att jämföra med under installationen.

Under dagen med extrem kyla tog människor inte omvägar i rusningstrafik (- de nödvändiga aktiviteterna enligt Gehl (2010)). Det var som tidigare nämnt 64 personer som gick eller cyklade förbi på väg hem från jobbet och dylikt under måndagen, varav endast sex av dem gick igenom parken. Detta kan dels berott på att det var en måndagskväll under rusningstid och dels på att det var -20 °C ute vilket gjorde det nästintill omöjligt att stå still på ett ställe utan att frysa om fötterna. Även vi som stod vid eldarna i parken var tvungna att stå på ett liggunderlag för att få isolering mellan skosula och den kalla marken. Denna aspekt fick oss att fundera över hur vi kunnat designa en lösning för att hålla fötterna varma - exempelvis genom att lägga isolerande material bredvid hotspoten som besökare kunnat stå på.

Det mest bekräftande för oss som designers var familjen som tagit med sig lördagsgodis och tomtébloss för att umgås och ha fredagsmys vid eldarna. Då de var där under en hel timme kände vi att vi skapat möjlighet för dem att vistas ute tillsammans trots kyla och mörker.

SAMARBETET

Kommunen tillhandahöll polistillstånd och tillstånd att vara på kommunens parkmark, transporter, snöröjning, el, armaturer, arbetskraft och isblock vilket var en förutsättning för att installationen skulle bli av. Något bitvis problematiskt har varit kommunikationen mellan oss och kontaktpersoner på kommunen. Det var svårt att förstå vilka beslut som skulle godkännas var och huruvida besluten fördes vidare inom kommunen. Om vi skulle göra ett liknande projekt igen hade vi varit tydligare med vad vi behövde få hjälp med. Vi hade dessutom på förhand bestämt en huvudsaklig kontaktperson och hur kommunikationen skulle ske mellan alla inblandade parter.

Vi fick hjälp med spridning av installationen, i form av pressmeddelande och annonsering på kommunens facebook-sida. Om pressmeddelandet skickats tidigare och en tidning hunnit skriva och publicera information om installationen på fredagen skulle kanske fler hunnit se och besöka installationen. Vid en temporär installation krävs mer marknadsföring för att människor ska hinna se informationen och gå dit innan den tas bort.

VALD TEORI

Även om alla forskare/arkitekter inte uttalat forskar om vinterplanering har vi kunnat finna relevanta delar från exempelvis Jan Gehl och Gordon Cullen som kan appliceras på vinter. Mycket litteratur och kunskap kommer från 1980-talet och en viss del fram till 2010-talet och är till stor del skrivna av nordamerikanska författare. Många lösningar och tankesätt går att applicera på nordiska förhållanden men det bör tas i beaktning att det finns stora kulturella skillnader mellan nordamerikansk och nordisk planeringspraxis.

Figur 102. Blåbärskaka och varm choklad inmundigas vid hotspoten.

ÄMNESDISKUSSION

Nedan diskuteras litteraturstudien i förhållande till upptäckter från installationen och gestaltungsarbetet. Avslutningsvis sammanfattas våra viktigaste slutsatser för arbetet.

I teorin om klimatanpassad arkitektur handlar det ofta om rent tekniska lösningar som vindriktningar och placering av byggnader. Det har därför varit svårt att hålla en övergripande nivå, och inte fördjupa sig i tekniska lösningar, för att skapa en förståelse för problematik och lösningar i vinterstäder. Vi har inte funnit så mycket nutida litteratur då ämnet eventuellt diskuteras utifrån andra parametrar och dagsaktuella problem.

Efter att vi har genomfört litteraturstudien frågar vi oss själva: Skapas de bästa förutsättningarna för en levande vinterstad? Vi vill tro att vi kan göra livet mer meningsfullt och mindre påfrestande för människor genom att förbättra kvaliteten av våra fysiska miljöer under vintern. Problemet ligger kanske som Kehm och Coleman säger, i att samhällsbyggnadsbranschen planerar och designar enligt gamla standarder utan ett helårsperspektiv (Kehm 1985; Coleman 2001). Vi tror att om städer i Sverige skulle prioritera exempelvis gångvägar före bilvägar när det snöröjs och generellt satsa mer på gångtrafikanter skulle en del av vinterproblematiken med framkomlighet och aktivitet minska. Som Coleman säger så är det egentligen bara en prioritering (2010).

Vinterstäder behöver planeras och designas med varsamhet, noggrannhet och måste vara hållbara ur ett långsiktigt perspektiv (Lüttgen och Pressman 2002). Detta gäller både energi- och kostnadsmässigt men kanske främst ur ett mänskligt perspektiv. Precis som Lüttgen och Pressman försöker lägga tyngd på är

det viktigt att få fram en klimatologisk plan som både designer, planerare, politiker och invånare bör hålla hårt i gällande stadsplanering i vinterstäder (2002). I och med alla olika aktörer är det viktigt att hålla en stringens och tydlighet kring lösningar om klimatologiska aspekter fram till färdigt resultat (Mänty & Pressman 1988). Alla städer med årstidsvariation bör ha en klimatologisk plan, så som vitplaner och riktlinjer för design av utemiljö under vinter. Dessa bör ha olika detaljeringsgrad och vara platsspecifika, exempelvis se till att utemiljön som helhet erbjuder termisk komfort så som vindskydd, medan gestaltningen av ett specifikt vindskydd kräver tekniska lösningar. Några städer som använder sig av ett sånt dokument är The City of Fort St John (2000), The City of Edmonton (2016) och Luleå kommun (2014).

En slutsats Jan Gehl (2010) betonar är att vi själva inte kan påverka de klimatologiska faktorerna i någon stor utsträckning, men däremot kan vi anpassa den fysiska miljön så att den inbjuder och tillåter valbara och sociala aktiviteter året runt. Han skriver också om hur människor drar/lockar människor och därmed att det inte är den fysiska miljön som lockar. Detta är något vi efter installationen och teoridelen bara delvis håller med honom om. Vi tyckte oss se under installationen att det inte nödvändigtvis var närvaron av människor som härledde fler människor, utan att det till lika stor del var de nya platserna och den termiska komforten som lockade in besökare. Sammanfattningsvis kan både människor, arkitekturen och nyhetens behag locka besökare vilket besvarar huvudfrågeställningen *Vad*

kan locka ut människor i det offentliga rummet när det är mörkt och kallt?

Viljan att skapa möten mellan människor (något Gehl betonar) är ofta en central del i utformningen av urbana miljöer, men är alla möten verkligen positiva och önskvärda? Normer och strukturer i samhället kan göra att många känner sig otrygga i det offentliga rummet. Några exempel är "The male gaze"- att känna sig uttittad och naken, att hålla hand med partner av samma kön eller att känna sig besvärlig och klumpig för att man måste ta sig fram med hjälpmedel som rullstol eller rullator i ett rum som inte är tillgängligt under vintern. Hur förhåller sig den fysiska vintermiljön till dessa sociala förhållanden människor emellan? Sociala strukturer är svåra aspekter att ta in i landskapsarkitektur, men något det fysiska rummet kan bidra med är som nämnt i litteraturstudien överblickbarhet och läsbarhet av rummet (*Prospect refugee theory*). Gordon Cullens tre aspekter för en läsbar utemiljö är som nämnt, *The optics*, *The place* och *The content* (1996:9ff). Vi har analyserat installationen och parken utifrån dessa. Aspekten hur sinnet reagerar till kontraster (*The optics*) märktes på människor, väggar och snö då de blev mer läsbara. Det skapade en bra överblick av det rumsliga sammanhanget i parken (*The place*). Ett snötäcke kan göra det svårt att uppfatta skala och skapar ett enformigt sinnesintryck i ett rum (Pressman 1995), installation skapade ljusväggarna, eldarna, lampskärmarna sammantaget en läsbarhet av rummet (*The content*).

Flera författare har vid diskussionen om skyddade offentliga utrymmen, som inglasade shoppingcenter och undergångar, tagit upp hur de snabbt kan bli tillhåll för drogmissbrukare, alkoholister och hemlösa (Broberg 1985; Mänty & Pressman 1988; Eek 1988). Denna typ av exkluderande design, eller ickevilja att skapa klimatologiskt komfortabla offentliga miljöer, på grund av en rädsla att de ska locka till sig socioekonomiskt utsatta är en viktig aspekt för en blivande landskapsarkitekt att ta i beaktning. Normer för vilka vi väljer att designa våra offentliga rum tycker vi är viktigt att lyfta och synliggöra. Socioekonomiskt utsattas användning av en plats borde ses som det bästa betyget en offentlig miljö kan få. Exempelvis bör en varm bänk ses som ett verktyg för att skapa termisk komfort. Att en sådan plats kan locka socioekonomiskt utsatta borde inte ses som ett problem utan som en möjlighet att hjälpa.

Finns det ett värde av att vara ute under vinterhalvåret?

Det finns många parametrar i frågan om varför människor inte är ute i lika stor grad på vinterhalvåret som på sommarhalvåret. I denna uppsats tas dagsljus, tillgänglighet, stimuli och tillgång till sociala och valbara aktiviteter upp som några av dessa parametrar och kan påverka vinterdepression (Matus 1988; Pressman 1995; Küller 2005). Om vi som landskapsarkitekter ser till att möjliggöra valbara och sociala aktiviteter genom att skapa en bra utemiljö under vintern, kan vi förhoppningsvis hjälpa till att mildra vinterdepression och öka utevistelsen. En vinterinstallation eller andra utformningar i den urbana miljön skulle kunna locka ut personer som inte vanligtvis gör andra "typiska" vin-

teraktiviteter. Med andra ord är det viktigt att optimera städer för vinterklimat och termisk komfort för att sedan försöka få människor att inse att vinterhalvåret inte bara är jobbigt och vilja vara ute mer (Lüttgen & Pressman 2002). Nödvändiga aktiviteter kan underlättas exempelvis om busshållplatser görs mer bekväma.

En problematik vi nämner med isolering är att måendet under vinter försämras. Med dagens möjligheter att beställa hem kläder, mat och råvaror till dörren samt möjligheten för många att arbeta hemifrån, kan problemet med isolering och depression gå betydligt längre än i dagsläget. Om någon utnyttjar alla ovan nämnda bekvämligheter kommer dennes vistelsetid utomhus att minska katastrofalt. Den minskade utomhusaktiviteten och interaktionen med andra människor kanske leder till att vi inte längre behöver bry oss om att omgivningen ska vara tilltalande och användbar? Det skulle bli en mörk dystopi för landskapsarkitekter vi inte skulle vilja leva i.

Kan människans behov av aktivitet, värme och känsla av gemenskap tillgodoses genom en installation i Umeå när det är mörkt och kallt?

Ökad attraktivitet och känslan av att det läggs ner kraft på utemiljön är som tidigare nämnt viktigt för invånarna (The City of Fort St John 2000). Detta var en aspekt som vi märkte på besökarna under vår vinterinstallation i Umeå, då flera tyckte att det var spännande att det hände något på platsen. Om en ansträngning görs för att utemiljön ska vara skön att vistas

i, föränderlig och upplevelserik kommer det generera besök och attraktivitet i staden. Under installationen var det många barn som drogs till mönstret på isen och ville känna på texturen. Det hade därför i efterhand varit intressant att läsa forskning angående barns uppfattning av detaljer i ett rum som vuxna kanske inte ser lika lätt. Hur upplevs installationen annorlunda genom ett barns ögon? Skulle det ha påverkat designen om vi fokuserat på barnperspektivet? En annan slutsats för installationen var att både barn och vuxna drogs till den upplysta plasten av nyfikenhet varav många tittade och interagerade med plasten. Här kan vi se att det uppstod sociala aktiviteter (Gehl 2010), det vill säga lek, konversation och interaktion. Plasten och fiberoptiken blev även tydliga exempel på Gordon Cullens forskning om mystik som lockande effekt och element som skapar upptäckarlust (1996). Plasten som syntes på håll lockade människors nyfikenhet och viljan att se samt upptäcka den på närmre håll, vilket gjorde att de som gick förbi väggarna även gick fram till plasten för att se om det hände något annat bakom.

En fundering efter installationens realiserande var hur mycket spridning av händelsen har att göra med hur många besökare som kommer. Krävs det ett uppstyrt evenemang för att kunna locka människor när det är vinter? På sommaren rör sig människor mer spontant och flanerar utomhus vilket gör det mer tacksamt för installationer och exempelvis marknader att få besökare då de i högre grad kan "råka gå förbi" (Gehl 2010). När det är vinter, på grund av klimatologisk diskomfort, rör sig inte människor ute i samma utsträckning. Därför

är marknadsföring en viktig aspekt att ta i beaktning vid temporära evenemang under vintern. Är det så att den sydländska urbaniteten har varit så pass illa anpassad till kalla klimat att den urbana människan i norr har kommit att ogilla vintern? Med en arkitektur som skapar vindtunnlar och skuggar ut solen när den behövs som mest (Eek 1988; Mänty & Pressman 1988; Westerberg 2009) är det inte konstigt att detta karga och tuffa mikroklimat skapar en irritation hos människor under kalla månader. Den insikten har lett till att vi kan konstatera att för att människor ska vilja ta sig ut vid kalla och mörka tidpunkter krävs det helt enkelt mer av staden, antingen ett evenemang eller att det är något speciellt i utemiljön som lockar.

FRAMTIDEN

I detta examensarbete har vi fokuserat och avgränsat oss till att undersöka hur upplevelsen av mörka och kalla årstider kan tas tillvara i den fysiska omgivningen i en fallstudie i Umeå, vilket resulterat i en vinterinstallation. Att i förlängningen gå närmare in på hur ett sådant rum kan se ut i mer permanenta gestaltungsarbeten är, som vi ser, relevanta fortsatta studier. Att även kunna applicera aspekterna på klimatologiska förhållanden som råder i Skåne eller andra städer som har snöbrist större delen av vintern tror vi är något som behöver satsas på.

Något annat att studera vidare är hur ljud tillsammans med interaktion skulle kunna utgöra grunden för en vinterinstallation. Exempelvis iscensätta knäckis - så barn och vuxna kan gå på en yta och höra och känna

hur den tunna isen bryts mot skosulan. Skulle vi kunna skapa och framhäva alla positiva ljud som vintern ger i en snölös stad och därmed locka ut fler?

Hur skulle Gehls teorier om möten mellan människor förändras när sociala medier mättar behovet av social interaktion? Troligtvis skulle det fysiska mötet få större relevans. En framtida studie som skulle vara intressant är att undersöka hur hans studier av de urbana rummen skulle se ut idag när de flesta har en smartphone för ansiktet. Exempelvis betraktade vi besökare som stod stilla i parken innan vi satt upp installationen och tänkte: "ah intressant, undrar varför de stannar". Nästa sekund förstod vi vad de gjorde - alla spelade Pokemon-Go på sina smartphones. Skapas en social aktivitet om tre människor står bredvid varandra utan att interagera sinsemellan? Eller ger denna typ av "möte" ändå en förhöjd bild av det urbana rummet utifrån sett?

SAMMANFATTNING AV DISKUSSION

Insikter under arbetet har varit att Umeå och alla andra städer i Sverige bör dra nytta av vintern istället för att gömma och skydda sig mot den. Vi behöver se hur andra städer hanterar och drar nytta av de positiva kvaliteterna som vintern ger och applicera samt omformulera det efter platsens förutsättningar. Se exempelvis på hur Umeå och Luleå arbetar med isskulpurer och temporära snöborgar och hur vissa städer som Linköping och Alingsås har en hel vecka med ljusshower i november när mörkret tagit över vardagen. Varför klagas det mer om vintern här i Skåne, där vi inte har de problem med kyla och snö som de har i Umeå?

“Vi skåningar gillar inte vintern.” Skåning

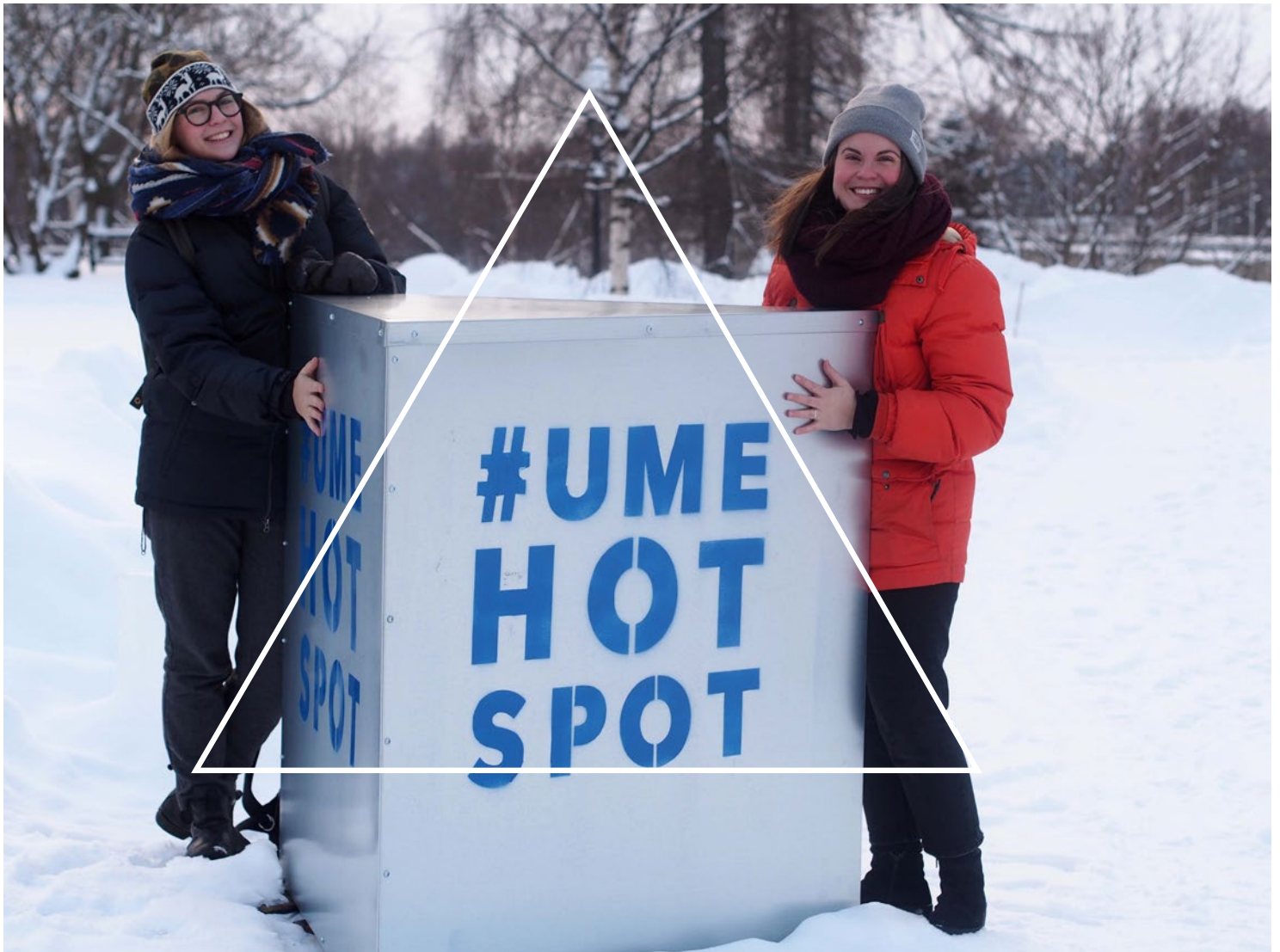
Varför kan vi inte anpassa vår stadsplanering till de vinterförhållanden som råder? Skåne har oftast inte ett tjockt snötäcke och isar att åka skridskor på varje vinter, men det råder fortfarande kyla och mörker vilket gör att skåningar också är i stort behov av termisk komfort och en attraktiv vinterstad.

Den vinterpessimistiska mentaliteten kan dels bero på våra sydländska influenser om värme och planeringsideal och dels på en dåligt vinteranpassad stadsplanering gällande snöröjning, tillgänglighet och belysning. Som Ralph Erskine säger i citatet på sidan 27 måste nordbor bli fria från den “koloniala” attityd de har och basera sin kultur på sitt eget sätt att leva (Erskine 1963:59). Exempelvis skulle ett mode som är anpassat efter kyla göra att människor klarade av klimatet bättre och därmed inte behöver frysa. Förutom funktionabla

kläder handlar det om att anpassa arkitekturen till klimatet som råder som en pusselbit till att förändra människors inställning till vinterhalvåret (Khem 1985; Royle 1985). Det finns mycket som går att göra i den fysiska strukturen för att stötta människors behov av utevistelse och socialisering under vinterhalvåret. Att genomföra en vinterinstallation kanske inte är det mest effektiva sättet för att uppnå målen, men kan vara en bit på vägen till att få en upplevelserik och levande vinterstad.

Den viktigaste slutsatsen för arbetet är att det är möjligt att skapa intressanta utemiljöer som fungerar under vinterhalvåret som kommer öka människors utevistelse, hälsa och vintermentalitet. Vi kan bygga miljöer anpassade till rådande klimatologiska förutsättningar och skapa beboeliga livsmiljöer i nordiska städer. **Installationen i Umeå visar på att det fysiska rummet kan uppmuntra till aktivitet, interaktion och lekfullhet i utemiljön under vintern.**

I slutändan handlar det kanske främst om en optimistisk syn på tillvaron genom att ta tillvara på vinterns kvaliteter och göra det bästa av situationen, eller en pessimistisk syn och leva med de dåliga sidorna av vintern och gå i ide. Här väljer vi hellre den tidigare snarare än den senare. Vilken typ är du?

Figur 103. Bild från tidningen Aspiranten. Foto: Ida Sandberg

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

Cullen, G. (1996[1971]). *The concise townscape*. 4. tr. Oxford: Butterworth-Heinemann

Dee, C. (2012). *To design landscape: art, nature and utility*. London: Routledge.

Gehl, J. (2010) *Life between buildings: using public space*. 6. uppl. 2. utgå.
København: The Danish Architectural Press

Lynch, K. (1964). *The image of the city*. [New ed.], Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.

Nasar, Jack L. (red.) (1988). *Environmental aesthetics: theory, research, and applications*. Cambridge: Cambridge Univ. Press

Pressman, N. (1995). *Northern cityscape: linking design to climate*.
Yellowknife : Winter Cities Association

Blumenfeld, H. (1985). Problems of Winter in the City. I Pressman, N. (red.)
Reshaping winter cities: concepts, strategies and trends. [Waterloo, Ontario]: Univ.
of Waterloo Press, ss. 47-50

Broberg, P. (1985). All-Year Cities and Human Development. I Pressman, N.
(red.) *Reshaping winter cities: concepts, strategies and trends*. [Waterloo, Ontario]:
Univ. of Waterloo Press, ss. 3-11

Royle, J.R. (1985). The Challenge of Being Northern. I Pressman, N. (red.)
Reshaping winter cities: concepts, strategies and trends. [Waterloo, Ontario]: Univ.
of Waterloo Press, ss. 19-26

Gérin-Lajoie, G. (1985). Livable Winter City: The Arctic. I: Pressman, N.

(red.) *Reshaping winter cities: concepts, strategies and trends*. [Waterloo, Ontario]: Univ. of Waterloo Press, ss. 93-113

Kehm, W.H. (1985). The Landscape of the Livable Winter City. I: Pressman, N. (red.) *Reshaping winter cities: concepts, strategies and trends*. [Waterloo, Ontario]: Univ. of Waterloo Press, ss. 51-60

Zeidler, E. (1985). Creating a Livable Winter City. I: Pressman, N. (red.) *Reshaping winter cities: concepts, strategies and trends*. [Waterloo, Ontario]: Univ. of Waterloo Press, ss. 79-92

Mänty, J. & Pressman, N. (red.) (1988). *Cities designed for winter*. Tampere: Tampere Univ. of Technology

Culjat, B. & Erskine, R. (1988). Climate-responsive social space: a scandinavian perspective. I: Mänty, J, & Pressman, N. (red.) *Cities designed for winter*. Tampere: Tampere Univ. of Technology, ss. 347-384

Eek, H. (1988). Architecture and Urban Design in Sweden: Climate and Energy Considerations. I: Mänty, Jorma, & Pressman, Norman (red.) *Cities Designed for Winter*. Tampere: Tampere Univ. of Technology, ss. 321-346

Schläger, B. & Weeke Borup, M. (1993). *Lyset og det urbane rum*. I LP nyt nr 539, 1993 maj. Louis Poulsen & co a/s. Köpenhamn.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Björling Francki, K. & Johansson, C. (2014). *Gilla snölegan!: hantera snö snabbt, smart och snyggt*. Luleå: Luleå tekniska universitet

Cabanac, M. (1981). Physiological signals for thermal comfort. I: Cena, K. & Clark, J.A. (red.) *Bioengineering, Thermal Physiology and Comfort*. Amsterdam: Elsevier: Ars Polona. *Studies in Environmental Science*, vol. 10, ss. 181-192.
[online], tillgänglig via:
<<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166111608710896>>
[180225]

Caldenby, C. (2014). A loyal architecture? Ralph Erskine and the Nordic way. *Architectural Research Quarterly*, vol. 18 (03), ss. 234-244. [online], tillgänglig via: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/A006B901FF875346B6D276381209B3FA/S135913551400058Xa.pdf/loyal_architecture_ralph_erskine_and_the_nordic_way.pdf> [180225]

City of Edmonton's Sustainable Development department. (2016). *Winter Design Guidelines: Transforming Edmonton into a Great Winter City*. [online], tillgänglig via: <https://www.edmonton.ca/city_government/documents/PDF/WinterCityDesignGuidelines_draft.pdf> [180216]

Coleman, P.J. (2001). Pedestrian Mobility in Winter. *Winter Cities*, vol. 20 (1), ss. 10-13, [online], tillgänglig via:
<<http://wintercities.com/Resources/ConferenceMaterials/Website%20format%20and%20individual%20documents/Pedestrian%20Mobility%20in%20Winter.pdf>> [180219]

Erskine, R. (1963). Indigenous Architecture: Architecture in the Subarctic Region. *Perspecta*, vol. 8, ss. 59-62. [online], tillgänglig via: <<http://www.jstor.org/stable/pdf/1566904.pdf>> [180216]

Farso, M & Henriksson, A. (2016). Defined by deviations: the Traveling Transect as a bodily research approach to appropriate and disseminate places. *SPOOL*, vol. 3 (1), ss. 5-22. [online], tillgänglig via: <<https://journals.library.tudelft.nl/index.php/spool/article/view/1356/1513>> [180219]

Gehl, J. (1993). A good city all seasons. *Winter Cities*, vol. 10 (3), ss. 15-19. [online], tillgänglig via: <<http://wintercities.com/home/wp-content/uploads/2015/01/VOL-10-NO-3-1992-DEC.pdf>> [180226]

Lenzholzer, S., Duchhart, I. & Koh, J. (2013). 'Research through designing' in landscape architecture. *Landscape and Urban Planning*, vol. 113, ss. 120–127. [online], tillgänglig via: <https://ac.els-cdn.com/S0169204613000248/1-s2.0-S0169204613000248-main.pdf?_tid=aa92cb42-1619-11e8-82a9-00000aabb0f27&acdnat=1519116193_5ef4292ac6e0cb7d83de7f1671616cf0> [180220]

Li, Y., Hsu, J. A., & Fernie, G. (2013). Aging and the Use of Pedestrian Facilities in Winter—The Need for Improved Design and Better Technology. *Journal of Urban Health : Bulletin of the New York Academy of Medicine*, vol. 90 (4), ss. 602–617. <<http://doi.org/10.1007/s11524-012-9779-2>> [online], tillgänglig via: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3732686/pdf/11524_2012_Article_9779.pdf> [180219]

Lüttgen, A. & Pressman, N. (2002). Climatic Comfort in Northern Public Space. *Planning and Urban Design Consultant*. Waterloo, Ontario, Canada. ss. 959-962. [online], tillgänglig via: <ftp://ip20017719.eng.uff.br/Public/AnaisEventosCientificos/PLEA_2002/7_CASE_STUDIES/PRESSMAN.PDF> [180221]

Pressman, N. (1987). Images of the North : cultural interpretations of winter. *Winter communities*, vol. 5. The Institute of Urban Studies, University of Winnipeg. [online], tillgänglig via: <<http://winnspace.uwinnipeg.ca/bitstream/handle/10680/969/154-1987-Pressman-ImagesoftheNorth-WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y%C2%A8>> [180217]

Pressman, N. (1990/91). Human Health and Social Factors in Winter Cities. *Energy and Buildings*, Vol. 16 (1-2), ss. 765-773. <[https://doi.org/10.1016/0378-7788\(91\)90049-9](https://doi.org/10.1016/0378-7788(91)90049-9)> [online], tillgänglig via: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0378778891900499>> [180216]

The City of Fort St John. (2000). *Winter city design guidelines*. Urban systems Ltd. [online], tillgänglig via: <<http://www.wintercities.com/Resources/Fort%20St.John%20Winter%20Cities%20guidelines.pdf>> [180224]

Thorsson, S., Lindqvist, M., & Lindqvist, S. (2004). Thermal bioclimatic conditions and patterns of behaviour in an urban park in Göteborg, Sweden. *International Journal of Biometeorology*, vol. 48 (3), ss.149–156. [online], tillgänglig via: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs00484-003-0189-8.pdf>> [180218]

Westerberg, Ulla. (2009). The Significance of Climate for the use of Urban Outdoor Spaces: Some results from Case Studies in two nordic Cities. *International Journal of Architectural Research (IJAR)*, vol. 3 (1), ss.131-144. [online], tillgänglig via: <<https://archnet.org/system/publications/contents/5201/original/DPC1938.pdf?1384788735>> [180221]

KARTOGRAFISKT MATERIAL OCH BILDKÄLLOR

Bilder och kartunderlag från Umeå kommuns Lantmäteri, Ida Sandberg, Reidar Rova och Umeå kommun är hänvisade under respektive bild.

Övriga bilder, illustrationer, figurer, kollage och foton utan angiven upphovsperson är skapade av Rut Näsman och Ingrid Zetterlund.

BILAGOR

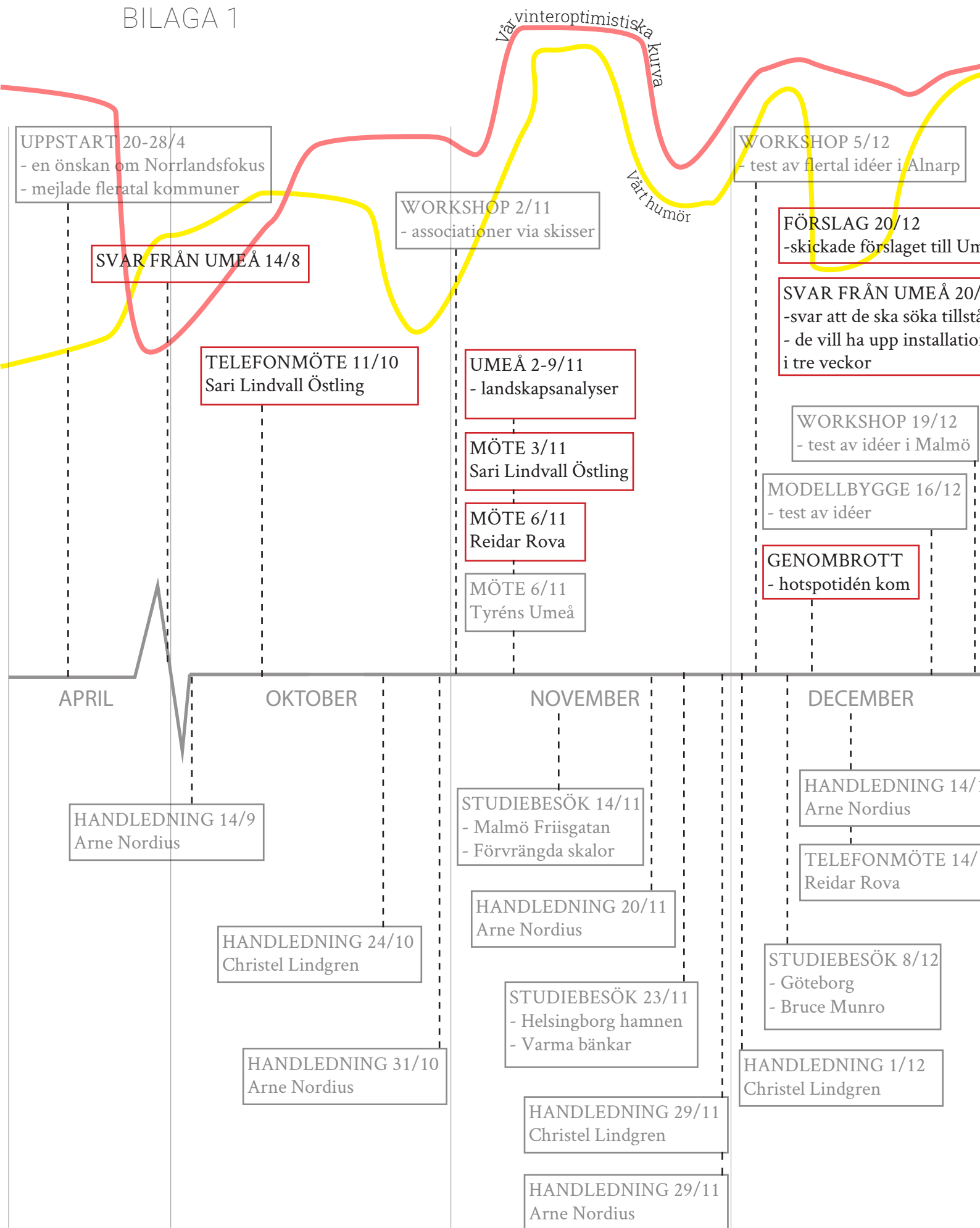
Bilaga 1: Tidslinje för arbetet

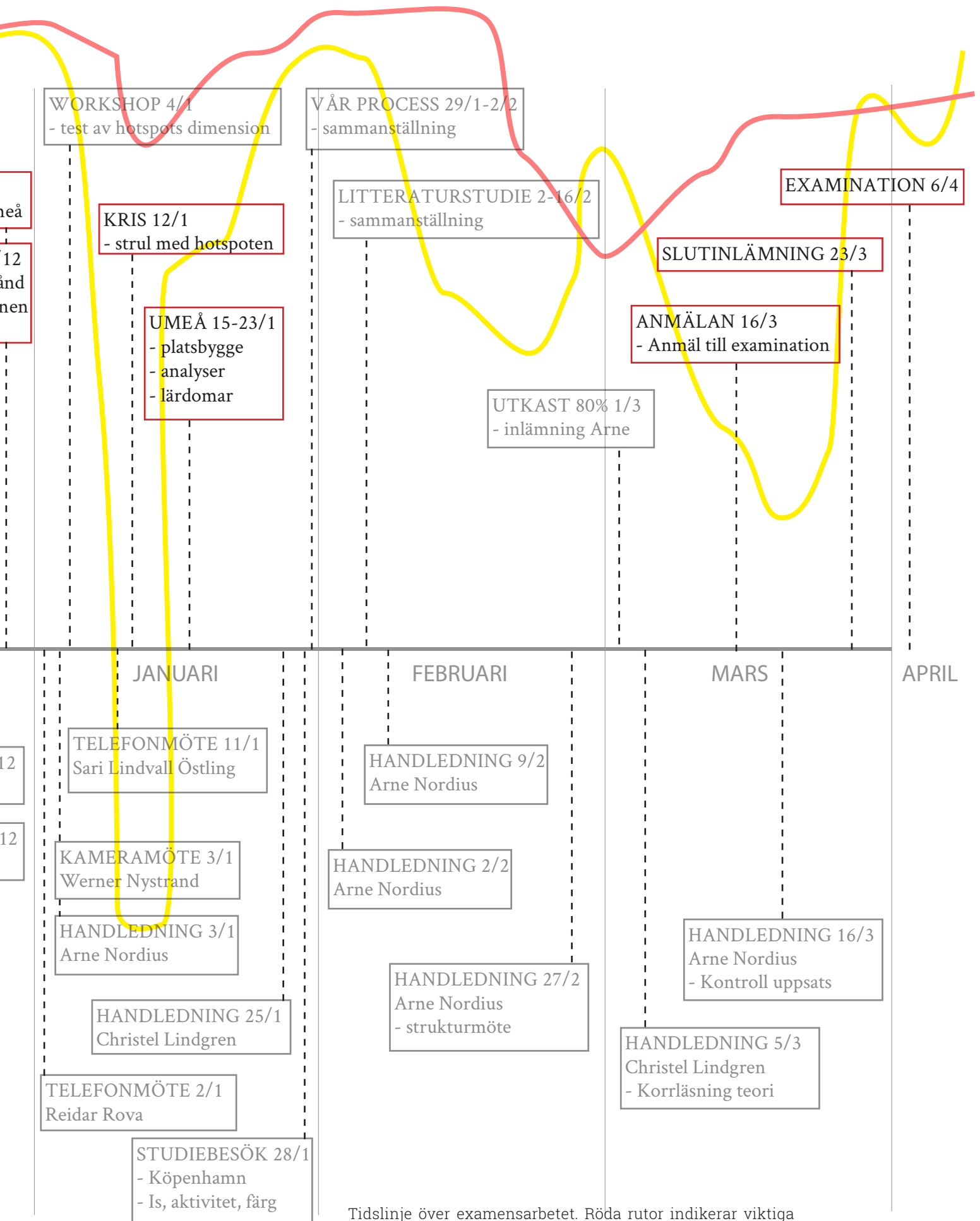
Bilaga 2: Tabeller från observationsstudie: beteende- och rörelsemönster

Bilaga 3: Intervjuanteckningar från observationsstudie: intervjuer

Bilaga 4: Kostnads kalkyl

BILAGA 1

Tidslinje över examensarbetet. Röda rutor indikerar viktiga genombrott och händelser.

BILAGA 2

TABELLER AV OBSERVATIONSSTUDIE - BETEENDE OCH RÖRELSEMÖNSTER

Tisdag 7/11 19-20		Antal människor ↓								
Aktivitet →			Gå förbi	Gå igenom	Stannar upp	Sitta ner	Leka	Interaktion	Konversera	Flanera
16	Med hund	3		3						
5	Cykla	1		1						
11	Barnvagn	2		2						
0	Barn (<12år)									
63	Vuxna	12		12	5					2
5	Motionärer	1		1						
PROCENT ↑	TOTALT:	19	0	19	5	0	0	0	0	2
	PROCENTUELLT →									

Tisdag 16/1 17-18		Antal människor ↓								
Aktivitet →		Totalt	Gå förbi	Gå igenom	Stannar upp	Sitta ner	Leka	Interaktion	Konversera	Flanera
6	Med hund	2		2						
23	Cykla	8	6	2						
0	Barnvagn									
0	Barn (<12år)									
63	Vuxna	22	18	4	1					
8	Motionärer	3		3						
PROCENT ↑	TOTALT:	35	24	11	1					
	PROCENTUELLT →		69	31	9	0	0	0	0	0

Onsdag 17/1 19-20		Antal människor ↓								
Aktivitet →			Gå förbi	Gå igenom	Stannar upp	Sitta ner	Leka	Interaktion	Konversera	Flanera
2	Med hund	1	1							
12	Cykla	5	4	1						
0	Barnvagn									
2	Barn (<12år)	1		1	1					
79	Vuxna	34	31	3	2					
5	Motionärer	2	2							
PROCENT ↑	TOTALT:	43	38	5	3					
	PROCENTUELLT →		88	12	60					

Lördag 20/1 19-20		Antal människor ↓								
Aktivitet →		Totalt	Gå förbi	Gå igenom	Stannar upp	Sitta ner	Leka	Interaktion	Konversera	Flanera
8	Med hund	3		3	3			1	1	1
0	Cykla									
2	Barnvagn	1		1	1	1		1		
5	Barn (<12år)	2	1	1	1	1	1	1		
85	Vuxna	33	22	11	8	3		5	4	
0	Motionärer									
PROCENT ↑	TOTALT:	39	23	16	13	5	1	8	5	1
	PROCENTUELLT →		59	41	81	31	6	50	31	6

Söndag 21/1 18-19		Antal människor ↓								
Aktivitet →			Gå förbi	Gå igenom	Stannar upp	Sitta ner	Leka	Interaktion	Konversera	Flanera
22	Med hund	2		2						
0	Cykla									
0	Barnvagn									
	Barn (<12år)									
67	Vuxna	6	3	3	2	3		3	3	2
11	Motionärer	1		1	1					
PROCENT ↑	TOTALT:	9	3	6	3	3	0	3	3	2
	PROCENTUELLT →		33	67	50	50	0	50	50	33

Måndag 22/1 17-18		Antal människor ↓								
Aktivitet →			Gå förbi	Gå igenom	Stannar upp	Sitta ner	Leka	Interaktion	Konversera	Flanera
	Med hund									
30	Cykla	19	19							
0	Barnvagn									
	Barn (<12år)									
69	Vuxna	44	39	5	2				2	3
1	Motionärer	1		1						
PROCENT ↑	TOTALT:	64	58	6	2	0	0	0	2	3
	PROCENTUELLT →		91	9	33	0	0	0	33	50

BILAGA 3

OBSERVATIONSSTUDIE - INTERVJUER/KOMMENTARER

Familj 1:

Barnen och föräldrarna gillade isen med mönster i och undrade vad tanken med plasten var? "Plasten såg man på håll, det var därför vi kom in." De sa att de gillade att vara ute på vintern om det är snö. De tyckte om renfällarna men blev förvånade över att vi vågade ha dem ute med tanke på stöldrisk. "Det hade inte kunnat hända i Stockholm."

Pojken i familjen blev så exalterad av ismöblerna att han var tvungen att ringa sin mamma som stod 200 m bort för att berätta om dem. "Det är is här, dom har karvat mönster i isen, som man kan sitta på!"

Familj 2:

Barnen lekte mycket vid plasten och satt på isen. En av föräldrarna frågade: "Vad är grejen med plasten? Ska det se ut som is? Eller ska det reflektera ljuset bra?"

Familj 3:

Föräldrarnas kommentar om installationen: "Jag gillar detta (rummet) mest. Det är fint med repen som tak, det ramar in platsen bra."

Familj 4:

Familjen berättade att de besökt parken på morgonen då de sett om installationen på Facebook. Då de sedan förstod att det inte var "öppet", så kollade de upp öppettiderna på kommunens hemsida och kom tillbaka senare på kvällen. "Vi tog med oss barnens lördagsgodis,

tomtebloss och filt." Barnen tyckte det var kul med isen. "Mycket finare/roligare nu än mitt på ljusa dagen. Vi tycker det är väldigt mysigt med eldar", sa den ena föräldern. De ville komma tillbaka dagen efter och grilla korv. "Hoppas det är öppet fler dagar."

Besökare med hund:

"Men vad är det här?!" undrade hon glatt.

"Det är så fint, det hänger såna här bollar och remsor på lamporna, så fint!"

"Det är roligt när det händer något i den här parken, annars används den inte till något."

Enskild besökare:

Blev tipsad av en kollega att gå till parken. Bodde i närheten. Tack vare den rödbelysta plasten förstod hon direkt att "det var här det var".

Studerande par:

"Vi var på långpromenad, det är ju så härligt väder, vindstilla och lagom kallt. Så vi skulle bara igenom parken, vi bor på Ålidhem, men här var ju eld!"

De skulle gå tillbaka och känna på hotspoten då de trott att det bara fanns mobilnät där på grund av namnet.

Utbytespar:

Hade sett om installationen på visitumea.se då de kände sig mycket som turister. "Det är väldigt kallt i Umeå och

det är mycket mer vinter här än vi är vana vid”.
Hon gillade att vara ute och åka skidor på vintern.
Han värmde sig vid elden direkt.

Arbetskollegor:

De hade sett röda lampor i träden under ljusa dagen
och kom tillbaka efter jobbet för att kika vad det
var. De kom direkt fram till eldarna och frågade
om vi visste vad som hände. Kvinnan berättade att
“Jag är ute mycket med barnen under vintern och
gör olika aktiviteter som pulka och grilla”.

Olika parkförvaltare på Umeå kommun:

“Kul när sånt här händer för oss som jobbar i
parken.”

“Särskilt kul när det händer något på vintern.”

“Det är kul att det händer något just här.”

Kommunikatör på Umeå kommun:

“Fin installation, fint med repet.”

“Jag har inte tänkt på detta som en plats förut.”

(Syftade till taket/eldarna mellan träden.)

BILAGA 4

KOSTNADSKALKYL

Uppskattad arbetstid för design och byggande av installation: 440 timmar/person (11 veckor)

Egna utgifter

Workshop materialkostnader: 219 kr

Fysisk modell materialkostnader: 253 kr

Material till installationen: 1 351 kr

Resor: 1 766 kr

Totalt: 3 589 kr

Kommunens utgifter

Ved: 200 kr

Metallåda: 2 500 kr

Isblock: 7 000 kr/block

Arbetskostnader/frakt för kommunen: 16 800 kr

Totalt: 19 500 kr

Totalt för hela projektet: 23 089 kr

